

Şânîzâde Atâullah ve Divanı

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial satisfaction of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Adviye Rabia Çipiloğlu

Bogazici University Library

39001102823021

14

Bođaziçi University

2005

ÖNSÖZ

18.yüzyılın sonlarında yaşamış olan, devrinin büyük alimlerinden sayılan daha çok tıp alanında verdiği te'lif ve tercüme eserlerle ve yazdığı tarihle öne çıkan Şânîzâde Mehmed Atâullah'ın divanı bu tezin konusunu oluşturur.

Şânîzâde'nin divanının ikisi İstanbul Üniversitesi Ktp'nde TY. 1352 ve TY. 9636 numaralarda, biri Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp.'nde Y-727 numarada ve biri de Viyana Kraliyet Ktp.'nde olmak üzere bilinen dört nüshası mevcuttur. Bu çalışmada, Şânîzâde'nin divanının İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 9636'da ve Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp.'nde Y-727'de kayıtlı bulunan yazma nüshaları kullanılmıştır. İki nüsha arasındaki farklar aparatta gösterilmiş ve en güvenilir metnin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Metin, Latin harflerine aktarıldıktan sonra inceleme kısmında divandaki hususiyetler daha geniş biçimde ortaya konulmaya çalışılmış, sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler ışığında şairin sahadaki yeri ve divanının değerlendirmesi yapılmıştır. İlerideki çalışmalara kolaylık sağlaması açısından metnin sonuna inceleme kısmı indeksi ve özel adlar indeksi eklenmiştir.

Metin tespitinde ve inceleme kısmında değerli fikirleriyle bana yardımcı olan danışmanım sayın Prof. Dr. Günay Kut'a, problemleri anlaşılmamasında yardımcı olan sayın Doç. Dr. Zehra Toska'ya, benden her türlü yardımı esirgemeyen sevgili eşime, aileme, kıymetli arkadaşlarıma, bölüm sekreterimiz sevgili Akgül'e teşekkürü bir borç bilirim.

ABSTRACT

The *Divan* of Şânîzâde Mehmed Atâullah : Analysis - Text

by

Adviye Rabia Çipiloğlu

The aim of this thesis is to provide information about the life and literary personality of Şânîzâde Mehmed Atâullah. We will establish the text of his only known literary work, his Turkish *Divan*, dwell on its form, content and style. Şânîzâde Mehmed Atâullah was born at the end of the 18th century, and died at the beginning of the 19th century. He was a well-known scholar of the period, known for his works on medicine, mathematics, history, astronomy and geography.

Şânîzâde Mehmed Atâullah, son of Muderris Sadik Effendi, the judge of Madina, was from Istanbul. He worked as a professor, judge and histographer, respectively. As a result of the annihilation of Janissaries, he was exiled to Tire because of his probable tendency towards Bektashi order and he died there in a short time.

Şânîzâde knew eastern and western languages well. He appreciated music and painting. He had sixteen works, translations and publications in the fields mentioned above. In this thesis, besides his *Divan*, brief information on these sixteen works is provided.

The *Divan* of Şânîzâde is analyzed in terms of characteristics of its form, content and style. Regarding the form of the *divan*, we will evaluate statistical data about its versification, meter, rhyme and *redif*. The characteristics of the content are

examined in two different sections: religious elements, and historical, mythological elements. In the section on religious elements, the terminology of the *Divan* related to Allah is presented. The verses or hadiths mentioned or given in direct quotations are presented with their references and translations. And finally, prophets that are mentioned in his *Divan* are discussed. In the second section, the historical, mythological events and characters mentioned in the *Divan* are analyzed in terms of in which verses and how they are handled.

In the section of style, the characteristics of its language, proverbs, idioms and its various figures of speech are studied. Furthermore, sample verses for each of these elements are given.

Finally, in the conclusion part, information reached through the analysis of *Divan* are evaluated. After describing the copies and the methods for establishing of the text, the text of Atâ's *Divan* is given. At the end of the thesis, an index of the analysis as well as the indeks for proper nouns of the *of Divan* of *Atâ* are appended.

ÖZET

Şânîzâde Mehmed Atâullah Dîvânı : İnceleme - Metin

Adviye Rabia Çipiloğlu

Bu çalışma, 18. yüzyılın sonunda doğup, 19. yüzyılın başlarında vefat etmiş olan, tıp, matematik, tarih, astronomi ve coğrafya alanında verdiği eserlerle tanınan döneminin büyük ilim adamı Şânîzâde Mehmed Atâullah'ın hayatı ve edebî şahsiyetine dair malumatla birlikte bilinen tek edebî eseri olan Türkçe divanının metnini tespit ederek şekle, muhtevaya, ve üslûba dair birtakım bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

Şânîzâde İstanbullu'dur ve Medine-i Münevvere kadısı Müderris Sadık Efendi'nin oğludur. Sırasıyla müderrislik, kadılık ve vak'anüvislik görevlerinde bulunmuştur. Yeniçerilerin imhası dolayısıyla Bektâşîliğe meylinde şüphe edilen Şânîzâde Tire'ye sürülmüş ve kısa bir süre sonra orada vefat etmiştir.

Doğu ve batı dillerini iyi bilen, resim ve musîkîden anlayan Şânîzâde'nin yukarıda bahsedilen dallarda telif ve tercüme toplam 16 eseri mevcuttur. Çalışmamızda divanından başka bu 16 eseri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Şânîzâde'nin divanı, şekil, muhteva ve üslûp açısından incelenmiştir. Şekil özellikleri bahsinde, divanın nazım şekilleri, vezin, kafiye ve redife dair istatistikî bilgileri verilmiş ve değerlendirmesi yapılmıştır. Muhteva özellikleri, dinî unsurlar ve tarihî, mitolojik unsurlar olmak üzere iki ayrı bölümde incelenmiş; dinî unsurlar başlığı altında Allah'a dair divanda yer alan terminoloji aktarılmış, doğrudan alıntıyla verilen veya işaret olunan ayet ve hadislerle referansı ve çevirileriyle birlikte yer verilmiş ve nihayet divanda anılan peygamberler aktarılmıştır. İkinci bölümde

dîvânda bahsi geçen tarihî, mitolojik olaylar ve şahsiyetlerin hangi beyitte ne şekilde hangi yönleriyle ele alındıkları incelenmiştir.

Üslûp bahsinde, divanın üslûp ve dil özellikleri aktarılmış, şairin kullandığı atasözü ve deyimler ve edebî sanatlardan örnekler verilmiştir.

Sonuç kısmında, divanın incelenmesi neticesinde elde edilen bilgilere dayanarak varılan yargılar aktarılmıştır. Nüsha tavsifi ve metnin tespitinde izlenen yolun anlatıldığı bölümlerden sonra divanın metni sunulmuştur. Çalışmanın sonuna inceleme kısmı indeksi ve dîvânın aslı eklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1. ŞÂNİZÂDE MEHMED ATÂULLAH'IN HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ	
1.1. Giriş	1
1.2. Hayatı	2
1.3. Eserleri	9
1.4. Edebî Kişiliği ve Sanat Anlayışı	16
2. DİVANIN İNCELENMESİ	29
2.1. Şekilsel Özellikler	29
2.1.1. Nazım Şekilleri	29
2.1.2. Vezin	31
2.1.3. Kafiye ve Redif	35
2.2. Muhteva Özellikleri	38
2.2.1. Dinî Unsurlar	38
2.2.1.1. Allah	38
2.2.1.2. Ayet ve Hadisler	38
2.2.1.3. Peygamberler ve Dinî Şahsiyetler	39
2.2.2. Tarihî ve Mitolojik Kahramanlar ve Diğer Unsurlar	43
2.3. Üslûp	53
2.3.1. Dil ve Anlatım Özellikleri	54
2.3.2. Atasözü ve Deyimler	59
2.3.3. Edebî Sanatlar	61
3. SONUÇ	71
4. NÜSHA TAVSİFLERİ	75
4.1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-727 (Y)	75
4.2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY-1352(Ü ₁)	76
4.3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY-9636 (Ü ₂)	77
4.4. Viyana Kraliyet Kütüphanesi 750 (V)	79
4.5. Nüsha Değerlendirmesi	79

5. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR-TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	85
6. TRANSKRİPSYONLU METİN	88
7. BİBLİYOGRAFYA	173
8. İNDEKSLER	179
8.1. İnceleme Kısmı İndeksi	179
8.2. Özel Adlar İndeksi	183
9. METNİN ASLI	185
9.1. Y Nüshası	
9.2. Ü ₂ Nüshası	

KISALTMALAR

as	aleyhisselâm
age	adı geçen eser
agm	adı geçen makale
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
bkz.	bakınız
BTK	Büyük Türk Klasikleri
böl.	bölüm
bs.	baskı
c.	cilt
G	gazel
H	hicrî
Haz.	hazırlayan
Hız.	Hazret-i
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K	kaside
Kt	Kıt'a
Ktp	Kütüphane(si)
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
no.	Numara
s	sayı
SH	Son Hattatlar
STŞ	Son Asır Türk Şairleri
T	Tarih
Th	Tahmis
Tk	Takriz
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY.	Türkçe yazmalar
Ü ₁	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 1352 nüshası
Ü ₂	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 9636 nüshası
V	Viyana Kraliyet Kütüphanesi 750 numaralı nüsha
vb	ve benzeri
Y	Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-727 nüshası

1. ŞÂNİZÂDE MEHMED ATÂULLAH'IN HAYATI, ESERLERİ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Giriş

Divanını Latin harflerine transkribe edip, şekil, içerik ve üslup açısından incelediğimiz Şânîzâde Mehmed Atâullah'a dair günümüze ulaşan pek çok kaynak mevcuttur. Şânîzâde'nin tıp, matematik, tarih, astronomi, askerlik, edebiyat gibi birbirinden oldukça farklı ilim dallarında telif ve tercüme eserler vermesi ve günümüze yakın bir tarihte yaşaması kaynaklarda ondan çokça bahsedilmesine yol açmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde, öncelikle 20. yüzyıl tezkirelerinde ve biyografi kitaplarında Şânîzâde'nin hayatı ve edebî yönü hakkında hangi bilgilere yer verildiğini aktaracağız. Tezkire ve biyografilere ilâveten Şânîzâde'nin Âsım'ın tarihine zeyl olarak yazdığı üç ciltlik Osmanlı tarihinden ve o dönemde yazılan Lutfi ve Cevdet Paşa tarihlerinden yararlanacağız. Bunu yaparken, tarihlerde oldukça tafsîlâtlı anlatılan Şânîzâde'nin hayatından ana hatlarıyla bahsedip, daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler için ilgili kaynaklara göndermeler yapacağız.

Şânîzâde'nin hayatı hakkında oldukça fazla bilgiye yer veren kaynaklar, onun edebî şahsiyetiyle ilgili pek fazla değerlendirmede bulunmamışlardır. Bunda, onun asıl şöhretinin tıp alanında yaptığı çalışmalara ve verdiği eserlere dayanmasının etkisi büyüktür. Onun nasıl bir edebî şahsiyete sahip olduğunu anlatırken biyografik eserlerdeki değerlendirmelerin yanı sıra Şânîzâde'nin kendi şiirlerindeki ifadelerinden de yola çıkarak ulaştığımız verileri aktaracağız.

1.2. Hayatı

Çalışmamızda divanını inceleyeceğimiz, Atâ mahlasıyla şiirler yazmış Şânîzâde Mehmed Atâullah'ın hayatı hakkında bilgi içeren başta 20. yüzyıl tezkire ve tarihleri olmak üzere pek çok birincil kaynak bulunmakta ve bu kaynaklarda onun hayatıyla ilgili tafsîlâtı bilgiler verilmektedir.

Mehmed Cemaleddin'in *Âyîne-i Zürafâ*'sında¹, Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsu'l- A'lâm*'ında², *Sicill-i Osmânî*'de³, *Tuhfe-i Nâilî*'de⁴, Fâik Reşad'ın *Eslâf*'ında⁵, Bursalı Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde⁶, Fatin'in *Hâtimetü'l-Eş'ar*'ında⁷ Arapça yazılmış *Hediyyetü'l-Ârifîn*'de⁸, İbnül Emin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*⁹ ve *Son Hattatlar*'ında¹⁰, S. Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri*'nde¹¹, *Büyük Türk Klasikleri*'nde¹², Babinger'in *Osmanlı Tarih Yazarları*'nda¹³ Şânîzâde'den bahsedilmektedir. Bu eserlerin yanı sıra, Şânîzâde'nin

¹ Mehmed Cemaleddin, "Vak'anüvis Şânîzâde", *Âyîne-i Zürafâ (Osmanlı Tarih ve Müverrihleri)* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1314), 67-68.

² Şemseddin Sâmî, "Şânîzâde", *Kâmûsu'l-A'lâm*, c.4. (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), 2834.

³ Mehmed Süreyya, "Atâullah Mehmed Efendi (Şânîzâde)", *Sicill-i Osmânî*, c.1., haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 336.

⁴ Nâil Tuman, "Atâullah", *Tuhfe-i Nâilî*, c.2, haz. Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000), 685.

⁵ Fâik Reşad, "Şânîzâde", *Eslâf* (İstanbul: Asır Ktp., 1894), 106-110.

⁶ Bursalı Tahir, "Şânîzâde Atâullah Efendi", *Osmanlı Müellifleri*, c.3. (İstanbul, 1342), 221-222.

⁷ Davud Fatin Efendi, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'ar* (İstanbul: 1283), 303.

⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, "Şânîzâde", *Hediyyetü'l-Ârifîn*, c.2. (İstanbul, 1967), 362-363.

⁹ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, "Atâullah Efendi", *Son Asır Türk Şairleri*, c.1. (İstanbul: MEB, 1969), 103- 116.

¹⁰ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, "Atâullah Efendi", *Son Hattatlar* (İstanbul: MEB, 1970) 62-67.

¹¹ S. Nüzhet Ergun, "Atâ (Şânîzâde Atâullah)", *Türk Şairleri* (İstanbul, 1935), c.2., 523-531.

¹² İsmail Ünver- Orhan Okay, "Şânîzâde Atâullah", *Büyük Türk Klasikleri* (İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1988), 250-251.

¹³ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, tercüme eden: Coşkun Üçok (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982) 375-377.

kendi tarihinde¹⁴ ve Cevdet Paşa¹⁵ ve Lutfi'nin¹⁶ kaleme aldığı tarihlerde onun hayatıyla ilgili bilgiler mevcuttur.

Yine, 14 Mart 1989 yılında Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü tarafından Şânîzâde hakkında düzenlenen sempozyumda araştırmacıların sundukları tebliğler toplanarak *Hekim Şânîzâde Atâullah* adında biyografik bir eser meydana getirilmiştir.¹⁷

Yukarıda verilen bütün kaynaklarda Şânîzâde'nin ailesi, başından geçen olaylar, öğrenimi, verdiği eserler hakkında genel itibarıyla ittifak söz konusudur. Kaynaklar birbirini doğrular mahiyettedir. Ancak, bazı kaynaklarda ilâve bilgiler mevcuttur. Bunlar sırası geldikçe belirtilecektir.

Taranılan bütün kaynaklar, Şânîzâde'nin İstanbul'da doğduğunu ancak doğum tarihinin belli olmadığını belirtmektedir.

Şânîzâde, uzun süre ordu kadılığında bulunan ve Medine Mevleviyetinde iken vefat eden el-Hâc Mehmed Sâdık Efendi'nin oğludur. Onun babası bir müddet Mahmud Paşa Mahkeme-i Şer'iyesi kâtipliğini yapan Şânîzâde el-Hâc Mustafa Efendi'dir. Onun babası da Tarakçı Ahmed Dede'dir. Şairin büyük cediti tarakçı olduğundan aile 'Şânîzâde' lakabıyla ün salmıştır.

Kuvvetli bir tahsile sahip olduğu tüm kaynaklarca teyit edilen Şânîzâde'nin nerede ve kimlerden tahsil gördüğü tam olarak bilinmemektedir. Şânîzâde, ilk öğrenimini bitirdikten sonra tıba ve pozitif bilimlere merak salmış, Süleymâniye Medresesi'ne girmiş, burayı bitirince de Mühendishâne'ye girerek geometri,

¹⁴ Şânîzâde Mehmed Atâullah, *Tarih-i Şânîzâde* (İstanbul: Ceride-i Havâdis Mtb.,1873).

¹⁵ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye), c.4, 721, c.11, 5 ve76, c.12., 151.

¹⁶ Lutfi Efendi, *Tarih-i Lutfi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1873), c.1, 249.

¹⁷ *Hekim Şânîzâde Atâullah Efendi*, haz., EÜ Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü (Kayseri: EÜ Matbaası, 1989).

astronomi ve astrolojide büyük yetki kazanmıştır.¹⁸ 1785'te Dürri-zâde Mehmed Arif Efendi'nin ilk meşihati esnasında imtihanla tedris rüusu almıştır.¹⁹ Sahip olduğu ilim, Şânîzâde'den bahseden her kaynağın onun bu yönünden övgüyle söz etmesine yol açmıştır. Mehmed Cemaleddin, *Âyîne-i Zürafâ*'da onun hakkında şöyle demektedir²⁰:

Ulûm-ı şettâda mâhir ve fûnûn-ı bî-hemtâda haysiyeti bâhir olup câmi-i ilm-i ebdân ve edyân ve fenn-i mûsikîde Farâbî-yi zaman, ilm-i nücûmda şöhreti "ke'-ş-şemsi fi-vasati'n-nehâr" zâhir ve âşikâr ve şî'r ve inşâda sâhib-iştihâr idi. Lisân-ı Fransada tercemân-ı ter-zebân ve Fransızca kitâbetde müşârûn bilbenân olmuş idi. İlm-i tıb ve teşrihden te'lifâtı beyne'l-etibbâ makbûl ve mu'teber ve ilm-i hesâb ve cüz'iyâtta beyne'l-muhâsibîn ser-defter idi. Cemî'-i sanâyi'de üstâdlarını haklamış, kumâş-ı hünerini destgâh-ı maârifde taraklamış, üstâdâne tanbur çalar, pek bî-nazîr sanat yapar, musavvirlikde Behzâd ve gâyet fîz-dest sayyâd idi.

İnal, *STŞ*'de onun aklî ve naklî ilimlerde özellikle tıp, teşrih, hendese, hesap, heyet, resim, musîkî, inşâ ve şiirde döneminin nâdir şahsiyetlerinden olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam eder²¹:

Yalnız bir tanesi bir âdem için medâr-ı zînet ve mefharet olmak îcâb eden bu kadar ulûm ve fûnûnu, kırk elli senelik hayatında iktisâb eden bir zât-ı adimü'l-misâl hakkında ne söylemek, ne türlü tekrimâtta bulunmak lâzım geleceğini ta'yinden âcizim.

*Eslâfta*²², ondan, edebiyatta, musîkîde, astronomide zamanın tek sivrilmiş adamı ve bilhassa tıpta o devrin 'reisü'l-etibbâ'sı olarak bahsedilir. *Kâmûsu'l-A'lâm*²³, *Sicill-i Osmanî*²⁴ ve *Osmanlı Müellifleri*'nde²⁵ de onun çoğu ilim ve fen

¹⁸ "Şânîzâde Atâullah" *Türk Ansiklopedisi*. c.4. (Ankara,1950),124.

¹⁹ S. Nüzhet Ergun, *age*, 524-525.

²⁰ Mehmed Cemaleddin, *age*, 68.

²¹ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *STŞ*, 113.

²² Fâik Reşad, *age*, 106.

²³ bkz.Şemseddin Sâmî, *age*, 2834.

²⁴ bkz. Mehmed Süreyya, *age*, 336.

²⁵ bkz. Bursalı Tahir, *age*, 221.

hakkında bilgisi olduğundan bahsedilmektedir. Yine tarihinin başındaki tercüme-i halinde onun hakkında şu ifadeler mevcuttur²⁶:

Merhûm mûşârun-ileyh kâffe-i ulûm-ı akliyye ve nakliyyede sâhib-i irfân ve husûsiyle tib ve teşrîh ve hesâb ve hey'et ve resim ve musîkî ve inşâ ve şi'r gibi ulûm ve fûnûnda nâdirü'l-akrân olduğu fûnûn-ı mezkûreyi hâvî âsâr-ı kalemiyyesi zâhir ve bunlardan fazla olarak, Fransızca kitâbete dahi kâdir olduğu mütevâfirdir.

Şânîzâde'nin hangi hocalardan tahsil gördüğü konusunda en ayrıntılı bilgiyi İnal verir. İnal, bu bilgileri Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'in bazı fuzalânın biyografilerini içeren Arapça eserinin arasındaki Türkçe varakadan aldığını belirtir.²⁷ Yine Şânîzâde de kendi tarihinde birkaç üstadını gösterir. Buna göre, neşr ve tedris (cami ve medreselerde tedrisi mu'tad olan ilimler) ilimlerini Hoca İslâm Efendi'den almıştır. Tıp ilminde ilk hocası Numan Efendi'dir.²⁸ Tarihinde, Hekimbaşı Mesud Efendi'nin terceme-i hâlinde şöyle der²⁹: “ Mûmâileyh, devr-i esbâkda bir müddetcik reis-i etibbâ olup riyâsetinden mukaddem, yani ders vekâleti evânında ilm-i tıbda evvel-i esâtizi abd-i nâtuvân olan merhum Numan Efendi'nin mahdumudur.” *SH* de de onun hakkında şöyle denir:³⁰ “Âlât-ı irtifâiyeden rûbu' dâire ve basîte resmi gibi sanâyî'de ilk üstadı Benlizâde Efendi'dir. Hatt-ı sülûs ve neshi İsmail Zühdi Efendi'den öğrenip icâzet almıştır. Hatt-ı ta'liki, Yesârî Esad Efendi'den meşk etmiştir.” Yine Şânîzâde, o dönemki Batı bilimini takip edebilmek için İtalyanca ve Fransızca'yı Ahmet Vefik Paşa'nın babası Yahya Naci'den öğrenmiştir.³¹

²⁶ Şânîzâde Mehmed Atâullah, *age*, 1.

²⁷ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *age*, 103 ve 114.

²⁸ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *age*, 114.

²⁹ Şânîzâde Mehmed Atâullah, *age*, c.2., 195.

³⁰ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *SH*, 65.

³¹ Esin Kahya, “Şânîzâde Mehmet Atâullah”, *Erdem*, c.5, s.15 (Eylül, 1989):850.

Şânîzâde, babası ordu kadısıyken uzun müddet maiyyetinde kalmış, sırasıyla şu görevlerde bulunmuştur. 1 Cümâdelâhire 1231(18 Nisan 1817) tarihinde Eyüp Kadısı olmuştur. 1235 (1819)'te Âsım'dan sonra vak'anüvisliğe tayin olmuş, 1223 (1808)'ün sonlarından 1236 (1820)'ya kadar tarihini yazabilmiştir. Vak'anüvisliği esnasında Sadrazam müfettişliği görevi de tevcih olunmuştur. Muharrem 1237 (Ekim 1821)'de Mekke-i Mükerreme pâyesiyle taltif edilmiş ve Evkaf Müfettişliği görevi kendisine verilmiştir. Fransızca'yı iyi bilmesinden Divan-ı Hümâyun'a Fransızca tercümanı olarak tayini mevzubahis olduysa da bu gerçekleşmemiştir.

Şânîzâde'nin bilgisi ve liyakati saraydaki çevrelerce kıskanılmış, ilmine lâayık makamlara gelmesine engel olunmuş, eserlerinin takdiminde hep müşkülâtla karşılaşmıştır. Taranılan bütün kaynaklar ona yapılan haksızlıklardan uzunca bahsetmiştir. Şânîzâde, kendi tarihinde de yeri geldikçe gördüğü haksız muamelelerden söz etmiştir. İnal, *STŞ*'de ona yapılanlar hakkında şöyle der³²:

Şânîzâde, pek mühim ve mütenâ ad edilen her memuriyete herkesten ziyâde lâayık ve fûnûn-ı mütenevviada emsâline her sûretle fâik olduğu halde bir takım vesâil-i garazkârâne ile kendi hakkından ve mülk ve millet hidemât-ı âlimânesinden mahrum edilmekle de iktifâ olunmayarak âkıbet memleketinden, hatta hayatından da dûr edildi.

Nitekim tıp ilminde zamanın reisü'l-etibbâsı diye takdim edilen Şânîzâde'nin hekimbaşılık yerine vak'anüvisliğe tayin edilmesinden Cevdet Paşa tarihinde şöyle bahseder³³:

Alelhusus ilm-i tıbdâ olan mâlumat ve mahâreti ol asra göre fevkalâde idi. O zaman İstanbul'da sahihan reis-i etibbâ idi. Lâkin hekimbaşısı olan Behcet Efendi, Hâlet Efendi'ye çatkın ve enderuna girgin olduğu halde Şânîzâde'yi istirkâb eylemekte olduğuna nazaran vak'anüvislik gibi bir memuriyetle İstanbul'da oturmak Şânîzâde'ye nimet-i uz mâ idi.

³² İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *STŞ*, 106.

³³ A. Cevdet Paşa, *age*, c.11, 15 ve 76.

Şânîzâde, *Mi'yâru'l-Etibbâ* adlı eserini neşr ederken de engellerle karşılaşmıştır. O devirde yeni telif edilen eserler öncelikle padişaha arz edilir, padişahın izniyle neşredilirdi.³⁴ Şânîzâde de 1228 (1812)'de II. Mahmud'a sunulmak üzere Şeyhülislam Dürrîzâde Abdullah Efendi'ye *Mi'yâru'l-Etibbâ*'yı verir. Ancak, şeyhülislam mektupçusunun rekabeti, daha sonra da Silahdar Ali Bey ve Hekimbaşı Mustafa Mesud Efendi'nin ihmal ve kasıtları nedeniyle eser padişaha teslim edilemez. Şânîzâde, daha sonra, anatomi kitabı olan *Mir'âtü'l-Ebdân fi Teşrihi'l-A'zâi'l-İnsan*'i kaleme alır. Bu sırada sadrazam müfettişliğine atanınca, görevi sadrazam denetiminde olduğundan anatomi kitabını Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa vasıtasıyla padişaha sunar. Önsözde *Mi'yâru'l-Etibbâ*'dan bahsedince II. Mahmud daha önce yazdığı *Usûlü't-Tâbia'* da dâhil her üç kitabın basılmasını buyurur.³⁵ Şânîzâde, diğer eserlerinin takdiminde veya tab'ında da aynı zorluklarla karşılaşmıştır. Örneğin 'Hamse-i Şânîzâde'nin I. cildi üç senede tab' edilebilmiştir.³⁶

Şânîzâde'nin sahip olduğu ilmi öteden beri kıskananlar, onu bir takım vesilelerle mevkiinden düşürmeye çalışmışlardır. Sonunda, Hekimbaşı Behçet Efendi'nin siyasetiyle 1241 (1825) yılında vak'anüvislikten azledilmiş, yerine Sahaflar Şeyhîzâde Esad Efendi getirilmiştir. Yine Şânîzâde'nin aleyhtarları, yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını fırsat bilerek, ona Bektâşîlik isnat etmişlerdir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında Bektâşîliğin yok edilmesine teşebbüs edilmiş, bunun üzerine, Bektâşîlerin bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da uzak yerlere nefyedilmişti.³⁷ Şânîzâde'nin o sıralarda Ortaköy'de bulunan bir ilmî cemiyete iştirâk etmesi, ona Bektâşîlik isnat edilmesini kolaylaştırmıştır. Bu cemiyet ilim öğrenmek

³⁴ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *age*, 104.

³⁵ Nuran Yıldırım, "Türkçe Basılı İlk Türk Kitapları Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, c.3. (Cambridge, 1979): 444.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şânîzâde Mehmed Atâullah, *age*, c.3., 125.

³⁷ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *age*, 107.

isteyenlere açık olup, fen bilimlerine karşı alâkalı olanlarla Şânîzâde ilgilenirdi.³⁸

Cemiyetin içinde yabancı bulunmaması ve yapılan müzakerelerin gizli tutulması, yeniçerilerin ilgası sırasında bu cemiyete mensup olanların da Bektâşîlikle itham edilmesine ve cemiyetin dağıtılmasına neden olmuştur. Şânîzâde de Bektâşîliğe meyillerinden şüphe edilen diğer müderrislerle birlikte Tire'ye sürülmüş ve az bir zaman sonra da üzüntüden vefat etmiştir. Cevdet Paşa bu cemiyete iştirâk edenlerin Bektâşîlikle itham etmenin insafsızlık olduğunu söyledikten sonra şöyle der³⁹:

“Şânîzâde ise ulûm-ı riyâziyye ve tabîiyede mâhir ve ilm-i tıbda emsâli nâdir zâtıyla iftihar olunur bir zât-ı memdûhü'l-meâsir olup Bektâşîlik efkârından pek ba'îd idi.”

Yine İnal, *STŞ'de*⁴⁰, Kethüdâzâde'nin *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*' de geçen şu ifadelerden bahseder:

*Hekimbaşı Abdülhak Efendi*⁴¹ familyasının Şânîzâde hekimbaşı olur diye korkularından ilm-i tıbdaki hazâketine hasedleri varmış ve bu zâtlar Bektâşîyyeden değilse de onların istedikleri gibi öyle sofû da olmadıklarından hazır meydanda olan vakâyi'-i Bektâşîyyeyi bu hasûdlar kendilerine serrişte-i adâvet addedip İstanbul'dan def' ve tard etmek için bunlar da Bektâşîdir diye kalkışmışlar.

Şânîzâde tarihinin baş tarafında yazılı olan terceme-i hâlinde onun Tire'ye sürülmesiyle ilgili şöyle denir⁴²:

Bazı hussâd-ı bed-nihâdın tesir-i fesadıyla 1241 tarihinde vak'anüvislikten azl ve 1242 Saferinde şânına lâîyk olmayan bir töhmet-i şer'iyye ile medhûl olmakla arpalığı olan Tire kazasına nefy ve iclâ edilmiştir.

Kaynaklar, Şânîzâde'nin, menfâsında yaklaşık iki ay kaldıktan sonra, affedildiğini haber vermek için evine gelenlerin telâşla koşuşmalarından, onların

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Paşa, *age*, c.12., 212 ve Lutfi Efendi, *age*, c.1.,168.

³⁹ Cevdet Paşa, *age*, c.12., 212.

⁴⁰ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *STŞ*, 108.

⁴¹ Hekimbaşı Behçet Efendi'nin küçük kardeşidir.

⁴² Şânîzâde Mehmed Atâullah, *age*, 1.

idam haberi vermek için geldikleri zehabına kapılarak öldüğünü yazmaktadır.⁴³ 1242 senesinde nefyedilmesine ve yaklaşık iki ay sonra vefat eylemesine göre 1242 Rebiulâhbirinde (Kasım 1826) veya Cümâdelûlâsında (Aralık 1826) vefat etmiş olması muhtemeldir.⁴⁴ Şânîzâde Tire’de kışla civarındaki kabristana defn olunmuştur.⁴⁵ Kim tarafından yazdırıldığı bilinmeyen mezar taşında şu sözler mahkûktur⁴⁶:

Müyesser olmadı bana şehâdet

Îlâhî sen nasib eyle saâdet

Bulam tâ ki resûlünden şefâat

Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi bâ-emr-i âlf Tire’ye me’mûr oldu.

Sene 1242 (1826)

Ailesiyle ilgili, kaynaklarda bilgi geçmemektedir. İnal *STŞ* de ailesi hakkında sadece şu bilgileri vermektedir⁴⁷: “Müşarünileyh, ‘dairesinde on beş kadar nüfusu’ bulunduğunu söylüyor. Bu nüfusun bir kısmı evlâd ve iyâli olmak melhuzdur. Bugün Şânîzâdelerden bir ferd mevcut olup olmadığı malum değildir.”

1.3. Eserleri

Devrinin büyük âlimlerinden olan Şânîzâde, tıp, tarih, hukuk, edebiyat, askerlik, hesap, hendese ve coğrafya konularında eserler vermiştir. Ancak, onun asıl şöhreti tıp alanındadır. Şânîzâde, geleneğe uyarak tıp alanında yazdığı eserlere

⁴³ Bkz. Lutfî Efendi, *age*, c.1., 249., Fâik Reşad, *age*, 107.

⁴⁴ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *SH*, 63.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Necmi Ülker, “Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi’nin Mezartaşı”, *Tire’de Osmanlı Dönemi Türk Kitâbeleri* (Ankara,1994), 103.

⁴⁶ Bursalı Tahir, *age*, c.3., 221.

⁴⁷ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *STŞ*, 114.

'Hamse-i Şânîzâde' veya İbn-i Sînâ'nın *Kanun*'una benzeterek 'Kanun-ı Şânîzâde' adını vermiştir.

I – TIP İLE İLGİLİ ESERLERİ (HAMSE-İ ŞÂNİZÂDE)

1) *Mir'âtü'l-Ebdân ff Teşrihi'l- A'zâ'i'l-İnsân* : Hamsenin ilk kitabıdır. Şânîzâde'nin Eyüp Kadılığı görevindeyken hazırladığı resimli, bilimsel bir anatomi kitabıdır. Sade bir Türkçeye yazılmıştır. Cevdet Paşa, Türkçe, İstılâhât-ı Tıbbiye'nin ilk kez bu kitapta öne sürüldüğünü belirtir.⁴⁸ Fâik Reşad'a göreyse tıp terimleri zaten vardır, ancak Şânîzâde'nin istılâhât-ı tıbbiye-i cedîdeyi koyduğunu iddia eder.⁴⁹ Şânîzâde, kitabının önsözünde, " bu kitabı teşrih erbâbının eserlerinden toplayıp özetleyerek Türkler arasında yeni tıbbâ âşinâ yoktur diyenlere cevap olmak üzere 1231'de yazdığım" söyler.⁵⁰ Kitapta bulunan 56 adet anatomik resim erkân nüshalarında siyah, mavi ve pembe olmak üzere üç renkli, halk nüshalarında ise siyah beyazdır. Bilim dilimiz ve anatomi tarihimiz bakımından çok değerli olan anatomi kitabı iki bölümden meydana gelmiştir:

1. Ostolocya (Kemikbilim)

2. Sarkolocya (Kas lifleri anatomisi)

1231 tarihinde te'lif edilen bu eser 1235 (1819) yılında İstanbul Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire'de üç bölüm halinde basılmıştır.⁵¹

2) *Usûlü't-Tâbi'a* : Hamsenin ikinci kitabıdır. Şânîzâde, Yunanca fizyoloji sözcüğünün karşılığı olarak bu ismi vermiştir. Önsöz ve başlıklar Arapça olup, metin

⁴⁸ A. Cevdet Paşa, *age*, c.4., 721.

⁴⁹ Fâik Reşad, *age*, 108.

⁵⁰ Nuran Yıldırım, *agm*, 444.

⁵¹ Kitabın içeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Esin Kahya, *agm*, 856-859.

açık bir Türkçe ile kaleme alınmıştır.⁵² 1235 (1819)'te İstanbul'da basılmıştır. Eser iki kısımdan ibarettir. İlkinde organların fonksiyonları ele alınır. Şânîzâde burada, organların fonksiyonlarını üçe ayırır:

- a. Kaviü't-tabî'iyye (çiğnemek, yemek gibi doğal güçler)
- b. Kaviü'n-nefsânîyye ve teanni bi'l-hayatiyye (nefes alma, kan dolaşımı, ter gibi)
- c. Kaviü'l-hayvâniye (his, uyku, görmek gibi)

İkincisinde ise hastalıklar hakkında genel bir bilgi sunar, hastalıkların teşhisindeki yolları, vücutta ne gibi bozukluklar meydana getirdiklerini anlatır.⁵³

3) *Mi'yârü'l-Etibbâ* : Hamsenin üçüncü kitabıdır. Şânîzâde bu eserini Avusturya İmparatoriçesi Marie Therese' nin başhekimi, Avusturya Tıp Fakülteleri Dekanı Baron Anton von Stoerck' in *Medizinich-Praktischer Unterricht für die Feld-und Landwundaertze der Österreichischen Staten* (Avusturya Memleketleri Askerî Hekimleri ve Köy Cerrahları için Pratik Tıbbî Öğrenim) isimli kitabının, Bartolameo de Battisti de San Giorgis tarafından yapıлып 1778'de Venedik'te basılan İtalyanca çevirisini esas alarak dilimize aktarmıştır.⁵⁴

Önsözünde, kitabın yazarı ve başka dillere yapılan çevirileri hakkında bilgi verilmektedir. Önsözden sonra, hastalıklar tek tek Türkçe karşılıkları da verilerek belirti ve tedavileriyle anlatılmıştır. Kullanılacak ilaçlar kitabın sonundaki ilaç listesinde bulunan numaraları ile gösterilmiştir. Listede, alkol içeren terkipler Müslüman olmayanların kullanabileceği düşüncesiyle aynen bırakılmıştır. Şânîzâde

⁵² Nuran Yıldırım, *agm*, 444.

⁵³ Esin Kahya, *agm*, 858-859.

⁵⁴ "Nuran Yıldırım, *agm*, 445.

eskimiş bilgilerin yerine yenilerini ilâve etmiştir.⁵⁵ Eser, 1235 (1819)'te İstanbul'da basılmıştır. Eserin, Cerrahpaşa Tıp Tarihi 528 numarada kayıtlı 465 sayfa, 24,5x36cm. ebatında, nesih yazıyla 13. hicrî asırda istinsah edilmiş yazma bir nüshası vardır.⁵⁶

4) *Kanunu'l- Cerrâhîn* : Hamsenin dördüncü kitabıdır. Tıbbın cerrahî dalında bir eser olup Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın emriyle basılmıştır. Eserde, cerrahî hastalıklar bölüm bölüm verilip önce, türleri, nedenleri, belirtileri, ilacı, sonra da yapılması gereken operasyonlar anlatılmıştır. Mısır'da Bulak Matbaasında , 1244/1828'de Mehmed Ali Paşa tarafından basılmıştır.⁵⁷

5) *Mizânü'l-Edviye* : Hamsenin beşinci kitabıdır. İki kısımdan ibârettir, sonuna tıbbî deyimler ilâve edilmiştir. İlk kısımda basit ilaçlar, ikinci kısımda mürekkep ilaçlar ele alınmıştır. Şânîzâde, bitkilerin hangi kısımlarının ne şekilde ve ne miktarda ilaç olarak kullanılacağı konusunda bilgi verir.⁵⁸ Birinci kısmı müellif hattıyla Feridun Nâfiz Uzluk' un Konya İl Halk Kütüphanesi'ne bağışladığı kitaplar arasındadır.⁵⁹

II – TARİHLE İLGİLİ ESERLERİ

Tarih-i Osmanî (I, II, III, IV. Cilt) : Şânîzâde Tarihi veya Tarih-i Şânîzâde adlarıyla da bilinmektedir. Sultan II. Mahmud'un izniyle Âsım Tarihine zeyl olarak yazılmıştır.

⁵⁵ Nuran Yıldırım, *agm*, 445.

⁵⁶ A. Rıza Karabulut, “Şânîzâde Tabip Mehmed Atâullah Efendi'nin Eserleri”, *Hekim Şânîzâde Atâullah* (Kayseri: EÜ Matbaası, 1989), 128.

⁵⁷ Nuran Yıldırım, *agm*, 445.

⁵⁸ Esin Kahya, *agm*, 861.

⁵⁹ Ahmet Hulusi Köker, “Şânîzâde'nin Hayatı ve Eserleri”, *Hekim Şânîzâde Atâullah* (Kayseri: EÜ Matbaası, 1989), 6.

1223/1808- 1237/1821 tarihleri arasını ihtiva etmektedir. Dört cilttir. Dört cilt halinde İstanbul'da bir kısmı Süleyman Efendi, diğer bir kısmı da Ceride-i Havâdis Matbaalarında basılmıştır. I. Cilt 409 sayfadır. 1808-1811 yılları arasını kapsar. II. Cildi 425 sayfa olup 1811-1818 yılları arasındaki olayları anlatır. III. Cilt 216 sayfadır ve 1818-1820 arasından bahseder. IV. Cilt 208 sayfa olup 1820 yılının diğer olaylarını anlatır.⁶⁰ *Tarih-i Şânîzâde*'nin, Süleymaniye Ktp.'nde,⁶¹ Ankara Türk Tarih Kurumu Ktp.'nde⁶² yazma nüshaları vardır.

III- ASKERLİKLE İLGİLİ ESERLERİ

1) *Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye* : Askerlik ve harp sanatıyla ilgili olan bu eser, 1221 tarihinde Fransızcadan tercüme edilmiş olup, 1235 (1819)'te İstanbul'da basılmıştır. Şânîzâde, bu eserin Fransızca aslına bazı eklemeler yapmış ve genişleterek tercüme etmiştir.⁶³

2) *Usûl-i Sak* : Yazışma ve ilâm usullerine ait bir eserdir. Yusuf Ziyâeddin' in 'Sakk-ı Cedîd' isimli eserinin kenarında basılmıştır.⁶⁴ Bu eser her ne kadar *Osmanlı*

⁶⁰ Ahmet Uğur, "Tarih-i Şânîzâde", *Hekim Şânîzâde Atâullah* (Kayseri: EÜ Matbaası,1989), 128-129.

⁶¹ Esin Kahya, *agm*, 851.

⁶² Franz Babinger, *age*, 376.

⁶³ A. Rıza Karabulut, *agm*, 129.

⁶⁴ Ahmet Hulusi Köker, "Şânîzâde'nin Hayatı ve Eserleri", ' *Hekim Şânîzâde Atâullah* (Kayseri: EÜ Matbaası,1989), 8.

*Müellifleri*⁶⁵, *STŞ*⁶⁶ ve *Hediyyetü'l-Ârifin*⁶⁷, de Şânîzâde'nin olarak verildiye de gerçekte onun olmayıp hukukçu olan babası Şânîzâde Mehmed Sâdık'ındır.⁶⁸

3) *Vesâyânâme-i Seferiyye* : Bu eser, Büyük Friedrich tarafından kumandan ve subaylar için yazılmış olup , Şânîzâde, III. Selim adına çevirmiştir. Çeviri 1239 (1823) yılında Mısır'da basılmıştır.⁶⁹

4) *Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân* : Bu eser de askerlikle ilgili olup piyâde ve süvârîlerin tâlim ve terbiyesiyle ilgilidir.

IV – MATEMATİKLE İLGİLİ ESERLERİ

1) *Usûl-i Hesâb* : Fransız matematikçisi, Bossut'un *Cours complete de Mathematiques*' isimli eserinin Türkçeye çevirisidir.⁷⁰

2) *Cebir- Mukâbele* : Formüllerden ibârettir.⁷¹

3) *Usûl-i Hendese* : Matematikle ilgilidir.⁷²

⁶⁵ Bursalı Tahir, *age*, c.3., 221.

⁶⁶ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *age*, 111.

⁶⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, *age*, c.2., 262.

⁶⁸ S. Nüzhet Ergun, *age*, 523, A. Rıza Karabulut, *agm*, 129.

⁶⁹ Esin Kahya, *agm*, 853.

⁷⁰ A. Hulusi Köker, *agm*, 7-8.

⁷¹ A. Rıza Karabulut, *agm*, 130.

⁷² A. Rıza Karabulut, *agm*, 130.

V – COĞRAFYA İLE İLGİLİ ESERİ

Târifât-ı Sevâhil-i Deryâ : Sahillerin coğrâfi bir şekilde tanıtımının yapıldığı bir eserdir.⁷³

VI – EDEBİYATLA İLGİLİ ESERİ

*Divan-ı Atâ*⁷⁴ : Şiirlerinde “Atâ” mahlasını kullanan Şânîzâde’ nin küçük bir divanı vardır. *Atâ Divanı*’nın bilinen dört nüshası bulunmaktadır. İki nüshası İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1352 ve TY 9636 numaralarda kayıtlıdır. Bunların dışında bir nüsha Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp.’ne Cavit Baysun tarafından bağışlanmış olup 727 numarada kayıtlıdır. Dördüncü nüsha da Viyana Kraliyet Ktp.’nde 750 numarada kayıtlıdır.

Kaynaklarda Şânîzâde’nin divanıyla ilgili eksik bilgi verilmiştir. Fatin, Şânîzâde’nin divanından haberdar değildir. Tezkiresinde şu kayıt vardır⁷⁵: “ Haylice eş’âr-ı pesendîde tertip ve tanzîmine dahi muvaffak olmuş ise de bâlâda mastûr olan ebyâtından başka âsârına destres olunamamıştır.”

Fâik Reşad da *Eslâf*’ında onun divanı olduğundan bahsetmez. Onun , şâirin divânını görmediği şu ifâdelerinden anlaşılmaktadır⁷⁶: “ Şânîzâde’nin fenn-i inşâdaki iktidârına tarihi şâhid-i nâtıktır. İnşâda dahi bidâası olduğunu bazı fezâkir-i şuarâda görülerek buraya nakl olunan birkaç beyti gösterir.”

⁷³ A. Hulusi Köker, *agm*, 8.

⁷⁴ Ayrıntılı nüsha tanıtımı *Nüşha Tavsifi* kısmında yapılmıştır. Bkz. 72-77.

⁷⁵ Davud Fatin Efendi, *age*, 303.

⁷⁶ Faik Reşad, *age*, 109.

STŞ, Tuhfe-i Nâîlî, Türk Şâirleri, Büyük Türk Klasikleri, Türk Ansiklopedisi ve İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu’nda ise bilinen tek nüshanın İstanbul Üniversitesi TY Bölümünde 1352 numarada kayıtlı olduğu belirtilir. Hatta Ergun, ‘ Atâ divanının müteaddid nüshalarının olmadığı kuvvetle tahmin edebiliriz.’ der.⁷⁷ Ancak Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*’nda Şânîzâde’nin eserleriyle ilgili ⁷⁸ bir dipnotta Şânîzâde’nin divânının yazma bir nüshasının Viyana Kraliyet Ktp.nde numara 750’de kayıtlı olduğunu belirtir. Yapı Kredi 727 numarada kayıtlı nüshadan kaynaklarda bahsedilmemektedir. İstanbul Üniversitesi TY 9636 numarada kayıtlı nüshanın ise *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* hariç Şânîzâde’den bahseden diğer kaynaklarda ismi geçmemektedir.⁷⁹

1.4. Edebî Şahsiyeti ve Sanat Anlayışı

Yaşadığı devrin büyük âlimlerinden sayılan Şânîzâde’nin, tıp, tarih, hukuk, matematik, coğrafya gibi edebiyattan farklı alanlarda telif, tercüme pek çok eser vermesi, özellikle tıp alanında yazdıklarıyla meşhur olması ve döneminde kıymetinin anlaşılmayıp bilakis rakiplerinin gadrine uğraması, ondan bahseden kaynaklarda geniş yer tutarken, bu kaynaklarda Şânîzâde’nin şiiri ve şairliği üzerinde pek durulmayıp nasıl şiir yazdığıyla ilgili genel ifadelere yer verilmiştir. Bunda onun diğer alanlarda bilhassa tıpla ilgili yazdığı eserlerle sivrilmesinin etkisi büyüktür.

⁷⁷ S. Nüzhet Ergun, *age*, 529.

⁷⁸ Babinger, *age*, 376.

⁷⁹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi : Devirler, İsimler, Eserler, Tesirler*, c.6, haz. Ezel Erverdi ve diğerleri, (İstanbul: Dergâh, 1990), 199.

*Sicill-i Osmanî'de*⁸⁰ onun için “âlim ve fâzıl, inşâya ve şiir söylemeye gücü yeter” denilirken, Fâik Reşad, *Eslâf'ta*,⁸¹ “İnşâda dahi bidâası olduğunu bazı tezâkir-i şuarada görülerek buraya nakl olunan birkaç beyti gösterir.” der. *Âyîne-i Zürafâ* da “şiir ve inşâda sahib-i iştihâr” olarak nitelenir.⁸² *BTK*' da ise onun hakkında “şairlik hususunda iddialı olmamakla birlikte o dönem aydınları gibi o da şiirler yazmıştır.” denir. İbnül Emin *STŞ*'de, Şânîzâde için “edebiyatına nisbetle mâlumat-ı hikemiyesi sad çendan ziyâde idi.” dedikten sonra şu görüşlerini dile getirir:⁸³

Ulûm-i şettâda mertebe-i kemâli hâiz olan bir allâme-i zufünûndan, en kıymetli şairler derecesinde şiir beklemeye hakkımız yoktur. İlimdeki mertebe-i kemâli, şiirde kemâl-i mertebe iddiasına hacet bırakmaz. Andan daha iyi şiir söyleyenler vardır. Amma anın gibi câmi' kemâlât olan enderdir.

Ergun da Şânîzâde'nin şairliği hakkında şöyle der:⁸⁴

Şânîzâde Atâ, kudretli bir sanatkâr olmamakla beraber büsbütün edebî kıymetten mahrum şiirler kaleme alan bayağı bir mukallid de değildir. Manzumeleri arasında yaşayan güzellikler vardır.

Onun bir kısım şiirlerinde Nâbî gibi hükmetfüruşluklar yaptığı, hatta kendisini bu vadinin üstâdı saydığı görülür. Bazen, mutasavvıfane şiirler yazar. Fakat şurası muhakkaktır ki, Atâ'nın asıl kıymeti şairliğinde değil, devrinin çok kudretli âlimlerinden biri bulunmasındadır.

Şânîzâde'nin şairlik yönü üzerinde görüşlerini en fazla ortaya koyan kişi “Divan-ı Şânîzâde” başlıklı müstakil bir makale yazan Meserret Diriöz'dür.⁸⁵ O makalesinde Şânîzâde'nin şairliği hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:⁸⁶

⁸⁰ Mehmed Süreyya, *age*, 336.

⁸¹ Faik Reşad, *age*, 109.

⁸² Mehmed Cemaleddin, *age*, 68.

⁸³ İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, *age*, 110 ve 115.

⁸⁴ S. N. Ergun, *age*, 530.

⁸⁵ Meserret Diriöz, “Divan-ı Şânîzâde”, *Hekim Şânîzâde Atâullah Efendi* (Kayseri: EÜ Matbaası, 1989), 21-27.

⁸⁶ Meserret Diriöz, *age*, 24 ve 27.

Şânîzâde Atâullah Efendî, klasik edebiyatımıza bağlı bir şairdir. O devirde cemiyetimizde, kendisinin de rol aldığı, birçok sosyal değişiklikler başlamış olmakla beraber, bu yenilikler daha edebiyata aksetmemiş bulunuyordu. Bu sebeple Şânîzâde, tam bir divan şairi görünümündedir. Eski şairlerimizin pek çoğu gibi o Arapça, Farsça, Türkçe olmak üzere aruz vezniyle üç dilde manzumeler vücuda getirmiştir. O da, eski mazmunlara, eski müşebbehün bihlere bağlı bir şairdir. Bilhassa gazellerinin mevzuu sevgilidir. Onun yüzü, gözü, yanağı, kirpikleri, yan bakışı, alnı, saçı, beni, ağzı, dudağı, sözü, dişleri, boyu posu, beli, eli, meclisi, cilvesi ile aşkın gönül, gamı, elemi, aşkı, hicranı, rakibin yaptıkları, sevgilinin ona meyli gibi maddeler tasvir edilir.

Yanlış bir düşünceyle, divan şairlerimizi birbirinin kopyasıymış gibi görenler vardır. Halbuki, normal çaptaki hemen her klasik şairimiz, mevcut kaide ve çerçeveler içinde kalmak kaydıyla bir takım yenilikler yapmaya çalışmışlardır. İşte Atâullah Efendî’de bu gibi gayretlere şahit olmaktadır. Bunları toplu olarak şöyle sayabiliriz: O, kaside ve medhiyelerinde, basma kalıp övgülerden çok, övdüğü kişilerin vasıflarını ve gerçek hizmetlerini dile getirmiştir; mahallilik cereyanına uyararak yeni deyim ve kelimeler kullanmış; şairlerimizin “nev-zemin” dedikleri mana ve lafız yeniliklerine yabancı kalmamıştır.

Diriöz, ayrıca Şânîzâde’nin “mazmunlu ve cemiyetli beyitler vücuda getirdiğinden” bahseder.⁸⁷

Görüldüğü üzere, Diriöz’ün makalesi hariç, diğer kaynaklar Şânîzâde’nin her şeyden önce zamanının önemli âlimlerinden olduğu, ondan çok da başarılı beyitler vücuda getirmesinin beklenemeyeceği yönünde birleşirler. Diriöz’ün makalesindeki tespitlerin büyük bölümü isabetli olmakla birlikte eksiklikler bulunmaktadır. Zira, o ilk önce Şânîzâde’yi “tam bir divan şairi görünümünde” diye nitelemiş, ardından onun da şiirde bir takım yenilikler yapmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ancak, Şânîzâde’nin yapmaya çalıştığı yeniliklerin neler olduğunu, bu yeniliklerde ne ölçüde başarılı olduğunu açmamıştır. Örneğin, onun şiirlerinde açıkça etkisi görülen Sebki Hindî üslûbundan bahsetmemiştir.

Şânîzâde’nin yaşadığı 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başları, Osmanlı İmparatorluğu’nun askerî ve ekonomik konularda güçlükler içinde bulunduğu, toplumda boşluk ve karmaşanın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Dönemin bu

⁸⁷ Meserret Diriöz, *agm*, 25.

özelliğinin edebiyatı ve bu alanda verilen ürünlerin niteliğini etkilememesi kaçınılmazdır. Üstelik divan şiiri, 18. yüzyıla gelinceye kadar mükemmel denilebilecek örneklerini vermiş, örnek aldığı İran edebiyatını aşmıştır. Dolayısıyla, 18. yüzyılda, şairlerin gerek içeride bir değişiklik gerekse dışarıdan bir etkinin bulunmayışından ötürü şiirde yenilik gösterme çabaları akim kalmıştır. Şairler, içeriği ve sınırları belli olan bu sahada öncekilerin söylediğinden pek farklı bir şey söyleyememişlerdir. Ancak yüzyılın başında Nedîm ve sonunda Şeyh Gâlip kendi dehaları sayesinde diğer şairler arasından sıyrılmışlardır.⁸⁸ Yine 18. yüzyılın ilk yarısında, 15. yüzyıldan bu yana devam edegelen halkın dilini şiire sokma gayreti bilhassa Nedîm'le hız kazanmıştır. Konularda daha çok mahallileşmek, halk zevkine yaklaşmak, konuşma dili sentaksının şiire daha çok girmesi, dilde nispeten sadeleşme bu yüzyılın şiirinde kendini iyice hissettirir.⁸⁹ Bu yüzyılda bir yandan da, bir önceki yüzyılda Nef'î tarafından şiir diline getirilen, onun şiirlerinde bahsettiği “taze zebân” yani Seb-k-i Hindî üslûbuyla birlikte gelişen, daha önce şiir dilinde kullanılmamış Farsça kelime, terkip ve zincirleme tamlamaların bulunduğu yeni dilin etkisi şairler üzerinde hüküm sürmektedir.

İşte Atâ'nın⁹⁰ divanında hem mahallileşme cereyanının, hem de 17. yüzyılda Nef'î'yle başlayan Seb-k-i Hindî üslûbunun etkisi görülmektedir.⁹¹ Yine, Seb-k-i Hindî'yi benimseyen şairlerin karamsarlık ve derin bir ıstırap sonucu dış dünyadan

⁸⁸ Haluk İpekten, *Enderunlu Vâsıf: Hayatı, Kişiliği ve Eserlerinden Seçmeler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1988),7.

⁸⁹ Hasibe Mazioğlu, *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik* (Ankara: Akçağ, 1992),7-8.

⁹⁰ Şânîzâde, şiirlerinde “Atâ” mahlasını kullandığı için, çalışmanın bundan sonraki kısmında onun şiiri ve şiirliği hakkında değerlendirmeler yapılırken ondan “Atâ” diye bahsedilmiştir.

⁹¹ Yapılan çalışmanın öncelikle metin tespitine yönelik olması Seb-k-i Hindî akımıyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmesinin önüne geçmektedir. Ancak, *Üslûp* kısmının *Dil ve Anlatım Özellikleri* bölümünde Seb-k-i Hindî akımının genel özelliklerinden kısaca bahsedilecek ve bunun şairin şiirlerine nasıl yansıdığı divandan seçilen örneklerle aktarılacaktır. Ayrıca, Seb-k-i Hindî akımıyla ilgili kaynakların künyeleri de bibliyografya kısmında verilecektir.

kaçıp tasavvufa yönelmeleri Atâ'nın şiirlerinde kendini hissettirmektedir. Onun şiirlerinde tasavvufî öğelere çokça rastlanır. Bunun yanı sıra, özellikle tıp, musiki ve astronomiyle ilgili terimleri tenasüp sanatı içerisinde kullanarak yazdığı beyitler oldukça fazla yekûn tutmaktadır.

*Atâ Divanı*nda, şairin Sebk-i Hindî üslûbunun etkisiyle yazdığı şiirlerde, dili ince ve zarif bir biçimde kullanıp, ilginç hayallerle süslediği, mazmunları yerli yerinde olan beyitlere sıklıkla rastlanır.

Şair, aşağıdaki beyitte feryadının alevinin kıvılcımını yardıma çağırmasa inleyen ten evinin sevgilinin bakışıyla harap olacağını söyleyerek değişik bir hayal kurar:

İderdi kaşr-ı ten-i zârı düzd-i çeşmi harâb
Şitâb-ı şû'le-i feryâdı itmesem imdâd (G15/4)

Yine, şu beyitte de şair, gönlünde sevgilinin lale gibi olan yanağının etkisiyle yaralar açıldığını, sürekli bir faaliyet olduğunu belirtmek için gönlünü hakkâkların toplandığı yere benzetmiştir:

Dâ'imâ ol lâle-ruhsârîñ süveydâ-yı dilim
Dâğ-ı ıışkı ile şan mecmû'a-i hakkâkdir (G24/3)

Aşağıdaki beytin ilk dizesinde ise şair, ayrılıktan dolayı onun için gül bahçesinin hasret zehri ve gönül yarası haline geldiğini belirtir. Burada aynı zamanda diğer anlamı da çiçek olan *zehr* kelimesini ihamlı kullanmıştır. İkinci dizede kadeh anlamına da gelen *pây* kelimesini birinci dizedeki *zehr* kelimesiyle bağlantılı olarak kullanmış ve kadehlerin içerisine zehir koyma âdetine göndermede bulunmuştur :

Zehr-i hasret dâğ-ı dil hecriñle gülşen sū-be-sū
Dem-be-dem Beytū'l-ħazen pây-i ħum-ı mey-ħānemiz (G36/3)

Şu beyitte de ticaretle ilgili terimleri tenasüp sanatı içerisinde kullanarak sevgilisinden yakınmaktadır:

Metā^c-i hāl-i hindūya virirken naqd-i cān ^cuşşāk
^cAceb ey h^vāce-i hüsnüm ne hāsıl bī-vefālīkdan (G62/3)

Aynı gazel içerisindeki ilk beyitte şair, tâ bezm-i eleste kadar giden hayalinde, insanın çamurdan yaratılışını da göz önünde bulundurarak kendi cismini testiye benzetir ve aşk şarabını içtikten sonra gönlünün yerinde duramaz olduğunu sürekli maşuğunu aradığını çok orijinal bir biçimde ifade eder. Serv-kuş ilişkisiyle ördüğü, bir çırpıda söylenivermiş görüntüsünü veren bir o kadar da ince üslûba sahip ikinci beyitte ise, sevgilisine kavuşmak için canından vazgeçtiğini belirtir :

Bāde-i ^cişkā olalı tıynet-i cismim sebū
 Cüst-cüy-ı āb u tāb-ile gezer dil sū-be-sū (G63/1)

Murg-ı cān girmek için ol serv-i nāzın kıynuna
 Çıkmağa bu āşiyān-ı tenden eyler ārzū (G63/3)

Aşağıdaki beyitte ise, yazıyla ilgili terimleri tenasüp sanatı içerisinde kullanarak sevgilinin yüzünde ayva tüylerinin çıkışının onun cemalini örtmesini güzel bir sebebe bağlayarak ince bir şekilde ifade eder:

Zann itme neş-i āyet-i hüsn oldu haţţ-ile
 Pūşīd şerh-i sırr-ı cemāl itdi mıklebi (G71/4)

Atâ , şu beyitte ise, leff ü neşr sanatıyla yanak ve gonca halindeki gül arasında paralellik kurar. Vuslatın verdiği sevinçle gözyaşının sevgilinin yanağına düşmesiyle sevgilinin goncaya benzeyen yanağının gül gibi açıldığını ifade eder :

Ruhsārına düşdü şeb-i vuşlatda sirişkim
 Handānī-i hātırıla o gönça güle düşdü (G73/3)

Kimi yerde ise şairin Sebk-i Hindî tarzından kaynaklanan cümlelerin sentaksını farklı biçimde kullanması ve orijinal hayaller oluşturmak için değişik tamlamalara başvurması beyti anlamlandırmayı güçleştirmektedir.⁹²

Yukarıda bahsedilen beyitlerin yanısıra, divanda şairin, mahallîleşme cereyanının etkisinde kalarak söylediği samimi bir edayla ve sade bir dille yazılmış, esprili beyitlere de rastlamak mümkündür⁹³:

Mū miyān ile kafādār olup şöyle °Atā
 Ya°nī bār olmayalım yār olalım kākülüne (G67/5)

Niçe üftādeleri hāk-i kadem kılmış imiş
 Meger ol fitne-i devrān ne çok bilmiş imiş (G42/1)

Serpüş-ı meziyyet-ile işkeste-edādır
 Ol mū-yı miyān başıma püsküllü belādır (B1)

O açık başlı o mestüre o ser-keş Çerkes
 Eyledi zülf-i siyāhı beni müstagnī-i fes
 Añā pervāne-i şevk olmaz ise bülbül-i cān
 Dönüp ol āfet-i devrāndan ey dil sözü kes (Kt.7)

Bazı yerlerde ise Atâ'nın aynı hayali ardarda kullanarak tekrara düştüğü görülür:

Zebān-ı hāme takrīr-i lebinde lāl iken ey dil
 Ne an kim cezbe-i hüsn-i ruhu ta°bīr ola anıñ (G50/3)

Mū-be-mū haţtın yazar ol rüh-ı bī-rengiñ °Atā

⁹² Bkz. *Dil ve Anlatım Özellikleri*, 53-60.

⁹³ Bu tarzdaki diğer örnekler için bkz. *Dil ve Anlatım Özellikleri*, 55.

Olmasa evşâf-ı la^clinde zebân-ı hâme lâl (G51/5)

Ğam degildir olsa vaşfında zebân-ı hâme lâl
Yazmamış levh-i zamîre anı nakkâş-ı hayâl (G52/2)

Atâ'nın şiirlerine içerik açısından bakıldığında çeşitlilik göze çarpar. Atâ divanında pek çok yerde mutasavvıf bir şair kimliğine bürünür :

Çünkü Zât-ı Hakk'a olmaz ibtidâ vü intihâ
Katrelerde irse bahre bir daği görmez fenâ (G1/1)

Bulmadı kimse bu ^cummân-ı muhîtiñ sâhilin
Nâ-Hudâlar daği hep hayrân içinde gizlidir (G19/5)

Mahrem olmuş fakr u fahriñ remzine el-ħak ^cAtâ
Kenz-i lâ-yefnâyı bulmuş kân içinde gizlidir (G19/8)

Gösterir her dem yüzün bir vech-ile cānānemiz
Şad-hezārān şive eyler ^caşıkā bir dānemiz (G32/1)

Ser-nokta-i Qurān'a āgāh olan añlar kim
Ol nüşa-i kübrāda bed' ile hitām olmaz (G33/3)

Kimi yerdeyse, Nedîmane bir tavır takınır:

Büy-ı hicābı gül memeden aldı bu meşām
Gül-pirehen ^carūs-ı beden perdedār olur (G29/3)

Bir sağız çiynerse de pistān u la^clin būs için
Nuql-i mey olmaz turunc-ı tāze vü tersā kıızı (G75/4)

Hem ^citāb eyler a kāfir hem olursun şivekār
Ya niçe olmaz ^cAtā şabr u taħammül ^cācizi (G75/5)

Bazı beyitlerinde hikmetli ve felsefi düşüncelere yer verir:

İtme izhār-ı hüner olmağsa mağşad kām-yāb
Hāşmdır erbāb-ı isti^cdāda çün bu āsiyāb (G7/1)

Riyādan hırķā-pūş olduñsa pāk it cebhe-i cismi
Mülevveş-dāmen-i dehr olma kir pās-ı riyālıķdan (G62/2)

Müttehid ber-vefķ-i hikmet aşl-ı eşyā bī-nizā^c
Yettehid fī-zātihim hattā'z-zılālī ve'ş-şu^{cā}
Sāye cism-i muzlimiñ haylūleti āşārıdır
Cism-i şeffāf zıllı ķat^cen olmamışdır istimā^c (Kt.8)

Lā yūmkinü en yūcede ğayrük deyyār
Sen vācib iken mūmkünü itmem iķrār
Eşyā-yı cihān hādış ü sen Zāt-ı Kādīm
İtdiñ bizi āşār-ı kıdemden izhār (R1)

Bazı beyitler de ise tam bir klasik 16. yüzyıl divan şairi görünümündedir:

Şişe-i çeşmim hayāl-i gül-^cizār ile ^cAtā
Eşk-i hūninin döküp itmekde taķtīr-i gül-āb (G6/6)

Kākül-i dilber ki ķavs-i ebruvān üstündedir
Sehm-i sevdādır ki peyveste kemān üstündedir (G21/1)

Nūkhet-i zūlf ü ^cizār u hālīniñ hayrānıyım
Gül müdür sünbül müdür fülful müdür bilmem ne bu (G63/2)

Geçer gider mi firāk ile vaķtimiz çü şabā
O serv-ķād bize de vara vara gelmez mi (G72/3)

Dolayısıyla o, hem mutasavvıfane, hem hakımane, hem Nedımane, hem de klasik 16. yüzyıl divan şairi tarzında şiirler yazmıştır denilebilir.

Atā'nın sanat anlayışı hakkında bilgi edinmek içinse, onun divanında yer alan kendi ifadelerine başvurmak gereklidir. *Atā Divanı*'nda genelde şairlerin poetikalarını anlattıkları dībāce kısmı olmadığından, onun şiiri ve şairliğini konu alan kendi beyitleri üzerinden gidilmiştir. Bu beyitlerin bir kısmı şairin edebiyata bakışına

ve şiir anlayışına dair bilgiler verirken bir kısmı da divan edebiyatı geleneği içerisinde yer alan her şairin kendi şairliğini ve şiirini övmek için kullandığı benzetmeleri ihtiva etmektedir.

Atâ, divanında, o dönem şairleri arasında oldukça fazla revaç bulan nazire geleneğine rubaîler dışında başvurmaz. Şair, R8 ve R9’u Ömer Hayyam’a nazire yazmıştır. Yine TY 9636 numaralı nüshada rubaîlerin başına müstensih tarafından sonradan eklenmiş olan ve yalnızca bu nüshada bulunan “ber-fenn-i rubâ^cıyyât be-
tavr-ı Şeyh Hayyâm” başlığı, onun rubaîlerinin tümünü Ömer Hayyam’ın etkisinde kalarak yazdığının göstergesidir.

Atâ Divanı’nda divan edebiyatında önemli bir yere sahip olan fahriye geleneğine pek sık başvurulmadığı görülür. Bunda, divanda yalnızca bir kaside olmasının payı büyüktür. Ancak divandaki gazellerde – özellikle makta beyitlerinde – fahriye edası taşıyan beyitlere rastlamak mümkündür. Aşağıdaki beyitlerde şair, mahlasının da yardımıyla kendini ve şiirini övmektedir. Öyle ki bu beyitler Sebki Hindî’nin habercisi sayılan Nefî’nin fahriyelerini hatırlatmaktadır :

Zâde-i t̄âb^cım degildir şanma bu nuṭḡ-ı Mesîḡ
Bir ^cAṭâyım rūḡ-ı ḡudsîden tevellüd eylerem (G56/5)

Burada şair, Hz. İsa’nın sözlerine benzeyen sözlerinin kendi şairlik tabiatından kaynaklandığını, zira kendisinin ruh-ı ḡudsîden yani Allah’ın nefesinden doğduğunu belirterek kendi şiirini vahiyle bir tutar. Yine aşağıdaki rubaîde kendisinin Allah’ın kutsal bir nefesi, bağışı olduğunu iddia eder:

Ben âdem-i ma^cnîyim İrem’den geldim
Zan eyleme şūfi ki ^cademden geldim
Yok yok nefes-i ḡuds u^cAṭāu’llāḡım

Bu hâdişe bir semt-i kıdemden geldim (R2)

Dolayısıyla, Atâ'nın söyledikleri kendisine ait değildir. Onun lisanından sevgilisi yani tasavvufî anlamda Tanrı konuşmaktadır:

Şöyle müsteğrak hayâl-i yâra dil “^cayne'l-yağîn”
Kim odur güftâr iden şimdi lisânımdan ^cAţâ (G1/6)

Atâ Divanı’nda diğer şairlerin adına pek rastlanmamaktadır. Divanının başında yer alan kasidesinde, kendinden önce gelen Nedîm ve Fehîm’in artık unutulduğunu, onların yoklukta sabit ve bakî olduklarını söyleyerek aynı zamanda Sâbit ve Bâkî’ye de göndermede bulunur:

Unutdu gitti sözünde selef zamânında
^cAdemde sâbit ü bâkî olup Nedîm ü Fehîm (K1/51)

Hemen ardından gelen diğer beyitte ise, felekde söz söyleyenlerin çok olduğunu ancak şiir evinin en iyi yerinde oturan yani iyi şiir yazan ancak bir iki kişinin çıkabileceğini iddia eder:

Felekde gerçi sülhan-dân hayli çok lîkin
Bir iki belki çıkar şadr-ı beyt-i şî^cre muğîm (K1/51)

Atâ, yaşadığı devirde kendi kıymetini biçecek kimselerin bulunmadığını söylerken bir yandan da kendi sanatını Nâbî’yle eşdeğer tutar:

Şimdi bilmezler ^cAţâ kâdrimiz ebnâ-yı zamân
^cAşrımızda nola Nâbî kadar üstâd olsağ (G48/5)

Bir başka beyitte ise meyhane pîrinin bir kadeh şaraba bile şiir almaz hale geldiğinden yakınır:

Yek cām-ı meye pîr-i muğān almıyor eş[°]ār
Elfāz-ı hüner şimdi °Aṭā bir pula düşdü (G73/5)

Şair, aşağıdaki beyitte ise yeni bir söyleyiş tarzıyla yazdığını belirtirken kalemini bülbüle benzetir ve onun “tarh-ı nev”le olan arkadaşlığından irfan bahçesinin süslerle dolu hale geldiğini ilginç bir tarzda ifade eder:

Ey °Aṭā zībver-i gülşen-i °irfān oldu
Bülbül-i hāme bu tarh-ı neve olup dem-sāz (G37/7)

Bir diğer beyitte de, kendisinin mürekkep akçelerini döküp kalem erbabıyla nazm bekârlarını evlendirdiğini söyleyerek şükürünü dile getirir. “Ebkâr-ı nazm”ın bir anlamının da “ilk defa söylenmiş mazmunlar” olması göz önüne alındığında şair, daha önce hiç söylenmemiş mazmunları kendisinin söylediğini iddia eder:

°Aṭā nükūd-ı midād-ı döküp ricāl-i kalem
Tezevvüc eyledi ebkâr-ı nazma hāmd u sipās (G39/5)

Yine şu beyitte, kendisine sade bir dille yazması gerektiği öğüdünü verir:

Düşme °Aṭā bu vādī-i iğlāk-ı nükteye
Şîrîn-nizām sāde vü şöhret-şi[°]āra düş (G40/5)

Şair, divanının muhtelif yerlerinde istidat ve hüner sahibi kimselerin itibar görmediğini belirtir. Bu beyitlerde, sahip olduğu bilgi yüzünden çevresindekilerin kıskançlığına maruz kalan ve hakettiği yere gelemeyen şairin yaşamından izler görmek mümkündür:

Ben de müsteğragım in[°]āma Ḥudā a[°]lemdir

Olmasa āh eger ğayret-i mişl ü aqrān (T5/9)

Şair, aşağıdaki beyitlerde, bu dünyada mutlu olamamasının nedenini değirmen gibi olan feleğin istidat sahibi kimselerin düşmanı olmasına bağlayarak mutlu olmak isteyenin hünerini göstermemesini salık verir:

İtme izhār-ı hüner olmağsa mağşad kām-yāb
 Haşmdır erbāb-ı isti^cdāda çün bu āsiyāb (G7/1)

Ben de bu dehr-i denīde şādumān olmam ^cAṭā
 Haşmdır erbāb-ı isti^cdāda çün bu āsiyāb (G7/5)

Ona göre, hüner sahiplerinin bu alem sofrasında yiyecek bir lokması dahi yoktur:

Ey ^cAṭā kat^c-ı ümīd eyle ki bir loğma daği
 Yokdur ehl-i hünere sofrā-i ^cālemde naşīb (G9/5)

2. DİVANIN İNCELENMESİ

Atâ Divanı incelenirken, öncelikle şekle dair özellikler ve istatistikî bilgiler aktarılacak, ardından divanın içerik ve üslubu incelenecektir. Sonuç bölümünde elde edilen verilere dayanılarak kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Şekilsel Özellikler

2.1.1. Nazım Şekilleri

Mürettep olan *Atâ* divanı 663 beyitten ibarettir. Divanda sırasıyla, III. Selim'e yazılmış bir kaside, 12 tarih, Ferruh Efendi'nin *Mesnevi* tercümesine bir takriz, Kânî'nin gazeline bir tahmis, 75 gazel, 10 kıt'a, 12 rubai⁹⁴ ve 25 beyit yer almaktadır. Divan, "Şitâ'iyye der Sitâyiş-i Sulţân Selîm Hân-ı Şâliş" başlığı altında III. Selim'e yazılan bir kasideyle başlamaktadır. Kasidenin ardından 12 tarih, 1 takriz ve 1 tahmis gelmektedir. Tahmisten sonra, "İbtidâ-i Ğazeliyyât" başlığı altında 75 gazeli ihtiva eden gazeliyyat kısmı gelmektedir. Divanda daha sonra "Muқаţţâcât" kısmı bulunur ve 12 kıt'a ile 12 rubaîyi muhtevîdir. Bu kısımdan sonra 25 beytin yer aldığı "Ebyât" kısmı gelmektedir. Eldeki mevcut dört nüshanın hepsi de aynı sırayı takip etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere *Atâ Divanı* 'nda bir tek kaside vardır. Şitâiyye tarzında yazılan bu kaside 66 beyitten oluşmaktadır. Bundan sonra 12 tarih gelmektedir. Tarihlerin beşi 7 beyitten⁹⁵, ikisi 12 beyitten⁹⁶, biri 9 beyitten⁹⁷, biri 11 beyitten⁹⁸, biri 13 beyitten⁹⁹, biri 10 beyitten¹⁰⁰, biri de tek beyitten¹⁰¹ oluşmaktadır.

⁹⁴ TY 9636 (Ü₂) numaradaki nüshada ilk rubaînin başına, rubailerin Ömer Hayyam tarzında yazıldığına dair sonradan eklenen bir başlık bulunmaktadır.

⁹⁵ T1, T2, T6, T7, T11

⁹⁶ T9, T12

Şair, sırasıyla şu olay ve kişiler için tarih düşmüştür:

- II. Mahmud'un oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in doğumu¹⁰² (d. 1229/1814)
- II. Mahmud'un kızı Şah Sultan'ın doğumu (d.1227/1812)
- II. Mahmud'un oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in doğumu (d.1237/ 1822)
- II. Mahmud'un oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in doğumu (d. 1237/1822)
- II. Mahmud'un kızı Atiye Sultan'ın doğumu (d. 1239/1824)
- II. Mahmud'un kızı Hatice Sultan'ın doğumu (d. 1241/1842)
- Beylerbeyi Camii'ne bir minare eklenmesi¹⁰³ (1236/ 1821)
- İstanbul'da bir tersanenin yenilenmesi (1236/1821)
- Borlu' da İzzet Mehmet Paşa Camii'nin Yapılışı (1211/ 1796)
- Silahdar Ali Paşa'nın sadâreti (1238/ 1823)
- Gâlip Paşa'nın sadâreti (1239/ 1824)
- Şeyhülislam Atâ Efendi'nin ev yaptırması (1232/1817)

Tarihlerden sonra gelen takriz ise Farsça olarak Ferruh Efendi'nin¹⁰⁴ *Mesnevi* tercümesine yazılmıştır ve 7 beyitten oluşmaktadır. Takrizden sonra yer alan tahmis Kânî Efendi'nin bir gazeline yazılmıştır ve 5 bentten oluşmaktadır.

Divanın en uzun kısmını 75 gazelle gazeliyyat bölümü oluşturmaktadır. Atâ'nın divanında da ekser divan şairlerinin olduğu gibi

⁹⁷ T3

⁹⁸ T4

⁹⁹ T5

¹⁰⁰ T8

¹⁰¹ T10

¹⁰² II. Mahmud'un kız ve oğullarının doğum tarihleri için bkz. Anthony Dolphin Anderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, çev. Şerafettin Severcan (İstanbul: İz Yay.,1998), 282-285.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, haz. Ahmet Neziha Galitekin (İstanbul: İşaret Yay.,2001) 579-580.

¹⁰⁴ Ferruh Efendi'yle ilgili bilgi için bkz. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü* haz. Haluk İpekten ve diğerleri (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.,1988), 141.

çoğunluğu gazeller teşkil etmektedir. 75 gazelin 53'ü 5 beyitten, 16'sı 6 beyitten, 5'i 7 beyitten, 1'i de 8 beyitten müteşekkildir.

2.1.2. Vezin

Atâ, divanında en çok remel bahrinin *fâ'îlâtün fâ'îlatün fâ'îlâtün fâ'îlün* kalıbını kullanır. Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, müctes bahrinin *mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün*, muzârî bahrinin *mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün* ve remel bahrinin *fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün* kalıpları da şairin sıkça kullandığı vezinlerdendir. Şair, divânındaki rubaîlerin hepsinde ahreb kalıplarını kullanmıştır. Bazı rubaîleri birden fazla ahreb kalıbı kullanarak yazmıştır.¹⁰⁵

Bahir	Kullanılan Vezin	Şiir Sayısı
Remel	fâ'îlâtün fâ'îlatün fâ'îlâtün fâ'îlün	54 (1Tk.,1Th.,29G,13B, 5T)
Hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	18 (9G, 3Kt., 3B, 3T)
Müctes	mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün	15 (1K, 10G, 1Kt., 2B, 1T)
Muzârî	mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün	14 (12G, 2B)
Remel	fe'îlâtün fe'îlatün fe'îlâtün fe'îlün	14 (8G, 1Kt., 3B, 2T)
Hezec	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	5 (3G, 2B)
Hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün	2 (2G)
Recez	müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün	1 (1T)
Remel	fâ'îlâtün fâ'îlatün fâ'îlün	1 (1G)
Hezec	mef'ülü mefâ'îlün mef'ülü mefâ'îlün	1 (1G)
Hezec (Ahreb)	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ	11 (11R)

¹⁰⁵ R3, R5, R6, R7, R11'de birden fazla ahreb kalıbı kullanılmıştır.

Hezec (Ahreb)	Mef [°] ülü mefä [°] ilü mefä [°] ilü fe [°] ül	4 (4R)
Hezec (Ahreb)	Mef [°] ülü mefä [°] ilün mefä [°] ilün fä	1 (1R)
Hezec (Ahreb)	Mef [°] ülü mefä [°] ilün mefä [°] ilü fe [°] ül	1 (1R)

Vezeinlerin şiirlere göre dağılımı ise şöyledir:

fä[°]ilätün fä[°]ilätün fä[°]ilätün fä[°]ilün : T1, T2, T3, T8, T10, Tk.1, Th.1, G1, G2, G3, G4, G6, G7, G18, G19, G21, G23, G24, G25, G27, G30, G32, G36, G38, G43, G44, G45, G46, G51, G52, G53, G55, G56, G58, G63, G75, Kt.2, Kt.3, Kt.5, Kt.8, Kt.10, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B16, B17, B19, B20, B21, B22, B25.

mefä[°]ilün mefä[°]ilün mefä[°]ilün mefä[°]ilün : T7, T11, T12, G31, G49, G50, G54, G57, G60, G62, G65, G74, Kt.1, Kt.6, Kt. 9, B4, B11, B24.

mefä[°]ilün fe[°]ilätün mefä[°]ilün fe[°]ilün : K1, T6, G13, G14, G15, G16, G28, G34, G39, G61, G70, G72, Kt.4, B3, B18.

mef[°]ülü fä[°]ilätü mefä[°]ilü fä[°]ilün : G5, G17, G22, G29, G35, G40, G41, G47, G59, G64, G69, G71, B14, B23.

fe[°]ilätün fe[°]ilätün fe[°]ilätün fe[°]ilün : T5, T9, G8, G9, G12, G26, G37, G42, G48, G67, Kt.7, B2, B12, B15.

mef[°]ülü mefä[°]ilü mefä[°]ilü fe[°]ülün : G11, G20, G73, B1, B13.

mefä[°]ilün mefä[°]ilün fe[°]ülün : G10, G68.

müstef[°]ilün müstef[°]ilün müstef[°]ilün müstef[°]ilün : T4.

fä[°]ilätün fä[°]ilätün fä[°]ilün : G66.

mef[°]ülü mefä[°]ilün mef[°]ülü mefä[°]ilün : G33.

mef[°]ülü mefä[°]ilü mefä[°]ilün fä : R1, R2, R3(ilk iki mısra), R4, R5 (ilk iki mısra), R6 (ilk mısra), R7(son iki mısra), R8, R9, R11 (son iki mısra), R12.

mef[°]ülü mefā[°]ilü mefā[°]ilü fe[°]ül : R3 (son iki mısra), R5 (son iki mısra), R7(ilk iki mısra), R11(ilk iki mısra).

mef[°]ülü mefā[°]ilün mefā[°]ilün fā : R6 (son üç mısra).

mef[°]ülü mefā[°]ilün mefā[°]ilü fe[°]ül : R10.

Atâ Divanı 'ndaki başlıca vezin hususiyetleri şunlardır:

Şairin şiirlerinde imâle, zihaf ve ulamaya çokça rastlanmaktadır.

İmâlelere örnek:

Var mı mecrāsına şāf-ı [°]ālem-i āb olmağa
Şāh-ı naḥl-i meyve-i vaşlın olur mu ābdār (G30/3)

Ḳuru lāf ile ḥall ü ḥürmeti cem[°] eylemek olmaz
Yürü zemzemden el **yu** bāde-i engür istersen (G60/3)

Klasik şiirde Türkçe kelimelerde ve “ān” ekiyle biten hecelerde imâle-i memdûd yapmak bir aruz hatası¹⁰⁶ sayılmasına karşın şair hemen bütün divan şairlerinin yaptığı gibi, “ān” ekiyle biten hecelerde imâle-i memdûd yapmıştır:

Ḥaḳḳ zāhir ü bātında hem ḳılmıṣ imām-ı müslimîn
İṣbāt-ı da[°]vī eylerim ister isen Furḳān'dan (T4/3)

Bu ḥaste ḳalmaz idi ol ḥesābda bāḳī
Olunsa sehm-i müjeñ naḳd-i cāndan iḥrāc (G13/5)

Zihaflara örnek:

Müşīr-i müşterī-siret vezīr-i aṣfā-yı ḳudret
Aña olsun devātdār ol ki ṣadr-ı ḳadre rāğıbdır (T11/3)

¹⁰⁶ Bkz. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı*, (İstanbul: Dergah Yay.,1997),152.

Āgāh iseñ de deşt-i °ademde serābdan
 Kırtulmadık bu teşnegī-i ıztırābdan (G59/1)

Ulamalara örnek:

Ne °aceb olsağ_ °Atā her dem_ anıñla şeker_-āb
 Mā-cerāmız var_o bed-mest ile tā bezm-i elest (G12/5)

Kemend-i pāy oluruz ol ğazāl-i vaḥşīye
 Egerçi mümkün-i ünsiyyet_ olsa insiñ_inās (G39/3)

Şair, bazı beyitlerinde bu üç unsurun hepsine birden başvurur. Hatta bazen. vezin gereği aynı kelimedede hem zihaf hem ulama yapar:

Aküp sirişk-i dü-çeşmim firāk-ı la°liñ_ile
 Yem-i elemde bu cismim mişāl-i keştī-i Nūḥ (G14/3)

Allāh_ Allāh bir °imāret var ḥarābāt içre kim
 Aña nisbetle bu °ālem ḥāne-i vīrānedir (G18/2)

Şair, vezin gereği *ümmīd ve keyfiyyet* gibi Arapça kelimelerde heceyi açmak için mükerrer olan harfi düşürmüştür. (G38/4, G69/ 2 ve K1/ 45) Yine vezin icabı, bazı kelimelerin okunuşunu değiştirir. *Gülistān* ve *şikest* kelimelerinde kelime içindeki bir kısa bir uzun hece, bir uzun bir kısa hece karşılığı olmak üzere değiştirilmiş, bu kelimeler, *gülsitān* (G21/5) ve *işkeste* (B1) şeklinde okunmuştur. Yine *İskender* kelimesi bir yerde *Sikender* biçiminde (G49/4), *vech* kelimesi bir yerde *vecih* (G24/2), Türkçe olan *tutuk* kelimesi de bir yerde *tutḳ* biçiminde okunmuştur. (G31/2)

Bazı durumlarda vezin gereği, ünlü ile biten bir kelimeyi yine ünlü ile başlayan bir kelime takip ettiğinde ikinci kelimenin ilk harfi düşer. *Atâ Divanı*’nda bu durumun örneklerine rastlanır: N’ola (G48/5,G51/1), n’olsun (G7/3), n’etdim (G4).

2.1.3. Kafiye ve Redif*

Atâ, divanında “pe, çim, hı, je, şad, dad” ve “fe” harfleri dışındaki tüm harfleri kafiye olarak kullanmıştır. Şiirlerinde genellikle tam kafiye tercih etmiştir. Divanda az da olsa zengin kafiye rastlanır. Redife de sıkça yer veren şairin divanındaki şiirlerin kafiye ve redifleri şöyledir:

Şiir	Kafiye ve Redif
K1	-īm
T1	-di
T2	-şi
T3	-ūr
T4	-āndan
T5	-ān
T6	-ānın
T7	-ānı
T8	-asa
T9	-ā
T10	-ā
T11	-ibdir
T12	-ā
Tk.1	-em est
Th.1	-üllerin

* Bu kısımda, divanda yer alan 25 beytin kafiye ve redifi gösterilmemiştir.

Gazel	Kafiye ve Redif
1	-ā
2	-ā
3	-ā
4	-ārīñ neden netdim safā
5	-āb
6	-āb
7	-āb
8	-āb
9	-īb
10	-ūb
11	-ān it
12	-est
13	-āc
14	-ūh
15	-ād
16	-ūd
17	-ār şod
18	-ānedir
19	-ān içinde gizlidir
20	-ir
21	-ān üstündedir
22	-ārdır
23	-ū mudur
24	-ākdir
25	-ār
26	-dedir
27	-āhdır
28	-emdir
29	-ār olur
30	-ār
31	-ān eyler
32	-ānemiz
33	-ām olmaz
34	-ā değiliz
35	

36	-ānemiz
37	-āz
38	-es
39	-ās
40	-āra düş
41	-āl imiş
42	-ılmış imiş
43	-at
44	-ā ^c
45	-āğ
46	-āğ
47	-iķ
48	-ād olsak
49	-āzıñ
50	-īñ
51	-āl
52	-āl
53	-āhımdır benim
54	-m
55	-ār imişsin añladım
56	-ūd eylerem
57	-em
58	-em
59	-ābdan
60	-ūr istersen
61	-ān
62	-ālıķdan
63	-ū
64	-ev
65	-(a/e)t yā Resū'l-allāh
66	-ete
67	-ine
68	-āya
69	-dayız yine
70	-āra
71	-ebi

72	-a gelmez mi
73	-e düşdü
74	-ānı
75	-ızı
Kıt'a	Kafiye ve Redif
1	-ūn
2	-āndır göñül
3	-ā
4	-est
5	-erden lezīz
6	-ār itmez
7	-es
8	-ā ^c
9	-ān oduğun bildik
10	-āresi
Rubāf	Kafiye ve Redif
1	-ār
2	-emden geldim
3	-āk
4	-ād
5	-ūn
6	-ārı
7	-r çekeriz
8	-ār
9	-āşı
10	-anam
11	-ān
12	ansız

Atâ Divanı'nda şiirlerin büyük bir kısmında uyaklı redif kullanılmıştır.

Redifler arasında Türkçe ve ek şeklinde olanlar çoğunluğu teşkil eder. Atâ'nın şiirlerindeki rediflerin dağılımı şöyledir:

Türkçe Redifler : T1, T4, T6, T11, Th.1, G4, G11, G18, G19, G21, G22, G23, G24, G26, G27, G29, G31, G32, G33, G34, G36, G40, G41, G42, G48, G49, G50, G53, G55, G56, G59, G60, G62, G66, G67, G69, G70, G71, G72, G73, Kt.2, Kt.6, Kt.9, Kt.10, R2, R6, R7, R9, R10, R12.

Farsça Redifler : G17, G35, Kt.4.

Arapça Redifler: G65.

Türkçe- Arapça Redifler : Kt.5

Redifsiz Şiirler : T2, T3, T5, T7, T8, T9, T10, T12, Tk.1, G1, G2, G3, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G12, G13, G14, G15, G16, G20, G25, G28, G30, G35, G37, G38, G39, G43, G44, G45, G46, G47, G51, G52, G54, G57, G58, G61, G63, G64, G68, G74, G75, Kt.1, Kt.3, Kt.7, Kt.8, R1, R3, R4, R5, R8, R11.

Atâ Divanı'nda, klasik edebiyatta kusur olarak görülen¹⁰⁷ farklı işlevlerdeki kelimelerin kafiyelendiği gözlenir: pürest / der-dest / ser-best / şikest / elest (G12), dem / hem-dem / merhem / bilmem / hurrem (G57).

Bunun yanı sıra, divanda kafiye olarak aynı kelimenin bir şiir içinde tekrar kullanıldığı görülür: bizi / kıızı / kırmızı / kıızı / °acızi (G75).

¹⁰⁷ Bkz. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*,(Ankara: TDK,1997), 67.

2.2. Muhteva Özellikleri

Atâ Divanı’nda, klasik edebiyatın beslendiği kaynaklar olan Kuran, ayet ve hadisler, peygamber kıssaları, tarihî ve mitolojik olaylar ve şahsiyetler, gündelik hayata ilişkin unsurlardan yararlanılmıştır. Atâ’nın divanında göze çarpan hususlardan biri de şiirlerinde tasavvufî unsurlara oldukça fazla yer vermesidir. Şairin musiki, tıp ve astronomiyle ilgili terimleri beyitlerinde sıkça kullanması dikkati çeken hususlardandır. Aşağıdaki bölümlerde bu muhteva unsurlarına kısaca değinilip, divandan örnekler verilecektir.

2.2.1. Dinî Unsurlar

2.2.1.1 Allah

Atâ Divanı’nda tek bir kaside bulunmasına, tevhid ve münacatın yer almamasına karşın Allah’ın isim ve sıfatları sıklıkla zikredilmiştir. Öyle ki divanın ilk gazeli Allah’ın ezeli ve ebedî olduğuyla başlar. Atâ şiirlerinde, Allah’ın isim ve sıfatlarından *Ḥudâ*, *Ḥaḳīm*, [°]*Alīm*, *Kerīm*, *Raḥīm*, *Rab*, *Raḥmān*, *Vāhib-i Hayy*, *Allāh*, *Yezdān*, *Sübḥān*, *Allāh-ı °Azīmü’ş-şān*, *Ḥaḳ Te°ālī*, *Ḥudā-dād*, *Cenāb-ı Mevlā*, *Zāt-ı Ḥaḳ*, *Zāt-ı Vāhid*, *Zāt-ı Pāk*, *Ḥazret-i Yezdān*, *Ḥazret-i Allāh*, *Kirdgār*, *Cenāb-ı °İzzet*, *Zāt-ı Ḳadīm*, *Lem-yezel*, *Lā- yezāl* gibi ibareleri kullanmıştır.

2.2.1.2 Ayet ve Hadisler

Atâ Divanı’nda birçok ayet ve hadisten alıntılar olduğu gibi sadece ayet ve hadislere göndermede bulunan, onları hatırlatan beyitler vardır. *Atâ Divanı*’nda

bulunan ayet ve hadislerle ilgili açıklamalar, metin kısmındaki dipnotlarda aktarıldığı için bu bölümde birkaç örnek gösterilecektir.

Aşağıdaki beyitte, “Biz sana gerçekten açık bir zafer verdik.”¹⁰⁸ anlamına gelen Fetih Suresi’nin 1. ayetine işaret edilmektedir:

Pādişāh kim mahzar-ı sırr-ı “fetāhnā-lek” olup
Feth olundu Ravza u Mekke dü-°ālem ma°bedi (T1/5)

Atâ, aşağıdaki beyitte de “Nur ayeti” olarak bilinen, Nur Suresi 35. ayette geçen “O nur üstüne nurdur.” ibaresini alıntılanmıştır:

Bu ma°bed nūr-°alā-nūr āyetini şimdi cāmi°dir
İder her dem şehādet aña iki zāt-ı nūrānī (T7/5)

Şu beyitte, “Fakr benim fahrimdir.” ve “Kanaat tükenmez bir hazinedir.” hadislerine telmih vardır¹⁰⁹:

Maḥrem olmuş fakr u fahriñ remzine el-ḥaḳ °Atâ
Kenz-i lâ-yefnâyı bulmuş kân içinde gizlidir (G19/8)

2.2.1.3. Peygamberler ve Dinî Şahsiyetler

Atâ Divanı’nda na’t bulunmamaktadır. Ancak divanda na’t edası taşıyan bir gazel mevcuttur.¹¹⁰ Divanda Hz. Peygamber için yalnızca *Muḥammed* ve *Resu’l-allāh* ibareleri kullanılmıştır. Bunun dışında divanda iki yerde “ruh-ı mücessem”

¹⁰⁸ *Kur’an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*, Haz. İhsan Atasoy ve diğerleri (İstanbul: Yeni Asya Yay., 1989), 510.

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözcükler* (İstanbul: Enderun,1992),49 ve 91.

¹¹⁰ G65

ibaresi geçmektedir.¹¹¹ Bundan kasıt, Allah'ın ruhlar âleminde ilk olarak yarattığı ve tasavvufta âlemin yaratılış nedeni olarak görülen “nûr-ı Muhammedî”dir. Ayrıca divanda, Hz. Peygamber'in mucizelerine göndermeler yapılmıştır.

Aşağıdaki beyitte, Hz. Muhammed'in mucizelerinden olan ayı parmağıyla ortadan ikiye bölmesine işaret edilmektedir:

Rû-be-rû şakku'l-kamer esrârını îmâ eder
Sîne-i mihrâb-ebrû ol vecihden çâkdir (G24/2)

Yine şu beyitte ' Hz. Peygamber'in gölgesinin olmaması'na telmih vardır:

Düşerse pertev-i mihri fütâdeye hem-ser
Nühüft-i pâyi olur mişl-i sâye-i memdûd (G16/4)

Hz. Peygamber dışında divanda adı zikredilen peygamberlerin isimleri şöyledir: Âdem, Nuh, Süleyman, Davud, İbrahim, İsa (Mesih). Dört halifeden ise yalnızca Hz. Ali'nin ismi geçer.

Hz. Âdem :

Divânda Hz. Âdem'in ismi tek bir yerde geçmektedir. Burada şair, Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Âdem'den önce yaratıldığı inancına telmihte bulunmuş, kendini, daha cennetteyken Hz. Muhammed'in nuruna âşık olan Hz. Âdem'le özdeşleştirmiştir:

Bihîşt-i nâzda çün rûh-ı mücessem şivekâr olmuş
Niçe tâkat getirsin ol perîniñ hüsüne Âdem (G54/4)

¹¹¹ G16/3, G54/4

Hz. Nuh :

Hz. Nuh, divanda tufan dolayısıyla anılır. Tufan aşğın gözyaşını andırır.

Nuh'un gemisi de bu tufan içinde batmamaya çalışan aşğın kendisidir:

Akıp sirişk-i dü-çeşmim firāk-ı la^cliñ ile

Yem-i elemde bu cismim mişāl-i keştī-i Nūh (G14/3)

Yine bir beyitte de şair, hak ehlini, tufan içinde batmayan Nuh'un gemisi gibi, bela denizinin dalgalarının etkileyemeyeceğini söyler:

Ehl-i haqqa lücce-i baħr-ı belā itmez eşer

Keştī-i Nūh-ı nebī tūfān içinde gizlidir (G19/6)

Hz. Süleyman :

Divanda, Hz. Süleyman'ın ismi yalnızca bir kez geçer. Burada, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü çalarak onun suretine bürünen ve tahtına geçen dev hadisesine telmih vardır:

Ehl-i ^cirfāniñ begim olmaz nişāni şüretā

Kim Süleymān olsa bu dīvān içinde gizlidir (G19/4)

Hz. Davud :

Davud peygamber, *Atâ Divanı*'nda, sesinin güzelliği ve musikişinas olması dolayısıyla iki yerde anılır. (G2/4, G16/5)

Şair, aşağıdaki beyitte, aşıkların nağmesini Hz. Davud'un okuduğu ilâhî kaynağa dayanan Zebur'la eşdeğer tutmuştur:

Hevā vü naķş degildir terāne-i °uşşāk
 Odur bu kār-ı haķīkatde nağme-i Dāvud (G16/5)

Hz. İbrahim :

Atâ Divanı 'nda Hz. İbrahim'in mucizatından olan atıldığı ateşin gül bahçesine dönüşüp selâmetli bir yer haline gelmesi hadisesine atıf vardır:

Nār içre gülistāna sa°y eyle çü İbrāhīm
 Dehriñ ki bahārında bir lahza devām olmaz (G33/5)

Hz. İsa (Mesih) :

İsa peygamberin divanda iki yerde ismi geçer. İkisinde de 'Mesih' lakabıyla anılır. İlkinde Hz. İsa'nın nefesiyle ölümlere can vermesine telmih vardır. Şair, kendi heveslerinin peşinde koşanların İsa'nın can bahşeden nefesinin kıymetini anlayamayacağını dile getirir:

Perde-i Dāvud-ı °ışk nā-sāza olmaz münkeşif
 Neyle añlar ķadr-i enfās-ı Mesīh'i bü'l-hevā (G2/4)

Şair, diğerk beyitte ise kendi sözlerinin Hz. İsa'nın sözlerinden daha üstün olduğunu iddia eder:

Zāde-i ṭab°ım degildir şanma bu nuṭķ-ı Mesīh
 Bir°Aṭā'yım rūḫ-ı ķudsīden tevellüd eylerem (G56/5)

Hz. Ali :

Hz. Ali *Atâ Divanı* 'nda iki yerde anılır. İlkinde kendisine kahramanlığı dolayısıyla verilen 'kerrâr' sıfatına ve 'Zülfikâr' adlı kılıcına göndermede bulunan

şair, ikincisinde de Hz. Ali'nin cennette kevser şarabını sunacak olmasına telmihte bulunur:

Ebrū-yı yāri hışmla pür-çīn gören didi
Kerrār-ı hüsne el-ḥaḫḫ °Atā Z̄ü'l-feḫār'dır (G22/5)

°Alī destinden olma nūş-ı cām-ı kevşere teşne
Mezāk-ı nefse uygun kāse-i billūr istersen (G60/5)

2.2.2 Tarihî ve Mitolojik Kahramanlar ve Diğer Unsurlar

Divanda, tarihî ve mitolojik kahramanlardan Behram-ı Gur, Cem, Dara, İskender, Sencer, Hülagu ve İbrahim Bin Edhem'in adı geçmektedir.

Behram-ı Gur, Cem (Cemşid), Dara :

Sasanî sülâlesinden Yazdirg'in oğlu olan cesaret, adalet ve kahramanlığıyla ünlü olan¹¹² Behram-ı Gur'a şu beyitlerde atıf vardır:

Pādişāh-ı Cem-ḥaşem sulṭān-ı °ālem bü'l-fütūḥ
Hem-ser-i Behrām'dır anıñ rütbe-i ra'yet-keşi (T2/3)

İttifākı çiynemişken Saḫızı gevrān-ı Rūm
Bir vezīri oldu anlar ḥaḫḫına Behrām-ı Gūr (T3/4)

İran'ın mitolojik tarihinde Pişdâdiyân süllesinden dördüncü padişah olan Cem,¹¹³ *Atâ Divanı*'nda iki yerde memduha hitaben onu övmek amacıyla kullanılmıştır. Memduh, 'Cem-ḥaşem' şeklinde kurulan terkiple övülmüştür:

Maḫmūd Ḥān-ı Cem-ḥaşem °adl ü kerem Sübhān'dan

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar* (Ankara: Akçağ,2000), 117-121.

¹¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *age*, 125-142.

Şāhenşeh-i a^czam odur ahlāf-ı hān °Oşmān'dan (T4/1)

Mün^cim-i ehl-i hüner rāğıb-ı °ilm ü °irfān

Şeh-i Cemşid-ḥaşem ḥusrev-i Dārā-iḥsān (T5/7)

Yukarıdaki beyitte, *Şehname*'nin ünlü kahramanlarından Keyâniyân sülâlesinin sonuncu padişahı olup ihtişam ve ululuğun sembolü olarak görülen Dara'ya¹¹⁴ da şair, memduhunu övmek için atıfta bulunmuştur.

Bezmele ilgili aşağıdaki beyitte de Cem meşhur kadehi dolayısıyla anılmaktadır:

Vesîle cūşîş-i ibrāma zevrak-ı Cem'dir

Hevā-yı cünbiş-i °işret belā-yı mübremdir (G28/1)

İskender :

Şair, divanında İskender'i memduhunu övmek için kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde padişahı İskender ve Sencer'den üstün tutmuş, ikincisinde ise padişahı fetihler yapması dolayısıyla İskender'e benzetmiştir:

Zātına nisbet-ile Sencer ü İskender hîç

Mısr u Bağdād'a birer bendesi şāhib-fermān (T5/6)

Fātih-i semt-i Hicāz u şāh-ı İskender-zafer

Şīt-i °adli münteşir āfāk-ile hem enfüse (T8/2)

Şu beyitte de, İskender'in āb-ı hayatı aramak için zulūmat ülkesine girmesine telmihte bulunulmuştur:

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *age*, 150-156.

Siyeh fütayla hammâm içre gör ol âb-ı hayvânı
Sikender başka bir vādîsi var bu milket-i nâzîñ (G49/4)

Hülagu :

Divanda bir yerde Hülagu'nun ismi geçer. Burada, sevgili, aşğın gönlünü yağmalaması hasebiyle Hülagu'ya benzetilir:

Bir kırışmeyle alıp hâtır-ı vîrân şehri
Anı ma^cmüre-i ıışk itdi Hülâgü Hân'ım (B15)

Ünlü Aşk Kahramanları

Atâ, divanında ünlü aşk kahramanlarından “Leylâ ile Mecnûn” ve “Ferhad ile Şîrîn”e yer verir. Şair, bu beyitlerde ya kendini ünlü aşk kahramanları yerine koyar, ya da yalnızca bu hikâyelere telmihte bulunur . (Th.1 /5, G15/3, G32/5, G48/4, B17)

Aşağıdaki beyitlerde Kays'ın aklının başından gidip çöllere düşmesine gönderme vardır:

Bu °Atâ dil-ğasteyi pür-zahm-ı hicrân eyledi
Sînesinde böyle şem^c-i ıışk-ı süzân eyledi
Şabr u teskînin alıp mecnûn u °uryân eyledi
Kânî-i şeydâ dilîñ aklıñ perîşân eyledi
Cem^c olaldan başına sevdâları kâkülleriñ (Th.1/5)

Mağv olup varam hep ol Leylî cemâliñ şevkine
Kaysâsâ deşt ü şahrâ oldu el-ğakğ hânemiz (G32/5)

Şu beyitte de Ferhad'ın dağı delmesine telmih yapılmıştır:

Dâ'imâ dâğ açarız sîneye Ferhâd gibi
Elem-i ğasret-i şîrîn-lebe mu^ctâd olsak (G48/4)

Musiki Terimleri Kullanılarak Yazılan Beyitler :

Divanda Atâ'nın musiki terimlerini kullanarak yazdığı beyitler oldukça dikkat çekmektedir. Beyitlerde Türk müziği usul ve makamlarından *Pûselik, Sünbüle, Hüseyinî, Nevruz , Rast, Safa, Pişrev, Gerdâniye*, çalgı aletlerinden *ney, kudüm, keman,saz, girift* ve *kanunun* adı geçmektedir. Şair, musikiyle ilgili kavramları iham ve tenasüp sanatlarından yararlanarak beyitlerde sıkça kullanır. Divanda geçen musikiyle ilgili kelimeler şunlardır: *usul, terennüm, sanat, cünbiş-i edvâr, fasl, devr, makam, nevâ, rakkas, terane, kâr, nağme, Davud, mutrib, daire, hem-ahenk, sada, âvâz, beste, dem, nefes, dem-sâz, taksim, deffâf, zencir, karar, çarh, teline dokunmak, oyun oynamak, figan eylemek.*

Şair, daha divanının başında yer alan kasidede sonbaharın gelişini ve tabiatta meydana gelen değişimleri musiki kavramlarını kullanarak anlatır:

Felek çevirdi **uşûl**-ile **faşl**-ı devr-i güle
Bu çarha **cünbiş-i edvâr**ı kim ider ta^clîm

Uşûl-i çenber-i şubh u seher **terennüm** idip
Şükûfezârda çok **şan**^cat eyledi ta^cmîm

Mutâbık eyledi **âheng**-i **faşl**-ı **nev-rûza**
Bu **faşl**^cakîbini **deffâf**-ı **çarh**-ı hoş **taksîm** (K1/8-10)

Aşağıdaki beyitte şair, kendi gönlünü kudüm sesini işitme hevesiyle dönen bir mevlevîye benzetir:

Dil-i pervâne o dil-sûzuñ-ile rakķâsîñ
Heves-i sem^c-i kudümüyle döner bir dededir (G26/3)

Şair, aşağıdaki beyitlerde musiki terimlerini tenasüp sanatı içerisinde kullanır:

Hem-âheng idecek demdir **şadâ-yı nāya āvāzıñ**
Çün olduñ **beste-i zencîr-i zülfü** bir fiten-sāzıñ (G49/1)

Muṭrīb ol **sünbüle** dâ'ir sözü alma diline
Tiz-meşrebirdir o dem-sāz **toḡunma teline** (G67/1)

Yukarıdaki son beyitte şair, sünbüle kelimesini ihamlı olarak hem sevgili hem de makam anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.

Tıp Terimleri Kullanılarak Yazılan Beyitler :

Tıp alanında önemli eserler veren Atâ'nın, divanında tıpla ilgili terimlerin çokluğu göze çarpmaktadır. *Atâ Divanı*'nda geçen tıpla ilgili kelimeler sırasıyla şunlardır: *Başına soğuk geçmek, çiçek çıkarmak, tavr-ı sakîm, mizac, ta'dil, adl, tahmîm, merhem, deşne, tebhâle, muhtel, hall, derd-i ser, turş-muhtel, sevda, em, dağ-ı derd, şâfi, tebhâledâr, zahm-ı derun, nasur, yara sarmak, çare bulmak, benzini sarartmak, illet-i yerakan, tebeddüh eylemek.*

Şair, aşağıdaki beyitte, sevgilinin al yanağının sevdasının aşğın benzini sararttığını ve bu yüzden sarılığa tutulduğunu söyler:

Şartdı beñzini sevdâ-yı al-ı ruhsârı
Tebeddüh eyledi şüfide °illet-i yeraḡân (G61/2)

Yine şair bir beyitte sevgilinin gerdanını beyazlığı dolayısıyla kâfura benzeter ve hasretten uçuklamış dudağına onun kâfurdan gerdanının şifa olacağını ifade eder.

Burada şair, kâfurun aynı zamanda tıpta ateşli şişlikleri giderici bir ilaç olarak kullanılmasını da kastetmektedir.¹¹⁵

Ṭabībā gerdeniñ emdir ki dāğ-ı derde şāfidir
Olur teb-hāledār-ı ḥasrete kâfurdan merhem (G54/3)

Şair, şu beyitte de ateş düşürmek için başa sirke sürülmesine göndermede bulunur:

Hall-i ḥikmetle ṭabībā geçmiyor bu derd-i ser
Rūzigārīñ serdişinden turş-muhteldir dimāğ (G45/3)

Astronomiyle İlgili Terimler Kullanılarak Yazılan Beyitler :

Atâ Divanı'nda dikkati çeken bir diğer husus astronomiyle ilgili terimlerin sıkça geçmesidir. Şair aşağıdaki beyitte, tenasüp sanatı içerisinde sevgilinin güzelliğinin ortalığı karıştırdığını söyler. Bu beyitte geçen 'devr-i kamer' sözcüğüyle Hz. Muhammed'den kıyamete kadar olan ahir zamana ve bu zamanda fitnenin artacak olmasına telmih vardır:

Teşā'üd eyledi tā evc-i ḥüsne ṭal'at-i yār
Göründü fitne-i devr-i ḳamerde istidrāc (G13/4)

Şair, bir diğer beyitte astronomide iştirak adı verilen bir gezegenin güneşe yaklaşması hadisesine göndermede bulunur:

Şanma bī-şevḳim felekde saña ben bī-ṭālī'i

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (Ankara: Akçağ,1995), 305-306.

İhtirāk-ı kevkeb-i hüsnüñ beni itdi hilâl (G51/2)

Şair, aşağıdaki beyitte Nahid, devr, Müşteri, Cihan, mah, kevkeb gibi astronomiyle ilgili kelimeleri bir araya getirerek sevgiliyi tarif etmiştir:

Nāhīd-i devr-i ʔal°atına müşteri cihān

Yā Rab ne māhiyetlü imiş hüsnü kevkebi (G71/3)

Tasavvuf Unsurların Kullanıldığı Beyitler :

Atâ Divanı 'nda klasik edebiyatın beslendiği ana kaynaklardan olan tasavvufî unsurlara oldukça fazla rastlanır. Bazı gazellere¹¹⁶ baştan sona bu düşünce tarzı hâkimdir ve bu gazeller sanki mutasavvıf bir şairin kaleminden çıkmış gibidir. Atâ, bu beyitlerinde tasavvuf öğretisinin içinde yer alan hemen tüm inanışlara göndermelerde bulunur. *Atâ Divanı* 'nda tasavvufî unsurların incelenmesi derin ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Ancak yapılan çalışmanın öncelikle metin tespitine yönelik olmasından dolayı bu kısımda, divandan seçilen tasavvufî düşüncenin temel inanışlarını dile getiren bazı beyitlerden örnekler verilmiştir. Beyitlerde anlatılmak istenen düşüncenin anlaşılması için bir beyit açıklanırken, o beyitte ifade edilen tasavvufî düşünceyle ilgili- yararlanılan kaynaklar referans gösterilerek- kısa bir bilgi verilmiştir.

Sufler âlemi, Allah'ın bir tecellisi, belirtisi olarak görürler. Bu yüzden insan "âlem-i suğra"(küçük âlem), kâinat "âlem-i kübra" (büyük âlem)'dır. Kâinat

¹¹⁶ G11, G18, G19, G20

insanın büyük nüshası, insan da kâinatın küçük bir nüshasıdır.¹¹⁷ İnsanın iç âleminin dış âlemden daha geniş olduğuna inanan sufilerin bazen insana büyük âlem, kainata ise küçük âlem dedikleri olur.¹¹⁸ ‘Yerlere ve göklere sığmayan Allah’ın mü’min kulunun kalbine sığması’ bu genişliğin göstergesidir. Atâ da aşağıdaki beyitlerde bu inancı şöyle dile getirmiştir:

Her ne kim  alemde var ins n içinde gizlidir
Nokta-i vahdet veli  irf n içinde gizlidir (G19/1)

Şıgmayan tenzih ile kevn u mek n u  arş hem
M ’mini n  albindedir her  n içinde gizlidir (G19/3)

Tasavvufta, Allah’ın zuhura olan meyli varlık  leminin yaratılmasına sebeptir. Nitekim “ Gizli bir hazineydim. Bilinmeyi diledim, bilinmek için halkı yarattım. Onlara kendimi bildirdim. Onlar da beni bildiler.” hadis-i kudsisi¹¹⁹ mutasavvıflarca çok kullanılır. Allah’ın bilinmeyi istemesi  sktır. Bilinmeyi isteyen Allah yokluk aynasında tecelli ve kendi güzelliğini temaşa eder. Böylece alemi yaratır. İ te Allah’ın bilinmek ve kendi güzelliğini seyretmek istemesini ve varlık  lemini yaratmasını şair aşağıdaki beyitlerde ince bir şekilde ifade eder:

N r olmasa çeşm olmaz idi h ns ne n zır
Çeşm olmasa hüsn olmaz idi n r ile z hir (G20/1)

  n hay t-ı  ış ile geldi v c da k ’in t

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri S zl g * (İstanbul: Marifet Yay.,1991), 40, İskender Pala, *age*, 30-33, Abdülbaki Gölpinarlı, *100 Soruda Tasavvuf* (İstanbul: Gerçek Yay.,1985), 61,  m r Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri* (İstanbul: Kitabevi,2000), 170-171, Beşir Ayvazođlu, *Aşk Estetiđi* (İstanbul: Ötüken,1997), 103-104.

¹¹⁸ Süleyman Uludağ, *age*, 49.

¹¹⁹ Hadis-i kudsî’nin Arapçası  yledir: M  vesî’anî sem i vel  erd  ve vesî’anî kalb-i abdi’l m ’m n”. Bkz. İsmail bin Muhammed El- Acl ni, *Keşfü’l-Haf * (Beyrut: Darü’l- İhy i’l-Kütübi’l- Arabi1935), 98.

°Ālem-i taḥkīkde ref° oldu küllīyen memāt (B6)

Bu beyitte, aynı zamanda, ‘Ölmeden evvel ölünüz.’ hadisine telmih vardır. Aşık kendi bedenini, yani nefsinin istek ve arzularını yok ettikten sonra, kalbi ve ruhu hayat bulur. Canın bedenden çıkması da onun için yeniden doğmak anlamına gelir. Böylelikle ölüm denen şey ortadan kalkar.¹²⁰

Şair, bir diğer beyitte de her şeyin kaynağının Allah olduğunu, her şeyin ondan sudûr ettiğini söyler:

Bir zāta varır çün dü-cihān bed’ vü me°adı
Ol °ayndır elbette bize evvel ü āhir (G20/5)

Atâ aşağıdaki beytinde, tasavvufta, müşahade yoluyla hasıl olan ilim anlamına gelen “ayne’l-yakîn” mertebesine ulaştığını dile getirir.¹²¹ Bu haldeki sufünün gönlü Allah’ın tecellisiyle doludur. Dolayısıyla sözleri söyleyen kendisi değil kudret dilidir :

Şöyle müsteğrak ḥayāl-i yāra dil °ayne’l-yakîn
Kim odur güftār iden şimdi lisānımdan °Atā (G1/6)

Şiirde dile getirilenlerin şairin kendisinden olmadığı düşüncesi, tasavvufi şiirde çokça işlenmektedir. Nitekim Yunus, mevzûn sözlerine şiir demek yerine “nefes” adını verir. Sufî şair, Akkirmanlı Nakşî’ nin de aşağıdaki dizelerde ifade ettiği düşünceler Atâ’nınkinden farklı değildir¹²²:

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, *age*, 331-332.

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahir İz, *Tasavvuf* (İstanbul: Rahle Yay., 1969), 93, Ömür Ceylan, *age*, 289.

¹²² Mahmut Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir* (İstanbul: İnsanYay., 2004), 80-81.

*Eyâ sen sanma ki senden
Bu güftârı dehân söyler
Veya terkîb olan unsur
Veya lahm-ı zebân söyler*

Yukarıdaki dizelerle bağlantılı olarak şair, aşağıdaki beyit ve rubaîde de kendisinin Allah'ın kutsal bir nefesi olduğunu söyleyerek ağzından çıkan her sözün aslında doğrudan yaratıcıdan geldiğini, birer nefha-i ilâhiyye olduğunu belirtir. Şair, aynı zamanda, “âdem-i ma'nî”nin yani her şeyin hakikatine ve aslına vâkîf olan insanın adeta Allah'ın ete kemiğe bürünen hali olduğunu söyleyerek insanı kutsallaştırır:

Zâde-i tâb[°]im degildir şanma bu nuḡ-ı Mesîḥ
Bir °Aṭâ'yım rûḥ-ı ḡudsîden tevellüd eylerem (G56/5)

Ben âdem-i ma[°]nîyim İrem'den geldim
Zan eyleme şûfî ki °ademden geldim
Yok yok nefes-i ḡuds u[°]Aṭâ'llâhım
Bu ḡâdişe bir semt-i ḡidemden geldim (R4)

Yine şair, gönlünün yarasına yalnızca Allah'la bir olmanın merhem olacağını belirtir. Bu birliğe de ancak can ve tenin feda edilerek ulaşılabileceğini divanının çeşitli yerlerinde dile getirir: (G11/3, G16/1-2, G56/2, Kt.3)

Merhem-i zaḡm-ı dil ancak ḡıṣṣa-i tevḡiddir
Bil °Aṭâ taṣdî[°]dir hep serḡüzeṣt-i mâsivâ (G2 /7)

Zerrât gibi a[°]yen-i °âlemde vücûdum
Müstegraḡ idip mihr-i ḡaḡîḡatle nihân it (G11/3)

Atâ, şu beyitlerde, Allah'ın aşkından başka bir şey istemediğini, O'nu ne cenneti kazanmak ne de cehennemden korunmak için sevdiğini dile getirir.¹²³ Bu yüzyıllar önce Yunus'un dizelerinde söylediği “*Ne tamuda yir eyledüm ne uçmakda köşk bagladum/Senün için çok agladum bana seni gerek seni/ Cennet cennet dedikleri bir ev ile birkaç huri/ İsteyene virgil anı bana seni gerek seni*”¹²⁴ nin başka bir biçimde ifade edildiği biçimidir:

Yâ Rab beni âzâde-i fikr-i dü-cihân it
Vâ-reste-i kayd-ı emel-i  alemiyân it (G11/1)

Olalı lezzet-i şehd-i cemâline şahid
 Atâ'ya telh gelir  alem-i g uy b u şuh d (G16/6)

Geç bu teşvîşden har b ta ayak baş z hid 
 avl-i rind ndır ta alluk d zah u cennet-fer g (G45/4)

Coğrafi Unsurlar :

Divanda bahsedilen coğrafi unsurlar ise şunlardır: Ravza, Mekke, Sakız, Mısır, Bağdat, Hicaz, Fas, Yemen, Çerkes ve Ceyhun nehri.

2.3.  sl p

At , edeb  şahsiyeti ve sanat anlayışı kısmında bahsedildiği üzere Sebki-Hind   sl bunun ve yaşadığı yüzyılda adeta moda haline gelen mahallileşme

¹²³ Tasavvufta bu düşünceyi sıkça dile getirmesiyle tanınanlardan biri de ünlü kadın mutasavvif Rabiatt 'l-Adeviyye'dir. Daha detaylı bilgi için bkz. Margaret Smith, *The Life of Rabia & Other Women Mystics in Islam* (Oxford: Oneworld Publications, 2001), 113-141.

¹²⁴ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı* (Ankara: Kültür Bkn.lığı Yay., 1990), 384.

cereyanının etkisi altında kalmış bir şairdir. Sebki Hindî üslubunun özelliklerine divanında sıkça rastlanır. Üslûp kısmında, *Atâ Divanı*'nın dil ve anlatım özellikleri ile şairin atasözleri, deyimler ve edebî sanatları kullandığı biçimi üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Dil ve Anlatım Özellikleri

Atâ Divanı'nda yer alan şiirlerin büyük kısmı Türkçe söylenmiş olmakla birlikte, Farsça ve Arapça olan beyitlere de rastlanır. Divanda bir gazel (G17) ve Ferruh Efendi'nin *Mesnevî* tercümesine yazdığı takriz Farsça, bir gazel de (G10) mülemma tarzında yazılmıştır. Şair, Türkçe beyitler içinde Arapça ayet, hadis, mesel ve ibarelere de sıklıkla yer verir.¹²⁵ Divanın ilk kısmındaki kaside ve tarihler özellikle memduhun övüldüğü kısımlardaki dil yoğun bir biçimde Arapça, Farsça kelime, terkip ve tamlamalar ihtiva etmektedir:

Cenâb-ı pâdişeh-i çâr rûkn ü heft iklîm
Mu'în-i dîn ü şerî'at-penâh-ı Şâh Selîm (K1/25)

Hâmî-i dîn ü °ibâd u mâhî-i ehl-i fesâd
Şehriyâr-ı °adl-mu°tâd menşe'-i sūr-ı sūrūr (T5/2)

İmâm-ı müslimîn şâhensh-i taht-ı cihânbanî
Cenâb-ı Hân Maḥmūd câmi°-i iclâl-i ḥaḫanî (T7/1)

Ferîd-i behcet-âşâr nūr-ı °ayn-ı dürre-i muḫtâr
Ser-i mecmû°a-i ebrâr muḫîṭ-i ekmel-i taḫvâ (T12/2)

Atâ'nın gazelleri ise kaside ve tarihlerine göre nispeten daha sade bir dille yazılmıştır. Bunlar, özellikle Nedîm'den sonra daha çok raġbet gören halkın

¹²⁵ T7/5, T12/1, G1/2, G1/3, G5/2, G6/3, G26/4, G43/4, G44/1, G45/4, G60/2, Kt.3, Kt.8, R1, B6, B17.

kullandığı dilin şiir dili olarak kullanılması, halk tabirlerinin şiir diline girmesinin etkisi büyüktür. Nitekim Atâ'nın divanında deyimlere oldukça fazla rastlanılmaktadır. Onun günlük konuşma diline ve deyimlere yer vermesi, şairin edebî şahsiyeti ve sanat anlayışı kısmında belirtildiği gibi divanında bir çırpıda söylenivermiş izlenimini veren, mazmunları yerli yerinde bazen de esprili beyitlerin karşımıza çıkmasına neden olur:

Oldum °Atâ esîr-i girih-gîr-i zülfü ben
Uğradı başıma yine püsküllü bir belâ (G5 /5)

Ġam degildir tîġ-i ġamzen ile olsa sîne dâġ
Çok kişiniñ deldi baġrın sevdigim sende bu çâġ (G46/1)

Kesse de şâġ-ı ümîd-i vaşlı zûr-ı rûzigâr
Servveş kesmez ser-i kûyundan anîñ dil ayaġ (G46/4)

Murġ-ı cân girmek için ol serv-i nâzîñ koynuna
Çıkmaġa bu âşiyân-ı tenden eyler ârzü (G63/3)

Muñrib ol sünbüle dâ'ir sözü alma diline
Tîz-meşrebdir o dem-sâz toġunma teline (G67/1)

Yek cām-ı meye pîr-i muġân almıyor eş°âr
Elfâz-ı hüner şimdi °Atâ bir pula düşdü (G73/5)

Gedâ-yı t̄alib-i vuşlat ider mi şabr u sükûn
Fiġân ki ipligimiz ġayrı çıkdı pâzâra (G70/2)

Atâ'nın yukarıda örnekleri verilen beyitlerinin yanı sıra anlaşılması oldukça zor olan beyitleri de vardır. Bunda, şairin Sebki Hindî tarzının etkisinde kalmasının rolü oldukça büyüktür. Sebki Hindî şairlerinin cümlelerin sentaksını alışılmadık bir biçimde kullanmaları kelimelerin cümle içindeki görevlerinin ya güçlükle

anlaşılmasına ya da hiç tespit edilememesine yol açmaktadır. Bu durum, çoğu kez beyitlerin anlamının kapalı kalmasına neden olmaktadır. *Atâ Divanı*'nda bu tarz beyitlere sıklıkla rastlanır:

Eylemem pervâneveş devr-i ser-i kû tā seher
Şem^c-i dil-süz-ı hâmuşum dîdeden rîzân âb (G6/5)

İdemez perde-i takdîrde kâdrin kem ü pîş
Bûs-ı dâmân-ı müdârâyı iden zeyl-i hicâb (G8/2)

Ey âfitâb matla^c-ı hüsnuñ sitâr-ı nâz
Çün hâle mâh haññ-ı ^cizârîñ medâr-ı nâz (G35/1)

Degildir telhveş hürmetlü bu mezhebde zemzemveş
Görüp âyin-i Cem dîvânını bildik ise râzîñ (G49/3)

Yine Sebk-i Hindî şairlerinin daha önce kullanılmamış mazmunlar, orijinal hayaller oluşturmak için başvurdukları yeni tamlamalar, terkipler ve birleşik kelimeler icat etme özelliği Atâ'nın şiirlerinde de kendini gösterir:

O seng-dil ne kadar la^l-bâz-ı va^d olsa
Tahevvel itmede ber-vefk-i nakş-ı hâtemdir (G28/3)

Harf-i vefâ şenîde-i la^l-i lebi degil
İmdâd-ı h^vâh-ı keyfiyet-i bâdeyiz yine (G69/2)

Mü-be-mü haññın yazar ol rûh-ı bî-rengiñ ^cAtâ
Olmasa evşâf-ı la^linde zebân-ı hâme lâl (G51/5)

Ancak, bu durum bazı yerde anlamı muğlaklaştırmakta, şairin tam olarak ne kastettiği anlaşılammaktadır:

Olsa bu Beyt-i Harâm ehline zer çün mîzâb
Olmaz ol huşk-dilân cüy-ı kerem cüd-me'âb (G8/1)

Dil-teşnelere esîr-i serâb-ı cefâ iken
Nûş-ı zülâl-i vaşlına âmâdeyiz yine (G69/3)

Rûh-ı neşât-bahş-ı dil-i aşıkân idi
Şîrîn-çeşîde olsa eger câm-ı meşrebi (G71/2)

Bilmedim evvel kemâhî böyle ben dil-cü sizi
Şayd idip deryâ-dil olduk şimdi ey meh-rû bizi (G75/1)

Yukarıdaki beyitlerin yanısıra Atâ'nın hem ilginç hayal ve orijinal benzetmeler kullandığı hem de anlamın net olduğu beyitler de bulunmaktadır.¹²⁶

Atâ'nın edebî şahsiyeti ve sanat anlayışı kısmında da belirtildiği üzere, şairin divanında yer yer karamsar bir edayla yazdığı şiirler bulunmaktadır. Bunda, hem şairin lâyük olduğu mevkiye getirilmeyip bilakis cezalandırılması, hem de divanında belirttiği üzere (G48/5) hikemî tarzda şiirler yazan Nâbî'yle kendini eşdeğer tutmasının etkisi büyüktür.

Bu hususiyetlerin dışında, divanda görülen diğer dil ve anlatım özellikleri şunlardır: Vezin kısmında söylendiği üzere, şair kelimeyi vezin gereği olduğundan farklı kullanabilmektedir: *Vech* ve *şikest* kelimeleri vezin icabı *vecih* ve *işkest* olarak(G24/2 ve B1) okunmuştur. Yine “örtü” anlamına gelen Türkçe *tutuk* kelimesi de *tutk* şeklinde okunmuştur. (G31/2) Şair, *ümmîd* ve *keyfiyyet* kelimelerinde vezin gereği mükerrer harfi düşürmüştür.

Şair gerekli gördüğü durumlarda akuzatif ekini düşürür:

Yelkeni indirtti a^cdāya nesîm-i nuşreti
Hükümün icra kıldı tâ Fās u Yemen'den Çerkes'e (T8/5)

¹²⁶ Bu tarz beyitler için bkz. *Atâ'nın Edebî Şahsiyeti ve Sanat Anlayışı*, 20-22.

Tabībā çek eliñ zaħm-ı derūna çāre bulmazsın
Bu bir nāsūrdur yāra şarıлмақla bulur merhem (G57/3)

Şair, diğer divanlarda da karşımıza çıkan, Türkçe kabul edilen *al* kelimesini hem Farsça terkip unsuru olarak kullanmış (G44/2, G61/2), hem de gereken durumda bir uzun bir kısa hece olarak okumuştur.(Th.1/3) Oysa Türkçe kelimelerin bu şekilde kullanılması kurallara uygun değildir. Ancak, Arapça'dan Farsça'ya geçen ve "kıızıl, kırmızımsı sarı" anlamına gelen bir *āl* kelimesinin¹²⁷ bulunduğu göz önüne alınırsa şairin bu kelimeyi Farsça olarak düşünmüş olabileceği akla gelmektedir.

Atâ'nın, divanında, aynı göreve sahip iki kelime veya ibareyi birleştirmek için kullanılan atıf vavını farklı biçimde kullandığı görülür:

Mihr ü mäh-ı ebruvāna mū-be-mū üftāde mi
Sāye-i kākül niçün şām u seher olmaz cūdā (B17)

Şair yukarıdaki beyitte, *mihr* ve *mäh-ı ebruvān* kelimeleri arasına atıf vavı koymuştur. Bu durumda, gramer açısından *ebruvān* kelimesinin hem *mihr* hem de *māh* nitelemesi gerekmektedir. Ancak, beyit, *ebruvān* yalnızca *mäh* kelimesini nitelediği müddetçe anlamlı olmaktadır. Aşağıdaki beyitte de şair, yalnızca kafiye uydurmak için isim ve sıfatı birbirine bağlamıştır:

Tehī bu demde cihan cevr-i rūzigārīden
Hilāf-ı şer^cdir eylerse ney figān u elīm (K1/30)

¹²⁷ Bkz. F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, 2.bs. (London: Kegan Paul, 1930), 91.

Divanda Eski Anadolu Türkçesi'ne ait söyleyiş biçimine az da olsa rastlanır. "Koymak" anlamına gelen *koamak* fiili divanda iki üç yerde geçer. (K1/4, K1/16, G14/6) *Kimesne* (G14/7) ve *uğurlamak* (B3) divanda geçen diğer örneklerdir.

Bunun dışında divanda şairden kaynaklandığını sandığımız imlayla ilgili bir husus da mevcuttur. G12/2'deki (senin)*maşrabañ* kelimesinde "sağır kef"le yazılması gereken sondaki iyelik ikinci tekil şahı eki "-(i)n" eldeki dört nüshada da "nun"la yazılmıştır. Oysa divanda geçen diğer tüm ikinci tekil şahıs iyelik ekleri "sağır kef"le yazılmıştır. Dolayısıyla bu durumun şairin bir tasarrufu olabileceği düşünülmüştür.

2.3.2. Atasözü ve Deyimler

Atâ Divanı'nda deyimlere ve yerel söyleyişlere fazlaca tesadüf edilmektedir.¹²⁸ Bunda onun mahallileşme cereyanından etkilenmesinin payı büyüktür. Divanda kullanıldığı tespit edilen deyimler ve yerel söyleyişler şunlardır:

Başına soğuk geçmek (K1/5), bir içim su (K1/7), baştan çıkarmak (K1/11), ağzı sulanmak (K1/11), ayak/kadem basmak (K116, G45/4, G58/1, R3), başını hırkalara çekmek (K1/19), dili tutulmak (K1/21), göz açtırmamak (K1/27), sözü kesip atmak (K1/28), cihanı tutmak (K1/37), dilli defter (K1/40), diline almak (K1/46), çocukluk etmek (T5/4), kademi yümnî olmak (T6/3), yelkeni indirtmek (T9/7), can yakmak (Th.1/3), yüz vermek (Th.1/4), başına cem olmak (G2/1), heba olmak (G3/4), başına püsküllü bir bela uğramak/ başına püsküllü bela olmak (G5/5, B1), can vermek (G6/3), yukarıdan aşağı tavır (G7/3), kesinkes bir cevap (G7/4),

¹²⁸ G42 şairin deyimleri ne kadar çok kullandığının güzel bir örneğidir. Zira şair, bu gazelin her beytinde birkaç deyimden birini kullanmıştır.

kurban olmak (G9/4), bir lokma nasibi olmamak (G9/5), kalem çekmek (G13/6), feryat etmek (G15/1, G57/2), berbat etmek (G15/2), başı bağlı olmak (G23/3), kalem urmak (G25/1), rahat komamak (G26/2), döner bir dede (G26/3), yoluna ölmek (G27/1), ateş almak (G27/3), dehana almamak (G29/6), oyun oynamak (G37/5), ümidini kesmek (G38/4), hâk-i kadem kılmak (G42/1), başına kakılmak (G42/2), göz hapsine almak (G42/3), baştan çıkarmak (G42/4), gönlü kapılmak (G42/4), (bir şeye) asılmak (G42/5), dili (gönlü) takılmak (G42/6), gönlü yanmak (G44/2), bağrını delmek (G46/1), ayağını kesmek (G46/4), el almak (G49/5), çile çekmek, (G50/1), lâl olmak (G51/5, G52/2), dili (gönlü) açılmak (G57/1), kendine çekmek (G61/3), efgân etmek (G63/4), diline sözü almamak (G67/1), teline dokunmak (G67/1), sâye salmak (G68/1), kelâm olmamak (G68/3), yüz çevirmek (G69/4), ipliği pazara çıkmak (G70/2), ağzına almak (G71/1), dilden dile düşmek (G73/2), bir pula düşmek (G73/5), hâk ile yeksân olmak (Kt.2), kan dökmek (Kt.5), sözü kesmek (Kt. 7), ser çekmek (R7), gönül vermek (R7), vird etmek (R8), enzâr salmak(R8), baş koymak (R9), defetmek (B2), felekte bir gün uğurlamak (B3), kuşça can(B4), can almak (B13).

Atasözlerine gelince, *Atâ Divanı*'nın atasözü açısından zengin olmadığı görülür. Şair iki yerde Arapça atasözü kullanır:

Dinilir çarb-ı meşel kim “eħad-i kâne ke-elf”
Şıfat-ı elf-i kad-i yârda bir kâ°idedir (G26/4)

Mebde-i vuşlat der-âgüş-ı miyân-ı yârdır
Fi'l-meşel meşhûrdur “lâ-ħayra illâ fi'l-vasat” (G43/4)

İlk beyitte şairin atasözü olarak verdiği, “bin gibi bir” anlamına gelen ibareye Arap atasözü kitaplarında rastlanmamıştır. Ancak Ömür Ceylan'ın *Tasavvufî Şiir*

Şerhleri'nde şairlerin kullandıkları darb-ı mesellere şairlerden örnek verdiği kısımda Bursevî'nin bu atasözünü “alâ-vâhid ke-elf (Öyle bir vardır ki bin gibidir.)” biçiminde kullandığı tespit edilmiştir.¹²⁹ İkinci atasözü ise “Hayır ancak ortadadır.” anlamına gelmektedir.¹³⁰

2.3.3 Edebî Sanatlar

Atâ'nın divanında kullanmış olduğu sanatlara, şu beyitleri örnek olarak gösterilebilir.

Teşbih-i Belîğ :

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde, sevgilinin kaşları kemana ve yan bakışı oka, ikincisinde sevgilinin beli inceliğinden ötürü kıla benzetilmiştir:

Didim bir nûm-nigāha mahzar eyle ey **kemān -ebrū**
Didi havfim odur kim **tîr-i ğamzem** bir ziyān eyler (G31/5)

Ol dehān-ı tenge olmaz **mū miyān**ından su'āl
Bir maḥall-i zîkdir sığmaz aña hîç kîl ü kâl (G52/1)

Teşbih-i Mufassal :

Aşağıdaki beyitte, gönül dönen feleğe benzetilmiştir:

Zerreves mihr-i ḥakikatden olup dil müstefiz
°İşkla devr itmede **mānende-i eflāk**dir (G24/4)

Teşbih-i Mücmel :

Aşağıdaki beyitte, sevgilinin yanağındaki ben, gül bahçesinde bulunan güllerin üzerindeki çiğ damlasına benzetilmiştir:

¹²⁹ Bkz. Ömür Ceylan, *age*, 406.

¹³⁰ Bkz. M. Türker Acaloğlu, *Dünya Atasözleri* (İstanbul: Kaya Yay.), 45 ve 47.

Ey °Aṭā ḥāl-i ruḥ-ı rengīn-i dil-ber gūyiyā
Jāle-i terdir cihānda gūlsitān üstündedir (G21/5)

Açık İstiare:

Aşağıdaki beyitte, dalları yana sarkan servi demek olan *serv-i nāz*, sevgili anlamında kullanılmıştır:

Murg-ı cān girmek için ol **serv-i nāz**ın kıynuna
Çıkmağa bu āşiyān-ı tenden eyler ārzū (G63/3)

Değirmen manasına gelen *āsiyāb* kelimesi aşağıdaki beyitte, dünya anlamında kullanılmıştır:

Gendüm gibi idince o sengīn dili rakīk
Oldum bu **āsiyāb**da ben ḥayli bir dakīk (G47/1)

Mecaz :

Aşağıdaki beyitte, *mey* kelimesi kadeh anlamına gelecek şekilde kullanılarak mecaz sanatına başvurulmuştur:

Nola çāk olsa mey °aks-i lebiñden
Bedeldir sākiyā ol mā-cerāya (G68/4)

Teşhis :

Aşağıdaki beyitte, yağmur yağmasının sebebi bulutların ağzının sulanması olarak gösterilerek bulutlar kişileştirilmiştir:

Seḥābın **ağzı şulandı** bu zīver-i çemene
°Arūs-ı arza saçı virdi ḥayli dürr-i yetīm (K1/3)

Şu beyitte de, kalemin, sevgilinin dudağını anlatırken dilinin tutulduğu söylenerek kalem kişileştirilmiştir:

Zebān-ı hāme taqrīr-i lebinde **lāl iken** ey dil
Ne an kim cezbe-i hūsn-i ruĥu ta^cbīr ola anıñ (G50/3)

Kinaye :

Aşağıdaki beyitte şair, aynı zamanda bir deyim olan ‘püsküllü bela’ sözünü kullanarak gerçeği mecaz yoluyla dolaylı olarak anlatmıştır. Şair, bir yandan sevgilinin saçının esiri olduğunu söylerken diğer yandan ‘büyük sıkıntı veren şey’ anlamına gelen püsküllü belayla sıkıntıya düştüğünü ifade etmektedir:

Oldum ^cAṭā esīr-i girih-gīr-i zūlfü ben
Uğradı başıma yine püsküllü bir belā(G5/5)

İham :

Aşağıdaki beyitte, aynı zamanda Türk müziğinde bir makam olan *sünbüle* kelimesi hem makam hem de sevgili anlamında kullanılmıştır:

Muṭrīb ol sünbüle dā’ir sözü alma diline
Tīz-meşrebdır o dem-sāz ṭoĥunma teline(G67/1)

Şu beyitte de *yara* kelimesi hem cerahat hem de sevgili anlamında ihamlı kullanılmıştır:

Ṭabībā çek eliñ zaĥm-ı derūna çāre bulmazsın
Bu bir nāsūrdur yara şarılmaĥla bulur merhem(G57/3)

İham-ı tenasüp :

Aşağıdaki beyitte, *ḳānūn* kelimesi kural anlamının yanında *nālān ve çāre-sāz* kelimeleriyle anlam ilgisi kurarak bir çalgı aleti olmasını çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır:

Nālān hecrine °aceb olmaz mı çāre-sāz
Ḳānūn degil mi devlet-i °ışkında yā refīḳ (G47/4)

Aşağıdaki beyitte, sırasıyla, *müşterī* kelimesi alıcı anlamının yanında bir gezegen olan Mars'ı , *cihān* kelimesi ise bütün insanlık anlamının yanında Dünya gezegenini çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır:

Nāhīd-i devr-i tāl°atına müşterī cihān
Yā Rab ne māhiyetlü imiş hüsünü kevkebi (G71/3)

Tevriye :

Aşağıdaki beyitte şair, Türk müziğinde bir makam olan *Hüseynī* kelimesini Hz. Hüseyin'i kastederek kullanmış, tevriye yapmıştır:

Püselik aradığım perdedir ammā muṭrib
Bu muḫālifçe düşer vech-i Hüseynī ḳoluna (G67/3)

Aşağıdaki beyitte şair, 'nerede' anlamına gelen *ḳanda* kelimesini 'kan' anlamını çağrıştıracak biçimde tevriyeli kullanmıştır. Aynı zamanda bu beyitteki *dem* kelimesini hem 'kan' hem 'zaman' anlamında kullanarak cinas yapmıştır :

Ḳand-i la°liñ gerçi cānā şehd ü şekkerden lezīz
Ḳanda şordumsa lebiñ dirler ki Kevşer'den lezīz
Ḳanı ol dem ki dökerdi tīg-i ğamzeñ ḳanımı
Görmedim bir dem cihānda ben o demlerden lezīz (Kt.5)

Tenasüp :

Tıp Terimleriyle Yapılan Tenasüp:

Var ise başına kühüñ şoğuk şular geçdi

°Aceb çiçek mi çıkardı nedir bu tavr-ı sakım (K1/5)

Musiki Terimleriyle Yapılan Tenasüp:

Hem-âheng idecek demdir şadâ-yı nâya âvâzıñ

Çün olduñ beste-i zencîr-i zülfü bir fiten-sâzıñ (G49/1)

Astronomiyle İlgili Unsurlarla Yapılan Tenasüp:

Olsa bî-tâb ol hilâl-ebürü °aceb mi bâdeden

Kevkeb-i hüsnü henüz bedr olmamış bir mâhdır (G27/2)

Yazıyla İlgili Unsurlarla Yapılan Tenasüp:

Zann itme nesh-i âyet-i hüsn oldu haññ-ile

Püşîd şerh-i sırr-ı cemâl itdi mıklebi (G71/4)

Leff ü Neşr :

Aşağıdaki beyitte şair, *fırkat* ile *dür* ve *vuşlat* ile *nezdik* kelimeleri arasında paralellik kurarak leff ü neşr sanatı yapmıştır:

Fırkatıñde vuşlatıñda °äleme mübrem belâ

Dürıñne nezdikiñe qahhâr imişsin añladım (G55/4)

Şu beyitte de, *zülf* ile *sünbül*, *°izâr* ile *gül*, *hâl* ile *fülfül* kelimeleri arasında benzerlik kurmuştur:

Nükhet-i zülf ü °izâr u hâliniñ hayrânıyım

Gül müdür sünbül müdür fülful müdür bilmem ne bu (G63/2)

Tecâhül-i Ârif :

Şair, aşağıdaki beyitlerde gerçeği bir nokteye dayanarak bilmiyormuş gibi söyleyerek tecâhül-i ârif sanatını kullanır:

Nerden ahz itdiñ gülüm bu nakş-ı reng ü âli sen
Olmamış mı hiç güzergâhıñ °aceb semt-i vefâ (G3/3)

°Ârız-ı al üzre hâl ü hâl üzre mû mudur
Yoksa âteş üzre °anber °anber üzre bû mudur (G23/1)

Yazmamış evşâf-ı dendânın sıhâh-ı Cevher'i
Kimse bilmez kim şadef yâ dâne-i incü müdür (G23/2)

İstifham :

Aşağıdaki beyitlerde şair sözü soru sorma amacı gütmeyen, duygu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektedir:

Ey cefâ-meşreb bu âzârıñ neden netdim saña
Pür-tehevvür böyle güftârıñ neden netdim saña (G4/1)

Bu hâl-i zârıma şefkat nigâra gelmez mi
Su'âl-i haste-i hicrân-zâra gelmez mi (G72/1)

Hüsn-i talil :

Şair, aşağıdaki beyitte, sabahleyin goncaların üzerine çiğ düşmesini, güzel bir sebebe, gül dalının güzellik şahına yani sevgiliye sabah şarabı sunmasına bağlar:

Seherde şol dehen-i gonça üzre jâle degil
O şâh-ı hüsn-e şunar şâh-ı gül şarâb-ı şabûh (G14/4)

Rüçû' :

Şair, aşağıdaki rubaîde *yok yok* sözleriyle daha önce söylediklerini pekiştirerek rüçû' sanatına başvurmuştur:

Ben âdem-i ma^cnîyim İremden geldim
 Zan eyleme şüfi ki ^cademden geldim
 Yok yok nefes-i kuds u^c Aḫāu'llāhim
 Bu hādişe bir semt-i kıdemden geldim (R2)

Tezat :

Allāh Allāh bir ^cimāret var **harābāt** içre kim
 Aña nisbetle bu ^câlem hāne-i vîrānedir (G18/2)

Şair, yukarıdaki beyitte, harabat içerisinde imaretin, aşağıdaki beyitte de derdin derman içinde saklı olduğunu söyleyerek tezat sanatına başvurur:

Aşlı birdir didiler zevk u cefānıñ ^carifān
 Bildim anı **derd** daḫi **dermān** içinde gizlidir (G19/7)

Tekrir:

Şair, aşağıdaki rubaîde tekrir sanatına başvurmuştur:

Ben hem-demim ol yār ile in ü ānsız
 Çün ^caşıkım olamam dem u devr ansız
 Hem **evvelim āḫir āḫirim evveldir**
 Ne yār olur bensiz ne ben ansız (R12)

Nidâ :

Aşağıdaki beyitlerde seslenme, hitap vardır:

Yā Rab beni āzāde-i fikr-i dü-cihān it

Vā-reste-i kayd-ı emel-i  alemiy n it (G11/1)

Eger olmazsa senden lu f u  efk t y  Res lell h
Yam ndır h l-i p r- isy n-ı  mmet y  Res lell h (G65/1)

Telmih :

Aşağıdaki beyitte, Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'u kaybettikten sonra hüzün ve ızdırap içinde yaşadığı 'Beytü'l-hazen' olarak adlandırılan evine telmih vardır:

Zehr-i  asret d g-ı dil hecrifile g l en s -be-s 
Dem-be-dem Beytü'l-hazen p y-i hum-ı mey-h nemiz(G36/3)

 u beyitte de, ruhların Allah'ın ' Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' sorusuna ruhların ' Kalu bel  (Evet, Sen bizim Rabbimizsin, dediler)' diye cevaplandıkları elest bezmine telmih vardır:

B -kar r-ı  ı k olaldan  ahdi ikr r eyleriz
 abit 'l-kavliz bize r z-ı elesttendir bel  (G2/3)

 rs l-i Mesel :

Aşağıdaki beyitte, şair, birinci dizede söylediğini pekiştirmek için 'İşlerin en iyisi orta olandır.' sözüne ikinci dizede yer vermiştir:

Mebde-i vu lat der- g  -ı miy n-ı y rdır
Fi'l-me el me h rdur "l - ayra ill -fi'l-vasat" (G43/4)

Şair,  u beyitte de ilk dizede söylediği d  nceyi ikinci dizede verdiği örnekle destekleyerek irs l-i mesel sanatına ba vurmu tur:

Vaşf-ı kıaddinde °Aṭā nola hırām itse kıalem
Serv °adetdir ider her rūzigāra ser-fürü (G63/5)

İktibas :

Şair, aşağıdaki beyitlerin ilkinde, ‘O’nun yüzü(zatı)nden başka her şey yok olacaktır.’ anlamındaki Kasas Suresi 88. ayetten, ikincisinde de ‘ O doğurmamış ve doğurulmamıştır.’ anlamına gelen İhlas Suresi 3. ayetinden alıntı yapmıştır.

“Küllü şey’ hālik” olursa ğam degil “illā”sı var
Her fenāfi’llāh olanıñ bir yüzü vech-i beķā (G1/2)

“Lem-yelid” remzini “lem-yüled” yüzünden keşf ider
Kim ki ihlāş ile sırr-ı Hakkā olsa āşinā (G1/3)

İştikak :

Aşğıdaki beyitlerde aynı kökten türemiş iki sözcük -ilkinde adl, ikincisinde feth kökünden- bir dize içinde kullanılmıştır:

Mizāc-ı °ālemi °adliyle eyledi ta°dīl
Ki renc-i fitneden olmaz o ba°de-zīn taħmīm(K1/33)

Ḳo tiğ-i ğamzesi çāk eylesin şu sīnemizi
Der-i vefā bu mefātīh ile olur meftūh(G14/6)

Cinas :

Ben ādem-i ma°nīyim İremden geldim
Zan eyleme şūfi ki °ademden geldim
Yok yok nefes-i kıuds u°Aṭāu’llāhım
Bu hādişe bir semt-i kıdemden geldim (R2)

Şair, yukarıdaki rubaīde, insan anlamına gelen ādem kelimesiyle, yokluk

anlamındaki *‘adem* kelimesini bir arada kullanarak cinas yapar. Aynı zamanda *ādem* kelimesini Hz. Adem’i hatırlatacak biçimde ihamlı kullanır.

Cinas-1 Merfu’ :

Aşağıdaki beyitte şair, ilk dizede *saķız* kelimesini ikinci dizede *tersā kıızı* kelimelerini kullanarak cinas-ı merfu’ sanatına başvurmuştur :

Bir saķız çiynerse de pistān u la^olin būs için
Nuķl-i mey olmaz turunc-ı tāze vü tersā kıızı (G75/4)

Cinas-1 Mefruk :

Aşağıdaki beyitte *gam-zede* ve *gamzede* kelimeleri arasında cinas-ı mefruk vardır:

Zahm-ı tīg-i ķomadı dīdede h^vāb u rāhat
Yine hūn-dīde dil-i gam-zedemiz gamzededir (G26/2)

3. SONUÇ

Bu çalışmada divanını incelediğimiz Şânîzâde Mehmed Atâullah, 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında yaşamış bir müddet II. Mahmud'un vak'anüvisliğini yapmış, dönemin önemli âlimlerindedir. Şânîzâde'nin tıp, matematik, tarih, astronomi, askerlik, edebiyat gibi birbirinden oldukça farklı ilim dallarında telif ve tercüme eserler vermesi, bir müddet sarayın tarihçiliğini yapması, sahip olduğu ilmin çevresindekiler tarafından kıskanılması sonucu maceralı bir hayat sürmesi ve nihayet günümüze yakın bir tarihte yaşaması pek çok kaynakta ondan bahsedilmesine yol açmıştır. Ancak, tezkireler de dahil bu kaynaklarda, onun edebî yönünden çok kuvvetli bir âlim olduğu halde döneminde kıymetinin bilinmeyişi, aksine saraydaki çevreler tarafından kıskanılması ve lâîk olduğu mevkiye getirilmemesi üzerinde durulmuştur.

Bu tez çalışmasıyla öncelikle hakkında etraflıca bir çalışma yapılmayan *Atâ Divanı*'nın mevcut dört nüshasından ikisi seçilerek divanın edisyon-kritiği yapılmış ve yapılan bu edisyon-kritik neticesinde bir ilim adamı olarak öne çıkan Şânîzâde'nin arka planda kalmış olan edebî yönü aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Atâ Divanı üzerine müstakil bir makale yazan Meserret Diriöz'ün haricindeki kaynaklar, birbirinden farklı ilim dallarında kemâl derecesinde bilgi sahibi olan Şânîzâde'den mükemmel şiirler beklenemeyeceği hususunda müttefiktirler. Diriöz ise makalesinde, divandaki beyitlerden örnekler vererek Şânîzâde'nin edebî kişiliğini ortaya koymaya çalışmıştır. O Şânîzâde'yi ilk önce "tam bir divan şairi görünümünde" diye niteler. Ardından makalesinin sonunda onun da şiirde yenilik peşinde koştuğunu belirtir. Ancak, bu yenilik çabalarında Şânîzâde'nin ne derece başarılı olduğunun bir değerlendirmesini yapmaz.

Diriöz'den sonra Şânîzâde'nin şairliği hakkında en çok yorum yapan S. N. Ergun ise, Şânîzâde Atâullah için "kudretli bir sanatkâr olmamakla beraber büsbütün edebî kıymetten mahrum şiirler kaleme alan bayağı bir mukallit de değildir." der ve şiirleri arasında "yaşayan güzellikler"in olduğundan bahseder. *Atâ Divanı* üzerine yaptığımız çalışma, Diriöz ve Ergun'un tespitlerini doğrular mahiyettedir. Ancak onlarınkine ilâve tespitler içermektedir.

Öncelikle, Şânîzâde'nin yaşadığı devre gelinceye kadar divan şiiri kendine örnek aldığı İran edebiyatını çoktan geçmiş, en güzel örneklerini vermiştir. İşte Şânîzâde, şairlerin yenilik peşinde koştukları, ancak eskiyi taklit etmekten pek öteye gidemedikleri bir dönemde şiirlerini kaleme almıştır. Onun "kudretli bir sanatkâr" olamamasında o devre kadar divan edebiyatının türlerinin hepsinde zirve sayılabilecek örneklerin verilmesi ve divan şiirinin şekil ve içerik açısından en yüksek seviyeye ulaşmasının etkisi büyüktür.

O hem Sebk-i Hindî üslûbunun hem de mahallîleşme cereyanının etkisinde kalarak şiirler kaleme almıştır. Sebk-i Hindî üslûbunun etkisinde kalarak yazdığı beyitlerde mazmunları yerli yerine oturtulmuş, ilginç ve orijinal hayallerle süslediği, zarif bir dille yazılmış olanlara rastlandığı gibi, Sebk-i Hindî tarzında yazan şairlerin farklı mazmunlar icat etmek için, yeni tamlama ve terkipler oluşturması, cümlenin sentaksını alışılmadık biçimde kullanması sonucu anlamın tam olarak çözülemediği beyitlere de rastlanmaktadır. Atâ'nın, mahallîleşme cereyanının etkisiyle yazdığı beyitler ise oldukça kolay anlaşılır bir yapıya sahiptir. Bu beyitlerde günlük hayatta konuşulan dilin şiire girmesinden dolayı samimi bir eda görülür. Yine, şair, yer yer halk deyimlerinin yardımıyla okuyucuyu tebessüm ettiren esprili beyitler de kaleme alır.

Şânîzâde'nin şiirlerinin içeriğinde ise çeşitlilik göze çarpmaktadır. Divanında, pek çok yerde mutasavvıfane bir edayla şiirler kaleme almıştır. Kimi yerde ise Nâbî gibi hakîmane bir tavır takınıp, hikmetli ve felsefî arka plana sahip düşüncelerle örülü beyitler yazar. Kimi yerde Nedimane bir tarzda şiir söylemeyi tercih eder. Bazı beyitlerindeyse tam bir 16. yüzyıl klasik divan şairi görünümündedir.

Bunun dışında, divanında özellikle tıp, musiki ve astronomiyle ilgili terimleri kullanarak yazdığı beyitler oldukça fazladır. Bu beyitlerden şairin, hem tıp, hem musiki hem de astronomi konusunda epey bilgili olduğu anlaşılmaktadır. Onun gazellerinde yaşamından izler görmek de mümkündür. Divanında pek çok yerde, hayatı boyunca bilgisi yüzünden kıskanılmış ve rakiplerinin gadrine uğramış bir kişinin hüznü edası sezilir. Bunun yanı sıra divanında tasavvuf başlı başına bir inceleme konusu olacak kadar önemli bir yer tutar. Gazellerinde, vahdet-i vücud inancından devriye teorisine, kâinatın aşkla yaratılmasından insanın en değerli varlık oluşuna kadar tasavvufun hemen tüm öğelerini işler.

Şânîzâde Atâullah'ın şair kimliğiyle karşımıza çıktığı *Atâ Divanı* yukarıda bahsedilen özellikleriyle, 19. yüzyılda divan şiirinin içinde bulunduğu şiire yenilik getirme çabası sonucu o dönem şairlerinin içine düştüğü arayışı gösteren bir örnektir. Şânîzâde Atâullah da çağdaşları gibi şiirlerinde yeniliğe gitme amacıyla halk dilini kullanmış, yeni mazmunların peşinde koşmuş, ancak kendinden önce gelen Nâbî, Nedim gibi kudretli şairlerin etkisinden kurtulamamıştır. Yine de divanında Ergun'un da belirttiği gibi "yaşayan güzellikler" vardır ve salt taklit eden bir şair konumunda değildir. Kendi ilgi alanı olan tıp, astronomi ve musiki terimlerini kullanarak yazdığı beyitler, uğradığı haksızlıklar sonucu elemli bir edayla söylediği beyitler ve tasavvufî düşünce tarzını mutasavvıf bir şairin kaleminden çıkmış gibi ustalıklı ifade ettiği beyitler divanın kendine has özellikleri olup, onu kendinden

önce gelenleri yalnızca taklit etmekten öteye gidememiş bir şair konumundan kurtarmıştır.

4. NÜSHA TAVSİFLERİ

4.1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y – 727 (Y) :

Bu nüsha, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'ne Cavit Baysun tarafından 1995 yılında bağışlanmıştır. Sırtı mavi kumaş kaplı, kenarları kahverengi deriyle kaplanmış, zencirekli, şirazeli bir cilt içindedir. Kumaş ve zencirek yer yer kurt yenikleriyle tahrip olmuştur. İç kapaklar düz ve eflatun rengindedir. Divanın 1a yüzünde “Dîvân-ı Şânîzâde vakf^câ-nüvis sâbık” kaydı vardır. Sol üst köşede, Arapça “min kütübi'l fakîr es-seyyîd 'Oşmân 'ufiye 'anhu” yazmaktadır. Divan, 145x90-135x84mm. ebatında, 30 varak ve 15 satırdan oluşmaktadır. Çift sütunludur. Ancak mahlaslı beyitler tek sütuna ortalayarak yazılmıştır. Mürettep bir dîvân olup sırasıyla 1 kaside, 12 tarih, Ferruh Efendi'nin mesnevi tercümesine 1 takriz, Kâni'nin gazeline 1 tahmis, 75 gazel, 10 kıt'a, 12 rubaî ve 25 beyti hâvîdir.¹³¹ Bunlar âharlı, nohudî kağıda güzel bir talik hatla yazılmıştır. Şiirlerin etrafı çift cetvelle çerçevelenmiş olup içi altın yaldızla doldurulmuştur. Sütunlar da altın yaldızlı çerçeveye ayrılmıştır. Altın yaldızlı çerçeveden sonra kırmızı mürekkeple bir kat daha çerçeve çekilmiştir. Reddadesi vardır. Başlıklar, şairin verdiği tarihler, kafiye başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şair mahlasının üzerine de hep kırmızı çizgi çekilmiştir. Divan, 1b'de başlar. Bu sayfada, müzehhep bir ser-levha olup altına “Şitâ'iyye der Sitâyiş-i Sulţân Selîm Hân Şâliş” başlığı konmuştur. 6a'da Beylerbeyi Camii'nin minaresi için düşünülen tarihe başlık için yer ayrılmış, fakat yazılmamıştır. 9a sayfası da çerçevesiz olup boş bırakılmıştır. 9b'de müzehhep bir ser-levha vardır. Hemen altında “İbtidâ-i Gazeliyyât der hârfü'l-elif” başlığı bulunmaktadır. 26a'da

¹³¹ Mevcut dört nüshada, şiir sayısında farklılık olmayıp, hepsinde aynı sıra takip etmektedir.

“Muḳaṭṭa^ḥāt”, 28a’da “Ebyāt” başlıkları atılmıştır. Her bir kıt’a ve beyitten sonra Arapça “velehu” ibaresi kırmızıyla çerçeve içinde yazılmıştır. 11., 12. ve 20. varaklarda kağıt cinsi değişik olup daha kalın ve koyu renklidir. 4b, 5a, 7b, 8a ve 10b’de bulunan su lekeleri metnin okunmasını güçleştirmektedir.

Divan, 1b’de

°Aceb mi faşl-ı ḥarīf itse dehri bāğ-ı na^ḥīm
Bahār-ı köhne yeñi eyledi anı tanzīm

beytiyle başlar ve 30a’da

Sözlerim ḥālī emelden neş’e-i dārū gibi
Kākülün vaşında ser-tā-pā ḥayālīm mū gibi

beytiyle sona erer. Beytin hemen altında ketebe kaydı bulunmaktadır. Burada “Ez ḥāme-i Seyyid °Abdī” yazmaktadır. Altına 1243 (1827) tarihi düşülmüştür. Fevāid kısmı yoktur.

4.2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY – 1352 (Ü₁) :

Bu nüshanın, sırtı koyu yeşil meşin istanpa yaldızlı ciltle kaplıdır. Zencirekli ve şirazelidir. Kapağın iç kısmı pembe renkte ve kabartmalı çiçek desenlidir. İç kapağın sağ üst kısmında matbu yazıyla “Şāhib Monlā Kütübḥānesi” yazmaktadır. Divan, 210x130- 160x85mm. ebatında, 26 varak ve 17 satırdan müteşekkildir. Çift sütunludur. Ancak mahlaslı beyitler tek sütuna ortalarak yazılmıştır. Divanın 1a yüzü, içi altın yaldızlı çift cetvelle çerçevelenmiştir. Çerçevenin içinde “Dīvān-ı Şānizāde vaḥ^ḥa-nüvīş sābıḳ” başlığı bulunmaktadır. 1b yüzünde müzehhep bir serlevha olup hemen altına “ Şitā’iyye der Sitāyiş-i Sultān Selīm Ḥān Şālīş” başlığı

konmuştur. 1b ve 2a'nın etrafı çift cetvelle çerçevlenmiş, içi altın yıldızla doldurulmuştur. Altın yıldızdan sonra kırmızı mürekkeple bir kat daha çerçeve çekilmiştir. Sütunlar da içi altın yıldızlı çerçeveye birbirinden ayrılmıştır. 2b'den itibaren yalnızca kırmızı mürekkeple çift cetvel çekilmiştir. Bütün başlıklar kırmızıyla yazılmış, şairin mahlasının üzeri hep kırmızıyla çizilmiştir. Reddadesi vardır. Abadî taklidî kağıda talik hatla yazılmıştır. Divanın gazeliyyat kısmı 8b'de başlar. Burada da müzehhep bir ser-levha olup hemen altına "İbtidâ-i Gazeliyyât der harfû'l- elif" başlığı konmuştur. Müstensih 12b ve 15a'da yazmayı unutmuş olduğu iki beyti kırmızı çerçeve içerisine alarak sayfa kenarlarına yazmıştır. 23a'da "Muḳaṭṭa'ât", 25a'da "Ebyât" başlıkları atılmıştır. Her bir kıt'a ve beyitten sonra Arapça "velehu" ibaresi vardır.

Divan 1b'de

°Aceb mi faşl-ı harîf itse dehri bâğ-ı na'îm
Bahâr-ı köhne yeñi eyledi anı tanzîm

beytiyle başlar ve 26b'de

Sözlerim ḥâlî emelden neş'e-i dârû gibi
Kâkülün vaşfında ser-tâ-pâ hayâlim mû gibi

beytiyle sona erer. Beytin hemen altında altın yıldızlı süslemenin içerisinde ketebe kaydı bulunmaktadır. Burada "Ez ḥâme-i İbrâhîm °İsmet bin Yahyâ ḡufire lehumâ temme" yazmaktadır ve 1262 (1846) tarihi düşünülmüştür. Fevâid kısmı yoktur.

4.3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi – TY 9636 (Ü₂) :

Kenarları koyu yeşil, iç kısmı krem renkli mukavvayla kaplıdır. Zencireklidir. Cildin dış kısmı yer yer yıpranmıştır. İç kapaklar düz ve sarı renktedir. Divan,

230x165 - 160x100mm. ebatındadır. 26 varak ve 17 satırdan müteşekkildir.¹³² Çift sütunludur. 1a'dan önce yan boş sayfalar vardır. Bunlar altın yaldızla çerçevelemiş ancak içi boş bırakılmıştır. Divanın 1a yüzüne de altın yaldızla çerçeve çekilmiş, sol üst kısmına “Dīvān-ı ‘Aṭā” yazılmış, hemen altına 1245 tarihi düşülmüştür. 1b’de altın yaldız, mavi ve kırmızı mürekkep kullanılarak yapılmış müzehhep bir ser-levha, hemen altında “Şitā’iyye der Sitāyiş-i Sulṭān Selīm Ḥān Şāliş” başlığı vardır. 1b’de şiirin etrafı içi altın yaldızlı çift cetvelle çerçevelemiş, dışına kırmızı mürekkeple bir kat daha çerçeve çekilmiştir. 2a’dan itibaren şiirlerin etrafı yine içi altın yaldızlı çift cetvelle çerçevelemiş, ancak bu kez, siyah mürekkeple bir kat daha çerçeve çizilmiştir. Sütunlar da altın yaldızlı çerçeveye ayrılmıştır. Başlıklar, şairin mahlası kırmızıyla yazılmıştır. Şairin verdiği tarihlerin altı kırmızıyla çizilmiştir. Yine 6a’da “ḥayrāt”, “tāriḥ” ve “gālibdir” kelimeleri kırmızıyla yazılmıştır. 4a’da Şehzade Sultan Ahmed’in doğumu için yazılan tarih sayfa kenarına sonradan ilave edilmiştir. Reddadesi vardır. Talik hatla yazılmıştır. 8b’de müzehhep bir ser-levha vardır. Hemen altında “İbtidā-i Ġazeliyyāt” başlığı konmuştur. 22b’de Muḳaṭṭa‘āt”, 24b’de “Ebyāt” kısmı başlamaktadır. Her bir kıt’a ve beyitten sonra Arapça “velehu” ibaresi kırmızıyla çerçeve içerisinde yazılmıştır.

Divan 1b’de

‘Aceb mi faşl-ı ḥarīf itse dehri bāğ-ı na‘īm
Bahār-ı köhne yeñi eyledi anı tanzīm

beytiyle başlar ve 26a’da

Sözlerim ḥālī emelden neş’e-i dārū gibi
Kākülün vaşfında ser-tā-pā ḥayālīm mū gibi

¹³² İÜ Kütüphanesi’nde 1a’dan önceki yan boş sayfalar da numaralandırılarak nüshanın 27 varak olduğu kaydı düşülmüştür. Nüsha yukarıda da belirtildiği üzere 26 varaktır.

beytiyle sona erer. Beytin hemen altındaki ketebe kaydında “Ez hāme-i Yaḥyā Zīver” yazmaktadır. Altına 1243 (1827) tarihi düşülmüştür. Fevâid kısmı yoktur.

4.4. Viyana Kraliyet Kütüphanesi – 750 (V) *:

Atâ adı ile tanınan 1242/ 1826 yılında ölen imparatorluk tarihçisi vak’anüvis Şânîzâde Mehmed Atâullah’ın divanıdır. Divan 1b’de başlar. Sayfanın en üstünde “Dîvân-ı vaḳ’â-nüvis sâbık Şânîzâde Efendi” yazmaktadır. Hemen altında, “Şitâ’iyye der Sitâyîş-i Sulṭân Selîm Ḥân-ı Şâliş” başlığı altında III. Selim’e yazılmış bir kaside vardır ve şöyle başlar:

°Aceb mi faşl-ı ḥarîf itse dehri bâğ-ı na°im

Ardından, 7b’ye kadar 1211-1241 yılları arasındaki bazı olaylar için düşünülen tarihler vardır. Daha sonra Ferruh Efendi’nin *Mesnevî* tercümesine bir takrîz, Kâni’nin beş beyitten oluşan gazeline 1 tahmis vardır. Tahmis 8b’de biter. 9b-26a arası “Gazeliyyât” bölümüdür. Bu bölümde 75 gazel vardır. 26a- 28a arası “Muḳatta°ât” kısmıdır. 28b-30a arasında da “Ebyât” kısmı bulunmaktadır ve 25 beyitten oluşur. Ketebe kaydı bulunmaktadır. 1245 yılının Muharrem ayında (Haziran 1829) yazılmıştır. 30 varaktır. İyi muhafaza edilmiştir. Çift sütuna 15 satırla yazılmıştır. Güzel ve anlaşılır bir talikle yazılmıştır.

4.5. Nüsha Değerlendirmesi

Atâ Divanı’nın eldeki dört nüshası da güzel ve anlaşılır bir hatla yazılmıştır. Hepsisi de oldukça temiz nüshalardır. Üzerlerinde hiçbir karalama ya da düzeltmeye

* Bu nüshanın elde mikrofilmi bulunduğundan, bu kısımda Flügel’in katalogundaki tavsif Almanca’dan çevrilerek olduğu gibi verilmiştir.

rastlanmamaktadır. Nüshaların tamamında bulunan şiir sayısı ve bu şiirlerin takip ettiği sıra aynıdır. Yalnız V nüshasında birkaç yerde farklılık vardır.¹³³

Divanın edisyon-kritik çalışması yapılırken dört nüshadan ikisi elenerek geriye kalan iki nüshanın – Y ve Ü₂ nüshalarının- arasındaki varyasyonlar tespit edilmiş ve metnin aparat kısmında gösterilmiştir. Eleme yapılırken öncelikle nüshalar arasındaki ortaklıklar üzerinden gidilmiştir. Nüshaların, barındırdıkları bu ortak yanlış ve doğrulara göre kendi içerisinde iki gruba ayrıldıkları gözlemlenmiştir. Buna göre Y ve Ü₁ nüshaları bir grubu, Ü₂ ve V nüshaları diğer bir grubu oluştururlar.

Y ve Ü₁ nüshaları, Ü₁'in müstensihinin yaptığı yazım yanlışları (harflerin noktalarını unutmaması ya da fazladan nokta koyması, kelimelerin bazı harflerini eksik yazması, vb.) dışında aynı doğru ve yanlışları paylaşırlar. Bu durum, 1846 yılında istinsah edilen Ü₁'in, 1827'de istinsah edilen Y' den kopya edildiğini ve yine 1827'de istinsah edilen Ü₂' den ve 1829'da istinsah edilen V'den haberdar olmadığını gösterir. Örneğin, divandaki 'Ebyat' kısmının ilk beyti Y ve Ü₁'de "Bağ tãc-ı meziyet-ile" diye başlarken, Ü₂ ve V' de "Serpüş-ı meziyyet-ile" şeklinde başlar. G72/2'de Ü₂ ve V' de "semt-i kenâr" olan tamlama Y ve Ü₁'de "büs-ı kenâr" şeklindedir. Yine Y' de unutulmuş olan bazı kelimelerin Ü₁'de de olmadığı görülür. Örneğin Y nüshasında olmayan G1/2'deki "ğam", G49/4'teki "var", Kt. 6'daki "yâr" kelimeleri Ü₁'de de yoktur. Bunun yanısıra, Ü₁'in müstensihi Y' deki yazım yanlışlarını da doğrudan almıştır. G58/3'te, Y' de لنت şeklinde yazılan لذت "lezzet" kelimesini ve G14/1'deki اولهلي مشروح ا ولدی لي مشروح şeklinde yazılan اولهلي مشروح "olalı meşrûh" kelimelerini vezni ve anlamı gözönünde bulundurmadan aynen geçirir. Y' nin müstensihinin yanlışlarına ilaveten, Ü₁'in müstensihinin de pek çok yazım

¹³³ Diğer nüshalardan farklı olarak V 'de 70. gazelin 4. beyti eksiktir. R8, R7'den önce gelmektedir ve diğer nüshalarda 3. sırada gelen Şehzade Ahmed için yazılan tarih, bu nüshada 6. sırada bulunmaktadır.

yanlışı yaptığı ve Y' ninkine nazaran daha dikkatsiz olduğu gözlemlenmiştir.¹³⁴ Hem Y' nin hem de Ü₁'in müstensihinin vezin konusunda cahil ve bazı kelimeleri yanlış yazmasından ötürü imla bilgilerinin iyi olmadığı anlaşılır. Ancak, edisyon-kritik çalışmasında, Ü₁'e göre daha özenli istinsah edilmiş olan ve daha az yazım hatası içeren Y nüshası tercih edilmiştir.

İkinci grubu oluşturan Ü₂ ve V nüshaları divanda beş yer hariç aynı yanlış ve doğruları paylaşırlar. Bunlar şunlardır: V, diğer üç nüshada “Sırr-ı Mevlānā bi-İsmā‘īl Ferruḥ mülhem est” (Tk.1 /4), “naḳd-i zātım”(G10/3), “vecihden”(G24/2), “taḫrīr-i etemm”(G58/4), “olmasa”(Kt.3) şeklinde bulunan kelimeleri sırasıyla “sırr-ı İsmā‘īl Ferruḥ [...] mülhem est”, “naḳd-i cānım”, “cihetden”, “taḫrīr-i kalem” ve “olmaya” biçiminde almıştır. Bu iki nüshanın Y ve Ü₁'inkinden farklı bir nüshaya dayandıkları ve aynı koldan geldikleri açıktır. Ü₂ 1827, V ise ondan iki yıl sonra 1829'da istinsah edilmiştir. Ancak, V'nin Ü₂'yi görmemiş olması ihtimal dahilindedir. Zira, Ü₂ nüshasında R1'in üstüne “ber-fenn-i rubā‘iyyāt be-ṭavr-ı Şeyḫ Ḥayyām” şeklinde müstensih tarafından sonradan eklenen başlık üç nüshada da yoktur. Ancak, Ü₂'de R8'in, üzerinde bulunan “in dü rubāī mütercem ez āṣār-ı Şeyḫ Ḥayyām berāy-ı tanzīreş güfte” başlığı V'de de bulunmaktadır. Bu başlık Ü₁ ve Y'de yoktur. Bu durumda, Ü₂'nin diğer üç nüshanın da görmediği bir nüshayı görmüş olabileceği akla gelmekte ve şu ihtimal ortaya çıkmaktadır: Ü₂ ve V aynı kaynağa dayanmaktadır ve Ü₂, V' nin dayandığı nüshanın yanı sıra başka bir nüshayı da görmüştür. Bu ihtimali kuvvetlendiren bir başka işaret de şudur: Ü₂'de Şehzade Sultan Ahmed'in doğumu için yazılan tarih (T3), 4a'nın kenarına Şah Sultan (T2) ve Şehzade Sultan Mehmed'in(T4) doğumu için yazılan tarihlerin hemen kenarına

¹³⁴ Ü₁'in müstensihinin yaptığı yazım yanlışları nüshaların imla özellikleri kısmında örnekler verilerek aktarılmıştır. Bkz. 83.

eklenmiştir. V'de ise Atiye Sultan için yazılan tarihten (T5) sonra 6. sırada yer almaktadır. Y ve Ü₁'de ise Şah Sultan için yazılan tarihten (T2) sonra 3. sırada gelmektedir. Bu durumda, Ü₂, V'yle ortak olan nüshadan ayrı diğer nüshayı görüp, T3'ü, Y ve Ü₁'deki gibi T2 ile T4'ün arasına eklemiştir. V' deki farklılıklara gelince; bunlar ya müstensih'in kendi tasarrufudur ya da Ü₂, V'ninkiyle paylaştığı ortak nüshadaki varyasyonları değil de tamamen ayrı koldan gelen ve yalnızca kendisinin gördüğü nüshadaki varyasyonları tercih etmiştir. Ü₂ ve V'nin oluşturduğu ikinci koldan ise, diğer üç nüshada görülmeyen bir başlığı ve doğru varyasyonların çoğunu içermesi ve V'ye göre müstensih'inin daha dikkatli olmasından ötürü Ü₂ nüshası edisyon kritik için tercih edilmiştir.

Nüshaların imlâ özellikleri ise şu şekildedir:

Nüshaların dördünde de ح ve خ harflerinin karıştırılmasına sık rastlanılır. Müstensihler özellikle خ ile yazılan hayli, hançer, hurrem, taht, haste, hal (ben) kelimelerini ح ile, ح ile yazılan hasret, hına, hâlî kelimelerini خ ile yazmışlardır. Ancak Y ve Ü₁'de ح- خ karıştırması diğer iki nüshaya nazaran daha fazla görülmektedir. Yine, nüshaların hepsinde şart eki nun harfiyle yazılmıştır. (G38/2“istersen” redifli G60 ve R4) İlginç bir şekilde, G12/2'deki “maşrabañ” kelimesindeki son harf de sağır kefle yazılması gerekirken tüm nüshalarda “nun”la yazılmıştır. Bunun dışında dört nüshada büyük imlâ farklılıkları bulunmamaktadır. Kelimeler tüm nüshalarda hemen hemen aynı şekilde yazılmıştır. Farklı yazılışlar da anlamı etkilemeyecek tarzdadır. Örneğin G21/4'teki “itdigiñ” kelimesi Ü₁, Y ve V'de ايتد يكك şeklinde yazılırken, Ü₂'de ‘ى’ (ye)siz yani ايتد كك şeklinde yazılmıştır. G75/4'teki “çiynerse” kelimesi Ü₂'de ‘ك’ (kef) ile, diğerlerinde ‘ى’ (ye) ile yazılmıştır. Yine, G70/1'deki “oķunu” kelimesi, Ü₁ ve Y'de اوكوني, Ü₂ ve V'de اوڤيني şeklinde yazılmıştır. Müstensihler, “ile” edatının yazımında genelde vezni göz

önünde bulundurlar. (T8/2-3, G5/2, G9/3,G12/1, G20/1, B15) Ancak bazen buna dikkat etmedikleri de olur. (Ü₁ veY'de B1, Ü₂ ve V'de G71/3 bu duruma örnek gösterilebilir.)

Y nüshasında müstensihden kaynaklanan yazım hatalarına sık rastlanır. Müstensih, bazı yerde harflerin noktasını koymayı unutmuş, örneğin G37/3'teki سوز kelimesini سور şeklinde yazmış, bazı yerde de harflere fazladan nokta eklemiştir. G45/4'teki رندان kelimesini زندان , G16/2'deki دكر kelimesini دكر şeklinde yazmıştır. Yine atıf vavını koymayı unuttuğu yerler olmuştur. (T11/2, G8/2) G60/3'te de atıf vavı خلوحرمتی şeklinde bir önceki kelimeye bitişik yazılmıştır. Müstensihin bazen kelimelerin harflerini unuttuğu da olur. G13/1'deki بولوردم kelimesini بلودم , ا سير , kelimesini صفيدر , صفيدر kelimesini صفير , لذت kelimesini لت şeklinde yazmıştır. Bazı durumlarda ise tamamen bir kelime ya da bağlacı unuttuğu olur.(G1/2, G49/4, G56/4, G70/4, G74/4, Kt.6) Yine, T3/8'de ذ - ز (zel-zı) karışması sonucu *zıkr* kelimesini *zıkr* şeklinde yazmıştır.

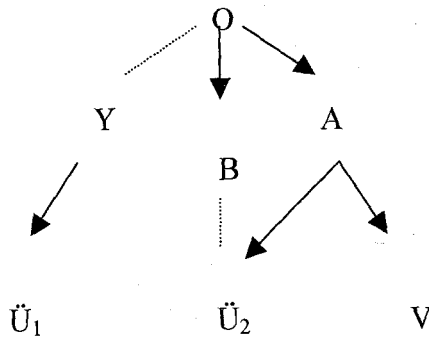
Ü₁'in müstensihi Y' deki imla hatalarının çoğunu olduğu gibi geçirmiş, bunun yanı sıra kendisi de yazımda birçok hata yapmıştır. Örneğin G42'de üç kelimeyi birden arka arkaya eksik yazmıştır. G42/2'deki قالمش kelimesini قالمش , G42/4'deki چيقردي kelimesini چيقردي , G42/6'daki طاقلمش kelimesini طالمش biçiminde yazmıştır. Y'ninkilere ilaveten bazı yerlerde (G43/1, G47/2, G58/3) harflere nokta koymayı unutmuştur. Yine G68/2'de لبي kelimesini كبي şeklinde değiştirmiştir. Hem Y hem de Ü₁'in müstensihlerinin vezin konusunda bilgi sahibi olmadıkları dikkati çekmektedir. Örneğin vezin gereği “itmedeyim”(G37/3) okunması gereken yeri, “itmekdeyim”, “çü” okunması gereken yeri “çün” şeklinde yazmışlardır.

Ü₂ ve V'nin müstensihleri ise Y ve Ü₁'inkilere göre oldukça dikkatlidirler. Doğru varyasyonların büyük çoğunluğunu bu nüshalar içerir. Ü₂'de şeddeli ve

tenvinli okunması gereken yerlerin üzeri şeddenlenerek ve tenvin işareti konularak gösterilmiştir. (G39/5, G40/2, G50/1) Bazı kelimeler yanlış okuma ihtimaline karşın hem Ü₂ hem de V'de harekelenmiştir. G60/2'de تبه şeklinde yazılan ve “tebeddüh” olarak okunan kelimeyi müstensihler harekelenmiştir. Ü₂'de şart ekiyle yazılmış bütün fiiller (G64/2, R4) , “neredeydi”(R11) ve “açılırsa” (B9) kelimeleri harekelenmiştir. Her iki nüshada خ- ح karışırması dışında yazım yanlışına nadiren rastlanır. Örneğin V'de G43/2'deki “tağıdıp” kelimesindeki ‘غ’(ğayın)ın ve G35/3'teki “şerm-sār” kelimesindeki ‘ش’ (şın)ın noktaları unutulmuş, G22/4'te “gibi” kelimesi iki kez yazılmıştır.

Sonuç olarak, Ü₂ nüshası imlâ kurallarına uygun, titiz bir biçimde yazılması, diğer üç nüshada bulunmayan başlıkları içermesi ve doğru varyasyonların çoğunu içermesi bakımından oldukça önemlidir. Tamamen ayrı koldan gelen Y nüshası ise farklılıkları içermesi açısından edisyon-kritik için gereklidir. Y' den kopya edilen Ü₁ ise dikkatsiz yazılışından ötürü araştırmacıların çalışmalarını güçleştirici ve yanıltıcı özelliğe sahiptir.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında nüshaların akrabalık ilişkileriyle ilgili olarak şu tablo ortaya çıkmaktadır:

5. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR

- 1- Nüsha değerlendirmesi kısmında belirtilen hususlardan ötürü yalnızca Y ve Ü₂ nüshaları arasındaki farklılıklar metnin aparat kısmında gösterilmiştir.
- 2- Kelimeler mümkün olduğunca James William Redhouse'nin Türkçe- İngilizce sözlüğündeki¹³⁵ tellafuzlara göre okunmuştur.
- 3- Divanın inceleme kısmında örnek olarak verilen beyitlerin hemen yanındaki parantez içinde verilen rakamlardan ilki şiir, ikincisi beyit numarasıdır. Yalnız tahmiste ilki bent, ikincisi mısra numarasıdır.
- 4- Vezni hatalı olan beyitler dipnotta gösterilmiştir.
- 5- Ayet ve hadisler metinde transkribe edilerek tırnak içinde verilmiş, anlamları ve kaynakları dipnotta belirtilmiştir.
- 6- Divanda geçen Arapça ve Farsça ibareler transkribe edilerek verilmiştir. Yalnız Arapça atasözlerinin anlamı dipnotta verilmiştir.
- 7- Vav-ı ma'düleler (^v) biçiminde gösterilmiştir.
- 8- Metinde anlamı tam çözülemeyen ifade ve beyitlerin yanına soru işareti (?) konmuştur.
- 9- Metinde okunamayan kelimeler [...] şeklinde gösterilmiştir.
- 10- Metinde "ki" ve "de" bağlacı hariç, bitişik yazılan bütün unsurlar, aralarında '- , işareti kullanılarak bitişik yazılmıştır. (Örn. Vaşl-ile)
- 11- ile' edatı kendinden önce gelen kelimeye bitişik yazıldığında vezne göre '-le/la' ya da '-ile' şeklinde okunmuştur.
- 12- Metinde tüm şart ekleri "nun" harfiyle yazıldığından transkripsiyonda da bu şekilde gösterilmiştir.

¹³⁵ J. W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon* (İstanbul: Çağrı Yay., İstanbul,2001)

- 13- Metindeki ekler düzlük-yuvarlaklık uyumu dikkate alınarak transkribe edilmiştir.
- 14- Özel isimler büyük harfle başlatılmıştır.
- 15- “Ümmîd”, “keyfiyyet” gibi kelimeler de veznin gerektiği yerlerde mükerrer harf düşürülerek okunmuştur.
- 16- Arapça ve Farsça terkip, ek ve kelimelerin yazımında İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” adlı makalesi esas alınmıştır.¹³⁶ Bu makaleden ayrı olarak, *pādšāh*, *āstān*, *rūzgār* gibi Farsça kelimeler, Türkçe telaffuz göz önünde bulundurularak, araya ünlü konarak *pādišāh*, *āsītān*, *rūzigār* şeklinde okunmuştur.
- 17- *Çün*, *hoş*, *hod* gibi Farsça kelimelerin vokalleri uzun gösterilmemiştir.
- 18- Anlamı etkilemeyen imla farklılıkları ve müstensihin sürekli yaptığı yazım yanlışları gösterilmemiştir. Bunlar, nüshalarla ilgili değerlendirmede ayrıntılarıyla anlatılmıştır.
- 19- Metnin transkripsiyonu yapılırken aşağıdaki tabloya göre hareket edilmiştir.

¹³⁶ Bunun için bkz. İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, c.11, s.1 (1993): 51-89.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	a, e, 'e'
آ	ā, a
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c
چ	ç
ح	h
خ	ħ
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ş
ض	ž, đ
ط	t
ظ	z
ع	c
غ	g
ف	f
ق	k
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v, o, ö, u, ü, ū
ه	h
ي	y, ı, i, ī

6. TRANSKRİPSİYONLU METİN

Şitā'iyye der Sitāyiş-i Sultān Selīm Hān-ı Şālīş

K1

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _ _

Y 1b / Ü₂ 1b

- 1 °Aceb mi faşl-ı harîf itse dehri bâğ-ı na°im
Bahār-ı köhne yeñi eyledi anı tanzîm
- 2 Göründü şîşe-i çarh içre bir güzel şüret
Zemîni eyledi reşk-âver-i fezâ-yı harîm
- 3 Bihişte döndürüp âyîne ke's-i devrânı
Şafâ-yı °aks-ile şüret virince çarh-ı cesîm
- 4 Şehâbîñ ağzı şulandı bu zîver-i çemene
°Arūs-ı arza saçı virdi hayli dürr-i yetîm
- 5 Var ise başına kûhuñ şoguk şular geçdi
°Aceb çiçek mi çıkardı nedir bu tavır-ı sakîm
- 6 Biraz maţarla şu serpildi kalb-i dünyāya
Harîk-i şayf ile vîrân idi olup termîm
- 7 Gelir mi aña bu bārân bir içim şu kadar
Beş altı mâh şusuz hastedir cibâl-i °azîm
- 8 Felek çevirdi uşûl-ile faşlı devr-i güle
Bu çarha cünbiş-i edvârı kim ider ta°lîm
- 9 Uşûl-i çenber-i şubh u seher terennüm idip
Şükûfezârda çok şan°at eyledi ta°mîm

Ü₂ 2a

- 10 Mutābık eyledi āheng-i faşl-ı nev-rūza
Bu faşl °akı̄bini deffāf-ı çarḥ-ı hoş takşım
- 11 Yerinde dehr anı şaklardı °ayn-ı āfetden
Çıkarıdı başdan açıp sünbülü hevā-yı ḥalīm
- 12 Şabāya güller açılmazsa var ola aşlı
Bilir ki muhtesib-i berd ider anı tecrīm
- 13 Zamān-ı ḥükmü tamām oldu mīr-i germānūñ
Berātın eyledi ḥātem çiçekleri taḥtım
- 14 Hışışe şanma bu kızzāz-ı çārsū-yı bahār
Ki itdi şāḥ-ı gülü °uḳde-ḥātır ibrişim
- 15 Pür itdi riştesin incü çiçekleri çemeniñ
Ḥarīm-i °işrete incü ile tokundu kecīm
- 16 Zamān zemīne ayak başacak maḥal komadı
Bisāt-ı °ayşa güzel bir tarīḳ idip taşmīm
- 17 Bu rütbe germ iken ālufte āfiṭāb-ı zemīn
Bu rütbe tolmuş iken tāb-ı mihr ile iḳlīm
- 18 Biraz tokundu mizācına rūzigār gülüñ
Hele miyāna şoḡuḳluk düşürdü bād-ı nesīm
- 19 Başını hırḳalara çekmeseydi naḥl-i turunc
Bu deşt-i ḡamda ayaḡın kııardı rīḥ-i le'im
- 20 Hele bahār-ı nev-āsā degil bu bī-şemere
O vaḳte her ne ḳadar olmaz ise de takdīm
- 21 İderdi medḥ ü şenā nev-bahārı gerçi hezār
Dilini tıtdı yine bülbülüñ bu nāz u na'ım

Y 2a

13 zamān-ı ḥükmü : zamāna ḥükmü Y

14 kızzāz-ı çārsū-yı bahār : ferrāz-ı çārsū-yı bahār Y

- 22 Degildi āb u hevāsı güzel bu mertebede
Felekde yoğ-idi evvel bu inbisāt-ı °amīm
- 23 Bu āb u tābı güzel miydi °ālemiñ evvel
Ki yoħsa terbiye mi itdi dest-i şāh-ı kerīm
- 24 Esās-ı mülk ü cihāndār emīr-i zī-tedbīr
Naşīr-i devlet ü dīn ya°nī qahramān-ı ħakīm
- 25 Cenāb-ı pādīşeh-i çār rükn ü heft iqlīm
Mu°in-i dīn ü şerī°at-penāh-ı Şāh Selīm
- Y 2b / Ü₂ 2b
- 26 O şeh ki lerziş-i evrāk bīm-i qahrıdır
Mişāl-i berg-i ħazān ditredir cihānı o bīm
- 27 O şeh ki tīgini gözden geçirse düşmen eger
Cihānı aña göz açdırmayıp iderdi zālīm
- 28 İdeydi tālī° seyf ü sihāmın istiħrāc
Keser atardı sözü ehl-i ħikmet ü tencīm
- 29 °Aceb mi naleler itmezse bülbül-i bī-zar
Çün oldu sāye-i °adlinde ħār-ı fitne °adīm
- 30 Tehī bu demde cihan cevri-rūzigārīden
Ĥilāf-ı şer°dir eylerse ney fiğān u elīm
- 31 Degil zemīne düşen berg-i ħuşk-i zerd-i ħazān
Zamāne feyż-i °amīm-ile ma°den-i zer ü sīm
- 32 Bu köhne °alemi itdi yed-i nizāmı cedīd
Bu resme muntazam olmuş degil zamān-ı qadīm
- 33 Mizāc-ı °ālemi °adliyle eyledi ta°dīl

21 nev-bahārı : nev-bahār Y

30 fiğān : fiğām Y

Ki renc-i fitneden olmaz o ba^cde-zīn taḥmīm

- 34 İşi nedāmet-i ekdār olur ma^cārifde
^cUluvv-i himmetine olmayan refīk u nedīm
- 35 İder sirişte-i taḥsīni dürre-i ṭab^c
 Kemal-i ma^crifete sa^cy ile ferīd ü nazīm
- 36 Dil āferīn ile ol ḥ^vāce-i cihanbārı
 Ğulam-ı ṭab^cı ider mazḥar-ı kemāl-i kelīm
- 37 Cihānı ṭutdu bütün dest-i nūkhet-i ḥulku
 Sözümdede būy-ı riyā yok Ḥudā Ḥakīm ü ^cAlīm
- 38 Bu ^carz-ı ḥāli de dil yaza düşdü dergehine
^cUluvv-i cāha düşürdü anı bu fikr-i ^cakīm
- 39 Felekde ṭıfl-ı dili ḥayli ben de ḳullanırım
 Efendim itse bu ḥidmetde bendesin taḥdīm
- 40 Şumār-ı medḥine bir dilli defter olur idim
 Degilse her ne ḳadar vaşfi ḳābil-i terḳīm
- 41 Göñülde mazḥar-ı ḥüsn-i ḳabūl olursa eger
 Bu semt-i nazmı ider ḥalka ḳorkarım taḥrīm
- 42 Ḳomazdı redd-i kelāma o devletiñde maḥall
 Velīk itmese bīm-i tereddüd anı ketīm
- 43 Bakılmaz ol söze ki endīşe-i ḳabūl iledir
 Egerçi süst ü perişān eger nazīm ü resīm
- 44 Dudağı çatladı vaşfında ḥavf-ile ḳalemiñ
 Görünce nām-ı şerīfide böyle ḥançer-i mīm
- 45 Lisānı şaḳ olayazdı idince ^carz-ı maḳāl
 Ümīd-i ḥüsn-i nazarla o pür-ğurūr u za^cīm

Y 3a

Ü₂ 3a

- 46 Diline almağla vaşf-ı tîğ-i ser-tîzi
Zebân-ı hâme bu ma^cnâdan oldı çâk u dü-nîm
- 47 Sipîhr-i dergehine bir raşad bulup hele dil
Çıkardı güc-ile dîvâne köhne bir taqvîm
- 48 Başıldı nâm u şahân sikke-i taşarrufuna
Cihânı pûte-i hikmetde ideli tersîm
- 49 Mülük-i sâlîfe zât-ı şerîfi aqdemdir
Olur edâ-ile erbâb-ı nazmîde taqđîm
- 50 Unutdu gitdi sözünde selef zamânında
°Ademde şâbit ü bâkî olup Nedîm ü Fehîm
- 51 Felekde gerçi sühan-dân hayli çok lîkin
Bir iki belki çıkar şadr-ı beyt-i şî^cre muqđîm
- 52 Kemâl-i mertebe eylerdim iddi^câ ammâ
Ne hâcet ol şeh-i dânyaya eylemek tefhîm
- 53 Tehî meşâ^cir ile iddi^câyı mücib yok
Zimâm-ı gerdeni ol şâha idelim teslîm
- 54 Hele bu bâbda yok imtiyâza bir çäre
Meger ki şâh-ı cihân ide beytimiz taqđîm
- 55 Hemân temeddüh-i bî-mişl-i °itr-ı şâhîdir
Degil cihâna garâz bu revîşle neşr-i şemîm
- 56 °Abesdir itmeyelim tül-i rişte-i erkâm
Ne mümkün eylemek a^cdâd-ı vaşfımı tetmîm
- 57 Kemâl-i medh-ile dil sen mi ihtirâm idesin
O zât-ı pâke bütün °âlem °âciz-i tekrîm

Ü₂ 3b

- 58 Nedir bu tül-i tekellüm degil mi terk-i edeb
Huzûr-ı devlet-i şâhîde keşret-i teklîm
- 59 Du[°]â-yı devletine rûz u şeb dūçâr olalım
Degilse kâbil-i imkân rûtbe-i ta[°]zîm
- 60 [°]Atâ küşâd idelim dest-i hayr-ı da[°]vâyı
İder icâbe-i da[°]vet çün ol Kerîm ü Raḥîm
- 61 Maşûn bürd-i keşâfet olup gül-i tab[°]ı
Münîr-i [°]âlem ola evc-i salṭanatda muḳîm
- 62 Hemîşe sâf ola mir'ât-i tab[°]ı olmaya hem
Mişal-i zerre o muḡberr-i rûzigâr-ı ḡamîm
- 63 Devâm-ı dîn-i Muḡammed gibi ola dâ'im
Bu [°]ömr ü devlet ile pâdişâh-ı dîn-i ḳavîm
- 64 Hemîşe emrine ser-cümle bendegân olalar
Mülûk-i dehri idip şân u şevketi tevḥîm
- 65 [°]Adûları ola maḡlûb-ı tîḡ-i ḡavf u ḡazen
İdip o şevket ile ḳalb-i dūşmeni tevrîm
- 66 Hemîşe gülşen ola bâḡ-ı cennet-i tab[°]ı
Be-ḡaḳḳı nûr-ı Muḡammed be-ḡaḳḳı İbrâḡîm

Tārîḡ-i Vilâdet-i Şehzâde Sulṭân Aḡmed

1

fâ [°]i lâ tûn fâ [°]i lâ tûn fâ [°]i lâ tûn fâ [°]i lûn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Pâdişâh-ı heft kişver Âl-i [°]Oşmân emcedi
Zîver-i taḡt-ı cihânbanî zamânîñ evḡadi

- 2 Ya°nī Hān Maḥmūd-ı °adl-āyīn ki zāt-ı pākıdır
Rūḥ-ı °ālem melce°-ı a°zam ḥaḳāyık mesnedi
- Y 4a 3 Sırr-ı zātıdır feraḥ-baḥş-ı cihāndır nev-be-nev
Şulb-ı pākından gelen şehzādegān-ı es°adi
- 4 Mevlid-ı °ilm ü ma°ārif mevrıd-ı °adl ü kerem
Var mı şāhān-ı ḳadīmīñ böyle bir müsterşidi
- 5 Pādişāh k im mazḥar-ı sırr-ı “fetaḥnā-lek”¹³⁷ olup
Feth olundu Ravza (v)u Mekke dü-°ālem ma°bedi
- 6 Dem-be-dem sūr-ı vilādetlerle °ālem şādān
Ola bir vefḳ-ı murād yā Rab revā her maḳşadı
- 7 Zāde-ı ḫab°ım bu tāriḫ feyz-ı aḳdesden °Aḫā
Vāhib-ı Ḥayy virdi Maḥmūd Hān°a Sulṫān Aḫmed°i
- H. 1229/ 1814¹³⁸

Ü₂ 4a

Tāriḫ-i Vilādet-i Şāh Sulṫān

2

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

— . — — / — . — — / — . — — / — . — —

- 1 Şāh Maḥmūd-ı ebu°l-efdāl °adliyyü°l-fa°āl
Ḥükm-ı ḫikmet-zādıdır ḫıfl-ı cihān āsāyişi

1/5 Ravza (v)u Mekke : Ravza-i vu Mekke Y

¹³⁷ ‘Biz sana gerçekten açık bir zafer verdik.’ (Fetih/ 1) ayetinden iktibas edilmiş bir bölümdür.

¹³⁸ Şehzade Sultan Ahmed°in doğum tarihidir.

- 2 Nesl-i pāk-i Āl-i °Osmān zübde-i şahensehān
Terbiyet-fermā-yı ebnā-yı zamandır küşî
- 3 Pādîşāh-ı Cem-ḥaşem sultān-ı °ālem bü'l-fütūh
Hem-ser-i Behrām'dır anıñ rütbe-i ra'yet-keşî
- 4 Şulb-i pākinden tülū° itdikçe nev-şehzādegān
Evc-i devlet şā°id eyler kevkeb-i ārāyişî
- 5 Müjde-i kūs-ı vilādet virdi °ayyūka fūrūg
Zühre her şeb gösterir çalmağa tā nev tābişî
- 6 Üçü zamm u tarḥ ikisi bed' ü hatmi mışra°ıñ
Heft beytde tām şeş tārîhe kıldım ḥ°āhişî
- 7 Kāze-i devrānda tutsun dāye-i °işmet °Atā
Şāh Sultān ile buldu mehd-i devrān cünbişî

H.1229/1814 ¹³⁹

Tārîḥ-i Vilādet-i Şehzāde Sultān Ahmed

3

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

--- / --- / --- / ---

Y 4b

- 1 Padişāh-ı °ālem-ārā mazḥar-ı āyāt-ı nūr
Ḥān-ı Maḥmūd-ı cihān-gīr dāver-i şāhib-zuhūr
- 2 Ḥāmī-i dīn ü °ibād u māḥī-i ehl-i fesād
Şehriyār-ı °adl-mu°tād menşe'-i sūr-ı sūrūr

- 3 Yek-nigāh -i kahrı mebhūt eyledi a^cdāsını
San^cat u zūruna düşmen itmesin ğayrı ğurūr
- 4 İttifākı çiynemişken Saķızı gevrān-ı Rūm
Bir vezīri oldu anlar haķķına Behrām-ı Gūr
- 5 Müjde-i teshīr-i der-bend anı ta^cķīb eyledi
Mevlid-i Sultān Aħmed sūr-ı ber-bālā-yı sūr
- 6 Maķdem-i Sultān Aħmed'dir ferec-i baķş kılıp
Cevher ile vezn olur bu mıŗra^cım hem bī-ķuŗūr
- 7 Yā Rab ol Sultān dā'im luţfuña şāyāndır
Ķalb-i pāki ola her dem nuŗretiñle pūr-ķubūr
- 8 Ben de her-bār ĥidmet-i pākinde bir çāker olup
Zīkr ola levħ ü kalemde tā bu vaķt nefħ-i sūr
- 9 Ķıldım istiħrāc bir mıŗra^cla tārīħiñ ^cAţā
Millet-i İslāma Sultān Aħmed ola ^cayn-ı nūr

H.1237/1822¹⁴⁰

Tārīħ-i Vilādet-i Şehzāde Şultān Meħemmed

4

mūs tef^ci lün mūs tef^ci lün mūs tef^ci lün mūs tef^ci lün

--- / --- / --- / ---

- 1 Maħmūd Ĥān-ı Cem-ħaşem ^cadl ü kerem Sübħān'dan
Şāhenşeh-i a^czam odur aħlāf-ı ĥān ^cOŗmān'dan

3/3 yek-nigāh : Y' de okunmuyor.

¹⁴⁰ Şehzade Sultan Ahmed'in doğum tarihidir.

4/6 vaķ^ca-nüvisi : vaķ^ca-nüvis Y

2 Hâkan-ı mansûru'l-livâ gîti-neverd kişver-güşâ
Hem muqtedâ hem mültecâdır nuşret-i Raḥmân'dan

3 Hâkḳ zâhir ü bâtında hem kılmış imâm-ı müslimîn
İşbât-ı da^cvî eylerim ister isen Furḳân'dan

Y 5a

4 Zât-ı kerîmi rûḥdur şehzâdegânı ^cunşuru
Var mı sözün cânım buna müstağnîdir burhândan

5 A^cdâ vü ehl-i iddi^câ hep tîgine oldu fedâ
İşte rû'ûs-ı bed-likâ' kurtulmadı hızlândan

6 Vak^ca-nüvîsi bendesi ^câciz isem medhinde ben
Aḥkâm-nüvîs-i âşumân-ı ḥayretde ekşerândan¹⁴¹

7 Oldum sezâ-yı ḥidmeti hem-sîr-i nân u ni^cmeti
Ben buldum artık devleti müstağniyim ekvândan

8 Ol şâ^cir-i mâhir benim vaşfında hem kâşır benim
Bir pâdişâhîñ kim ola remzi ^cayân Furḳân'dan

Ü₂ 4b

9 Şehzâdegân-ile ola her gâḥ ḥurrem pâdişâḥ
^cÂlem maşûn-ı ilticâ her dem dîker dâmândan

10 Allâḥ ^cahd ü devletin dehr ile hem-sâl eylesin
Allâḥ ^cömr ü neslini efzûn ide ezmândan

11 Çıkdı o yektâ gevher-i mevlûduna târiḥ ^cAṭâ
Dâd-ı Ḥamîd Sulṭân Meḥemmed şulb-i Maḥmûd Ḥân'dan

H. 1237/ 1822¹⁴²

¹⁴¹ Bu mısranın vezni hatalıdır.

¹⁴² Şehzade Sultan Mehmed'in doğum tarihidir.

Tārīḫ-i Vilādet-i °Aṭīyye Sultān

5

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn

..__/_/..__/_/..__/_/..__/_

- 1 Hāmī-i devlet-i İslām şeh-i °adl-āyīn
Hāzret-i pādişeh-i rūy-ı zemīn Maḥmūd Ḥān
- 2 Mehd-i °ahdinde anıñ ıtıfl-ı zamān ma°sūmdur
Rāmdır emrine çün māder-i gītī her ān
- 3 Ser-keş āzād olamaz mekteb-i te°dībinden
Ne kadar kāze-i ğafletde olursa perrān
- 4 Padişeh kim aña tevfiķ-i Ḥudā yāverdir
Derk itmezse çocukluk ider ebnā-yı zamān
- 5 Ser-keşān kibr ile başdan çıkanı görmedi mi
Yañılañ müdde°ī necdī keşan-ber-keşān?¹⁴³
- 6 Zātına nisbet-ile Sencer ü İskender hīç
Mısr u Bağdād'a birer bendesi şāhib-fermān
- 7 Mün°im-i ehl-i hüner rāġīb-ı °ilm ü °irfān
Şeh-i Cemşīd-ḥaşem ḥusrev-i Dārā-iḥsān
- 8 O şehiñ olmadı erbābına iḥsānı dirīĝ
Sen de sa°y it ola gör luṭfuna ey dil şāyān
- 9 Ben de müsteĝraġım in°āma Ḥudā a°lemdir
Olmasa āh eger ğayret-i mişl ü akrān

Y 5b

¹⁴³Metinde كشان بر كشان نجدی şeklinde yazılan bu kısım vezne uymamaktadır. Ayrıca şairin ne kastettiği anlayışamamıştır.

- 10 °Ömr-i bī-gāye ile dā'im ola tahtında
Cümleniñ maqşadı ancak bu be-ħaqqı Kūrān
- 11 Nev-be-nev sūr u sūruru müteselsil olsun
Dem-be-dem ħātır-ı şāhānesi yā Rab şādān
- 12 Māh-ı nev gibi şeh-i ğurrede oldu tālī°
Yine bir duħter-i sa°d-aħter-i sulţān-ı cihān
- 13 Ğaybden mevhibe-i tām bu mısra°da °Aţā
Şehriyāra kerem-i vāhib °Aţiyye Sulţān

H. 1239/ 1824¹⁴⁴

Ü₂ 5a

Tārīħ-i Vilādet-i Ĥadīce Sulţān

6

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. . . _ / . . . _ _ / . . . _ / . . . _

- 1 Şemār-ı devħa-i Maħmūd Ĥān-ı zī-şāniñ
Hemān maqşad-ı aqşā devāmıdır anıñ
- 2 Ĥatā degil midir olsaydı şöyle böyle dimek
Olunca duħter-i ferzend °aţası Yezdān'ıñ
- 3 Hezār yümnī olur bā-vücüd her ħademiñ
Hezār luţf-ı ħafī ħudretinde Sübhān'ıñ
- 4 Cihāna zāt-ı hümāyūnudur medār-ı beķā
O pādişāh ki ħuţbu odur bu devrāniñ

¹⁴⁴ Atiye Sultan'ın doğum tarihidir.

Y 6a

- 5 Benimde sāye-i luṭfunda şöyle nāmım var
Ki ben de şān-ile vaşşāfiyim o ḥaḫanıñ
- 6 Ḥudā merāmını te'bīd ü °ömrünü cāvīd
İde fūrūgunu te'yīd ü ol cihānbānī
- 7 °Aṭā ferīde-i cevherden °ad olursa tamām
Ḳudümü ḫayr u nezāhat Ḥadīce Sulṭān'ın

H.1241/ 1842¹⁴⁵

Tārīḫ-i Berāy-ı Mināre-i Beglerbegi¹⁴⁶

7

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

- 1 İmām-ı müslimīn şāhenseh-i taḫt-ı cihānbānī
Cenāb-ı Ḥān Maḫmūd cāmi°-i iclāl-i ḫaḫanı
- 2 Görüp bu ma'bed-i vālidlerin her vech-ile yektā
Sezā görmezdi olmaḫ bir mināre ile noḫşānı
- 3 Ḳonulmuş yek °alemle Cāmi°-i Beglerbegi nāḫış
Bu tūḡ-ı pūr-fūrūḡ tām itdi resm-i mīr-i mīrānı
- 4 Aña olurdu māh-ı nev °alem °ālemde çift olsa
Şalādır var ise āfāḫda sā'ir bir aḫranı
- 5 Bu ma'bed "nūr-°alā-nūr" āyetini¹⁴⁷ şimdi cāmi°dir

¹⁴⁵ Hatice Sultan'ın doğum tarihidir.

¹⁴⁶ Y'de başlık için yer ayrılmış, ancak içi boş bırakılmıştır.

¹⁴⁷ "Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, bir lamba yuvası gibidir ki onda kandil vardır. Kandil de cam fanus içindedir. Cam fanus ise inci gibi parlayan bir yıldız benzer ki, ne doğuya ne de batıya ait olmayan mübarek bir ağacın yakıtından tutuşturulur. Onun yakıtı, kendisine

İder her dem şehâdet aña iki zât-ı nürânî

- 6 Ezân-ı fahr-i °âlem müstedâm oldukça dünyâda
Mu°ammer ide Allâh-ı °Azîmü'ş-şân o sultânı
- 7 Minâre zammına didim °Aṭâ bir mıṣra°-ı târiḥ
Ḥamîdiyye yapıldı câmi°-i nûreyn-i °Osmânî

H.1236/ 1821¹⁴⁸

Ü₂ 5b

Târîḥ-i Berây-ı Ta°mîr-i Dîvân-hâne-i Tersâne

8

fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lün
_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

- 1 Pâdişâh-ı baḥr u ber Sultân Maḥmûd Ḥân kim
Medd-i iḥsânı muḥîr-i elṭâfi şâmil herkese
- 2 Fâtîḥ-i semt-i Ḥicâz u şâh-ı İskender-zafer
Şîr-i °adli münteşir âfâḳ-ile hem enfüse
- 3 Yapılıp em r-ile çok serḥadd-i manşûr-ı cedîd
Oldu hep ma°mûr dergâh u cevâmi° medrese
- 4 İki lumbarlı vü üç enbârlı hem çok firḳateyn
İndirip baḥre °adüya şaldı küllî minḥasa
- 5 Yelkeni indirtti a°dâya nesîm-i nuşreti

Y 6b

ateş dokunmasa bile ışık verecek kabiliyettedir. O nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur. İnsanlara Allah böyle misaller verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”(Nur /35) ayetinden iktibas edilmiş bir bölümdür.

¹⁴⁸ Beylerbeyi Camii'ne bir minare daha yapılmasının tarihidir.

Hükümün icra kıldı tā Fās u Yemen'den Çerkes'e

- 6 Şimdi oldu eski tersāne yeñiden °āmire
Düşmenāndan kalmadı bahren daħi bir vesvese
- 7 Bī-tenāsüb gördü teşrifinde dīvān-ħāneyi
Tāk-i pür-zeyni idip emr oldu hem-ser atlasa
- 8 Haḫḫ Te°ālā eyleye °ömrünü deryādan füzün
Fülk-i ikbālin qarīn feyz-i nesīm-i aḫdese
- 9 Hıdmetinde olayım yā Rab dā'im müfteħir
Şiñ yıl °ömrüm olsa muħtāc itme başka bir kese
- 10 Tarḫını yekden re'īsān keşf idip dirler °Aḫā
Gel kapıdan baḫ ki dīvān-ħane aldı hendese

H.1236/1821¹⁴⁹

Tārīḫ-i Berāy-ı Cāmi°-i °İzzet Meħemmed Paşa der Kaşaba-i Borlu

9

fe °i lā tün fe °i lā tün fe °i lā tün fe °i lün

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

- 1 Cāmi°ü'l- °izzeti el-ħācc Meħemmed Paşa
Şāħibü'd-devleti el'ān u şadr-ı vālā
- 2 Ki odur nāzım-ı °ālem o vekīl-i Muḫlaḫ
Aña maħküm felek cümle vezīr ü bālā
- 3 Şadr-ı dīndār-ı felek-ḫadr ü celīlü'r-rütbe
Nola şāyeste dinirse aña tācü'l-vüzerā

¹⁴⁹ Tersanenin yenilenme tarihidir.

- 4 Reh-i takvāda o hem rütbe-i zühd-i Edhem
Şeref-i °ilm ü fazîletde mişāl-i deryā
- 5 Bu yeter mertebe-i zühdüne şāhid biline
Ola nāmı çün anıñ zīver-i bāb-ı şulehā
- Y 7a / Ü₂ 6a
- 6 O kadar nā'il-i ecr oldu o bu bābda kim
Şanasın açdı kapu şahn-ı bihişte güyā
- 7 Bu ne tevfiq-i Hudā-dād ki mā-şāallāh
İde dünyāda binā beyt-i °alā-yı °uqbā
- 8 Yeñiden eyledi bir beyt-i mu°allā ki binā
Beyt-i ma°mūr diye her gören anı haqqā
- 9 Hele ihlāşladır şübhe degil hayrātı
Aña tārīh-i sene lafza-i hayrāt sezā
- 10 Dañi bir beyt-i muşanna° ki añā olmaz hem-tā
İder ancak °aded-i sāline tārīh-i vefā
- 11 Nitekim itdi bu cārī şadaqāti icrā'
İde dā'im anı devletde Cenāb-ı Mevlā
- 12 Didim itmāmını Yezdān idip ihsān °Aṭā
Yapdı bir ma°bed-i zībā yine baq °İzzet Paşa

H.1211/ 1796¹⁵⁰

¹⁵⁰ İzzet Mehmet Paşa Camii'nin yapılış tarihidir.

Tārīḥ-i Şadāret-i Silaḥdār °Alī Paşa

10

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Söyledim tebrīk için tārīḥ-i teşrīfin °Aṭā
Şadr-ı ālīdir °Alī Paşa için el-ḥak becā

H. 1238/ 1823¹⁵¹

Tārīḥ-i Şadāret-i Ğālib Paşa

11

me fā °i lūn me fā °i lūn me fā °i lūn me fā °i lūn

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

- 1 Zāfer-fer ḥazret-i şadr-ı sa°id Ğālib Meḥemmed kim
Merāmı dā°imā ḥakḳ-ı ibāda ḥayrı cālibdir
- 2 Kerem-ver zīr- i destān perver ü zāt-ı hüner-mazḥar
Ḳudümü cümlede endüh-ı kuvvet ḳadri sālibdir
- 3 Müşīr-i müşterī-sīret vezīr-i aşfā-yı ḳudret
Aña olsun devātdār ol ki şadr-ı ḳadre rāğıbdır
- 4 Bilirler virmedim tārīḥ degil mışra° daḥi evvel
Velī zātınā ṭab°ım olmağa vaşşāf ṭālibdir
- 5 Olur bīnāya şāyān °arz-ı şem°-i nūr-isti° dād
Güher nakḳād-ı kıymet-bīne °arz olmak münāsibdir

Y 7b

¹⁵¹ Silahdar Ali Paşa'nın sadarete geliş tarihidir.

- 6 Ayā destūr-ı ekrem müstedām ol şadr-ı devletde
Şeh-i kadr-āşinā zīrā ki tebdīrinde şa'ibdir
- 7 °Aṭā fāl-i hümāyūndur iki vech-ile bu ta°bīr
Bi-ḥamdi'llāh şadr-ı a°zām-ı Sulṭān Ğālib'dir

H.1239/ 1824¹⁵²

Ü₂ 6b

Tārīḫ-i Berāy-ı Devlet-ḥāne-i Şeyḫü'l-İslām °Aṭā Efendi

12

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün
_____/_____/_____/_____

- 1 Karīnen bi'smi zātı nebedī [...] li-Mevlānā
°Aṭāü'l-Ḥakḫ müftī-i zamān faẓl u ḥisāl-ārā
- 2 Ferīd-i behcet-āşār nūr-ı °ayn-ı dürre-i muḥtār
Ser-i mecmū°a-i ebrār muḥīt-i ekmel-i taḫvā
- 3 Hemān cüz'ī irādetle ider Keşşāfı¹⁵³ ol mülzem
Ne ḳadar ide nefy-i iḥtiyār ile °aceb da°vā
- 4 O baḫr-i rā'ika hem-°aşr olaydı Sūdī-i fāzıl
Olurdu kātib-i dün-ı müsevvid-ḥane-i °ulyā
- 5 Mütün-ı faẓl-ı iẓḫārına sa°y eyler muṭāli°de
°Uṭārid müşterī olmış felekde medḥine güyā
- 6 Aña dībāce-i şadr-ı şerī°at dinse lāyıkdır
Nola ta°zīm iderse zātına şāh-ı kadr-dānā¹⁵⁴

¹⁵² Galip Paşa'nın sadarete geliş tarihidir.

12/1 faẓl u ḥisāl-ārā : faẓl-ı ḥisāl-ārā Y

¹⁵³ Zemahşerī'nin meşhur tefsirinin ismidir.

- 7 Olup kendüye şavb-ı pādişehden bir sarāy ihdā
 Kudümüyle teşerrüf eyledi ol hane-i zībā
- 8 Degilse beyt-i ma^cmūr andadır çün ol melek-ḥaşlet
 Mişāl-i cennetü'l-me'vīdir ol bālāne-i ^cankā
- 9 Şarīr-i bābını gūş itseler sem^c-i zerāfetle
 Mefātīhü'l-deriye meslegin itmekdedir imā
- 10 Mübārek eyleye mi^cmār-ı ^cālem menzil ü cāhın
 Du^cā-gūyānīdir Allāh bilir dünyā vü mā-fihā
- 11 Şerefle naql idip nūr-ı vücūdu burc-ı iḳbāle
 Bu beyt-i sa^cde taḥvīl eyledikte ol meh-i ḡarrā
- 12 Düşüp bir mısra^c-ı dil-cū ^cAṭā tārīḥ-i sāl oldu
 Bu cāy-ı dil-güşā oldu mu^callā maḥşal-i fetvā

Y 8a

H.1232 / 1817¹⁵⁵

Takrīz-i Terceme-i Mesnevī-i Ferruḥ Efendi

1

fā^ci lā tūn fā^ci lā tūn fā^ci lā tūn fā^ci lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Meşnevī-i heft etvār-ı Celāleddīn goh est
 Mağz-ı Kurān est ü bā seb^cu'l- meşānī hem-dem est
- 2 Ez-Naḥīfī pīş ez īn bodend mütercim cild-i şeş
 Līk o rā cild-i heftem hem-çü genc-i mübhem est

¹⁵⁴ Mısranın vezni bozuktur. Ayrıca, bu mısra anlamlandırılmamıştır.

¹⁵⁵ Şeyhülislam Atâ Efendi'nin yaptırdığı evin bitiş tarihidir.

Ü₂ 7a

- 3 Ān tılısmī kerd ḫal-i miftāḫ-ı kıl-k-i fāzılī
Zān ki kuṭb-ı vefk-i ḫatteş bā subu^c-i maḫrem est
- 4 Īn ne cāy-ı şekk ü rey best enderīn ferḫundekār
Sırr-ı Mevlānā bi-İsmā^cīl Ferruḫ mülhem est
- 5 Goft mollā çün ü kân-ı vaḫdet est in meşnevī
Der reh-i o süy-ı tevḫīd āşinā-yı elzem est
- 6 Çıst fāzıl-ter hüner-ver ādemī cüz^c ilm-i Ḥaḫḫ
Ber-heme fāzıl u kemāl^c ilm-i İlähī aḫdem est
- 7 Ez-ḫodi kes rā nemī bāşed müyesser in^c Aṭā
Dād-ı Ḥaḫḫ est ü şavāb īn est ü Allāh a^clem est

Tahmīs-i Ğazel-i Kānī Efendi

1

fā^ci lā tün fā^ci lā tün fā^ci lā tün fā^ci lün

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Dā'im olmaḫsa murādıñ bezmde kuḫkulleriñ
Kıl^c Aṭā maḫmūr-ı cām-ı^c işka la^c-i mülleriñ
Sūziş-i ḫalbi mü'eşşirdir çün ehl-i dilleriñ
Gülşen-i ḫüsnüñde şolmasın dir iseñ gülleriñ
Āh-ı āteşnākini alma şaḫım bülbülleriñ

Y 8b

- 2 Kūy-ı yāre yoğ-iken hiç bir tarīḫ ile güzer
Gerd-i rāhından virir^c uşşāka bād-ı şubḫ eşer
Şimdicek sūsenden aldım gizlice böyle ḫaber
Zülf-i dil-dārī şabā dağıtdığı-çün bu seḫer
Bāğda ḡāyet perişān ḫātırı sünbülleriñ
- 3 ^cĀlem içre sensiz olmaḫ^c aşıka^c ālem degil
Al ruḫsārıñ firāḫıyla geçen dem dem degil

Āteşin la^olîñ yaqar çok cānı bu gül-fem degil
 Vaşf-ı hālîñle dehānım yansa cānā ğam degil
 Ağzı yakmaqdır demādem ^oādeti fülfüllerîñ

- 4 Mübtelā-yı derde ol bir dāne yüz virmez ^oacîb
 Rü'yet-i dîdārı ^ouşşāka olur mu yā naşîb
 Çün o gül-güş eylemez bu şad-hezār efgān ğarîb
 Var yürü yabana ötme yoq yire ey ^oandelîb
 Güllerîñ girmez kulağına seniñ ğulgulleriñ

Ü₂ 7b

- 5 Bu ^oAṭā dil-ḥasteyi pür-zaḥm-ı hicrān eyledi
 Sînesinde böyle şem^o-i ^oişkı sūzān eyledi
 Şabr u teskînin alıp Mecnūn u ^ouryān eyledi
 Kānî-i şeydā diliñ aklıñ perîşān eyledi
 Cem^o olaldan başına sevdāları kāküllerîñ

Y 9b / Ü₂ 8b

İbtidā-i Ğazeliyyāt

Der-ḥarfū'l-elif

1

fā^o i lā tün fā^o i lā tün fā^o i lā tün fā^o i lün

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Çünki Zāt-ı Ḥakk'a olmaz ibtidā vü intihā
 Katrelerde irse baḥre bir daḥi görmez fenā
- 2 “Küllî şey” hālik¹⁵⁶ olursa ğam degil “illā”sı var
 Her fenāfi'llāh olanıñ bir yüzü vech-i bekā
- 3 “Lem-yelid”¹⁵⁷ remzini “lem-yüled”¹⁵⁸ yüzünden keşf ider

¹⁵⁶ ‘Onun yüzünden (zatından) başka her şey yok olacaktır.’ (Kasas/88)ayetinden iktibas edilmiş bir bölümdür.

Kim ki ihlâş ile sırr-ı Hakk'a olsa âşinâ

- 4 Gerçi mevcūdâtı baħr-i Zât-ı Hakk olmuş muhîṭ
Gevhere olmaz mu'âddil neyse seng-i bî-bahâ
- 5 Çok zamân zencîr-i zülf-i yâra olmuşdum esîr
Şimdi bildim beste-i efkârına yoĸmuş rehâ
- 6 Şöyle müsteĸrak hayâl-i yâra dil "cayne'l-yakîn"¹⁵⁹
Kim odur güftâr iden şimdi lisânımdan cAṭâ

2

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Câmi'c-i ĸusn ol şanem miħrabı ebru's-şalâ
Başına cem^c olsun ihlâş ile tullâb-ı liĸâ
- 2 Sâlikân-ı râh-ı cışk meyhâneye eyler şitâb
Sa'y ider Beyt-i Harâm-ı cışrete ehl-i şafâ
- 3 Bî-ķarâr-ı cışk olaldan cahdi iķrâr eyleriz
Şâbitü'l-ķavliz bize rûz-ı elesttendir belâ
- 4 Perde-i Dâvud-ı cışk nâ-sâza olmaz münkeşif
Neyle añlar ķadr-i enfâs-ı Mesîh'i bü'l-hevâ
- Y 10a / Ü₂ 9a
- 5 Bu uşul-i devriñ olmaz bir maķâmı râstgâr
Neyle cuşşâķ itse de her dem nevâ-yı ĸam-fezâ

¹⁵⁷ ' O doğurmamış' anlamına gelen İhlas Suresi 3. ayetin ilk kısmından iktibas edilmiştir.

¹⁵⁸ ' O doğurulmamıştır.' anlamına gelen İhlas Suresi 3. ayetin ikinci kısmından iktibas edilmiştir.

1/4 neyse : yine Ü₂

¹⁵⁹ 'Gözle görerek hasıl olan yakîn' anlamına gelen bu ifade aynı zamanda ' Sonra onu gözünüze göreceksiniz.' (Tekasür/7) ayetinde de geçmektedir.

2/5 neyle : neyler Y

- 6 Nābe-cā hercāyī olma ey hümā-yı evc-i nāz
Lāne-i °ankā-yı °ışk oldum konuş gel cā-be-cā
- 7 Merhem-i zaḥm-ı dil ancak kıṣṣa-i tevḥiddir
Bil °Aṭā taṣdī°dir hep sergüzeṣt-i māsivā

3

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Ḥod-furūṣ olmuş metā°-ı ḥüsn ile ol bī-bahā
Naḳd-i cānın eylemez mi °āṣıḳān aña fedā
- 2 Bī-hüde pervāneveṣ devr itme sūz-ı ūşevkle
°Ālem-i envāra ey tīre-derūn bul reh-nümā
- 3 Nerden aḫz itdiñ gülüm bu naḳṣ-ı reng ü āli sen
Olmamış mı hīç güzergāhıñ °aceb semt-i vefā
- 4 İltifātı riṣte-i °ömrüm gibi ḳat° eylediñ
Piç ü tābım añladım ber-°aks olup olmuş hebā
- 5 Bir de ben olsam raḳībāsā ilāhī vaṣl-yāb
Olmamak mümkün müdür Vāhib'den ümmīd-i °Aṭā

4

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Ey cefā-meṣreb bu āzārıñ neden netdim saña
Pür-tehevvür böyle güftārıñ neden netdim saña

- 2 Bir zamān va^cd-i mülākāt eylediñ cānā bize
Ey vefāsız şimdi inkārıñ neden netdim saña
- 3 Bir vefā me'mül iderken sen nihāl-i gonçadan
Reng ü āl ile bu eṭvārıñ neden netdim saña
- 4 Yañılıp şormakla bir kez ^cayn-ı la^clifden haber
Zehrñāk olmak güherbārıñ neden netdim saña
- 5 Bülbülān-ı dehri itdi zār ile bī-zār ^cAṭā
Dimediñ ḥayfā dil-i āzārıñ neden netdim saña

Y 10b

5

mef^cü lü fā^ci lā tü me fā^cı lü fā^ci lün

_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

Ü₂ 9b

- 1 İtmekdedir siper dil-i pür-şerḥasın şehā
Dā'im ḥadeng-i ğamzeñe erbāb-ı ibtilā
- 2 Yok bir ṭarīḳ-i vech ile ḥüsnüñ bahānesi
Küllü'l-muḥassenāt kemā fik intihā
- 3 Ḥak-i deriñ ṭavāfını biñ ^cömre virmezem
^cIşkıñ yolunda sa^cy baña Merve'den Şafā
- 4 Munlā oḳursa medresede metn-i Cevher'i
Dendān ile lebiñde bize dürr-i munteḳā
- 5 Oldum ^cAṭā esīr-i girih-gīr-i zülfü ben
Ugradı başıma yine püsküllü bir belā

Der- ħarfü'l- bâ

6

fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lün

- . - - - / - . - - - / - . - - - / - . - - -

- 1 °Aks-i rüyuñdur viren cām-ı şarāb-ı nāba tāb
Çeşm-i mestiñdir iden bu ħāne-i °aqlım ħarāb
- 2 Kānda olsa resm-i la°liñ yazmada levĥ-i dile
Muĥtezā naĥķāş-ı fikre sen gibi bir böyle şāb
- 3 Şarf idip naĥdīne-i °ömr-i °azīzi rāhına
Virmege cān bir nefes ħaldı °alā vechi'l-ħisāb
- 4 Ğamze-i bī-tābınıñ ħāk-i dil-i üftādeden
Kānda olsa rişte-i ĥün-rīzi itmez pīç-tāb
- 5 Eylemem pervāneveş devr-i ser-i kū tā seĥer
Şem°-i dil-süz-ı ĥāmuşum dīdeden rīzān āb
- 6 Şīşe-i çeşmim ĥayāl-i gül-°izār ile °Atā
Eşk-i ĥünīnin döküp itmekde taĥtīr-i gül-āb

7

fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lün

- . - - - / - . - - - / - . - - - / - . - - -

Y 11a

- 1 İtme izĥār-ı ĥüner olmaĥsa maĥşad kām-yāb
Ĥaşmdır erbāb-ı isti°dāda ħün bu āsiyāb
- 2 Pek de ibrām eyleyip ŧurma yanında ol şehiñ
Meşrebince var ŧaşırma sāķiyā pek ŧoldu ħab

- 3 Yoḥsa çıkmak mı Ḥüseynī'ye merāmiñ muṭribā
Bu yukardan aṣağı ṭavr ile nolsun ıztırāb
- 4 Kām-yāb eyle yāḥūd luṭfuñla ḳurbān it kim
Küşte-i şemşīr-i °ışka vir kesinkes bir cevāb
- 5 Ben de bu dehr-i denīde şādımān olmam °Aṭā
Ḥaşmdır erbāb-ı isti°dāda çün bu āsiyāb

Ü₂ 10a

8

fe °i lā tün fe °i lā tün fe °i lā tün fe °i lün
..._/_/..._/_/..._/_/..._/_

- 1 Olsa bu Beyt-i Ḥarām ehline zer çün mīzāb
Olmaz ol ḥuşk-dilān cūy-ı kerem cūd-meāb
- 2 İdemez perde-i taḳdīrde ḳadrin kem ü pīş
Būs-ı dāmān-ı müdarāyı iden zeyl-i hicāb
- 3 Dil-i sūzana çekip ol leb-i la°li tenhā
Meclise keyf virirdi o kebāb u şarāb
- 4 Pīç ü tāb itmedeyim zülf ü lebiñ-çün şeb u rüz
Āh kim bu şeker-āb-ile dil oldu bī-tāb
- 5 Kenz-i ma°müre-i °ışk oldum °Aṭā bir şāha
Olmadım dār-ı fānī içre tehī ḥane-ḥarāb

fe°ilātün fe°ilātün fe°ilātün fe°ilün

..__/_/..__/_/..__/_/..__/_

- 1 Olmasaydı bu gice ol şeh ile kelb rakīb
Bezm-i meh-tāba iderdik anı elbet terğīb
- 2 Zülf-i °anberveşi müstağnī-i gül-revgandır
Böyledir bu da müdāhin diyü itme tekzīb
- 3 Oldu cünbiş der-i zühhād kudüm-i rakķāş
Eyledi dār-ı qararı bir ayakla tahrīb
- 4 °Ömre minnet ise de ğamzene ħurbān olmak
°Aşıkıñ cānımı var kendini itsin tensīb
- 5 Ey °Aṭā ḳat°-ı ümīd eyle ki bir loķma daḫi
Yoķdur ehl-i hünere sofrā-i °ālemde naşīb

Y 11b

me fā °ī lün me fā °ī lün fe °ū lün

. ____ / . ____ / . ____

- 1 Ne°am künnā biḫubbi °anhü maḫcüb
Le-ḳad şurnā rücū°an °ayn-ı maḫbüb
- 2 Zi dest-i Kird-gārı ḳısmet-i mā
Bi-devr-i dā'im °arş est mektüb
- 3 Beni āyīne-i rüyunda gördüm
O veche naḳd-i zātım oldu maḫşüb
- 4 Fe-keyfe ḳavlüküm lek ente minnī

Ve-keyfe ekūlü ene minke maşhūb

Ü₂ 10b

- 5 Der aşı-ı °ilm-i pīş ez nokta-i nīst
Zi harf-i kün bedīd āmed īn āşūb
- 6 Ol añlar mantıku't-tayr-ı kim
Ola sīmurğ-ı rūh-ı kudse mensūb

Der- harfüt-te

11

mef[°]ü lü me fā[°]ī lü me fā[°]ī lü fe[°]ü lün

___./.___./.___./.___

- 1 Yā Rab beni āzāde-i fikr-i dü-cihān it
Vā-reste-i kayd-ı emel-i °ālemyān it
- 2 Hāk-i reh-i °uşşāk kılıp tıynet-i cismim
Luţfuñ ile yektā-güher °ışkıñā kān it
- 3 Zerrāt gibi a[°]yen-i °ālemde vücūdum
Müstegrağ idip mihr-i haķīkatle nihān it
- 4 Şūretde tenim şavma[°]a-i zāhide ķandīl
Sīretde dilim cām-ı mey-i ehl-i dilān it

Y 12a

- 5 Rindāna kelāmım ola şehd-āb-ı meh-i °īd
Zühhād-ı şikem-pervere şubh-ı Ramazān it
- 6 Tīre-dilime idip °Aṭā nūr-ı haķīkat
Yā Rab beni āzāde-i fikr-i dü-cihān it

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn
 ..__ / ..__ / ..__ / ..__

- 1 Āb u tāb-ile gelip meclise ol sākī-i mest
Bī-rīyā eyledi muhlisleri hep bāde pürest
- 2 Bir ayağ ile yūri şīşe-i °arı çāk it
Maşrabañ¹⁶⁰ elde o billūr bedeni kıl der-dest
- 3 Sā'ik-i kudrete teslīm-i °inān eyle göñül
Olma pā-beste-i zencīr-i melāl ol ser-best
- 4 Gerçi hātır-şiken ol sākī-i ser-mest-i gurūr
Desti var olsun eger cām-ı dil olursa şikest
- 5 Ne °aceb olsağ °Aṭā her dem anıñla şeker-āb
Mā-cerāmız var o bed-mest ile tā bezm-i elest

Der- harfū'l- cim

me fā °i lūn fe °i lā tūn me fā °i lūn fe °i lūn
 ..__ / ..__ / ..__ / ..__

- 1 Şu°urum eylemese rūzigār-ı ğam tārāc
Ṭabīb-i cān ile cem°iyyete bulurdum °ilāc
- 2 Metā°-ı hūsn ü bihā ile olsa cilve-furūş

Ü₂ 11a

¹⁶⁰ Eldeki dört nüshada da مشربك şeklinde yazılması gereken kelime مشربin şeklinde yazılmıştır. Transkripsiyonda "kef"le doğru olan şekli gösterilmiştir. Dört nüshada da aynı şekilde yazıldığından bu yazım biçiminin şairin bir tasarrufu olduğu düşünülmüştür.

12/2 elde : al da Ü₂

13/1 bulurdum: bulurum Y

Virirdi büseden ol māh-pāre °aşıka bāc

3 Çekenler ol leb-i mey-nūşu cāna neş'elenir
Getirmez āb-ı mey-ālūd rinde sū'-i mizāc

4 Teşā°üd eyledi tā evc-i hüsne tal°at-i yār
Göründü fitne-i devr-i kâmerde istidrāc

5 Bu haste kalmaz idi ol hesābda bākī
Olunsa sehm-i müjeñ naqd-i cāndan ihrāc

Y 12b

6 Zemīni tāzeye çeksem hayāl idip kâlemi
°Aḫā ne çeşme-i hayvān iderdim istihrāc

Der- ḫarfū'l-ḫā

14

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _ _

1 Kitāb-ı hüsniñü ders itmede dil-i mecrūḫ
Ḥuḫūt-ı gamzeñ ile sīnem olalı meşrūḫ

2 Dil uğrayıp elem-i ḫaçer-i muraşşā°ına
Güm oldu ma°den-i tende şafā-yı cevher-i rūḫ

3 Akıp sirişk-i dü-çeşmim firāk-ı la°liñ ile
Yem-i elemde bu cismim mişāl-i keşt-i Nūḫ

4 Seḫerde şol dehen-i gönça üzre jāle degil
O şāh-ı hüsne şunar şāḫ-ı gül şarāb-ı şabūḫ

5 Ne men°-i būs-ı leb-i yār ider °aceb nāşih
Cihānda kâlmadı çün ekl ü şurba tevbe naşūḫ

- 6 Ço tîg-i ğamzesi çāk eylesin şu sīnemizi
 Der-i vefā bu mefātīh ile olur meftūh
- 7 Daķīķdir o ķadar baħs-i hāl ü zülfü °Aķā
 Bu sırrı ķalmadı zīrā kimesne hāl ü vuzūh

Der- ħarfū'd-dāl

15

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. . . / . . . / . . . / . . .

- 1 O bī-bahā leb-i la°li-çün itdigim feryād
 Bahānedir dil o ħūnīden almaķ ister dād
- 2 Remād-ı külhen-i şevķ oldu bī-ķarār göñül
 Hevā-yı °ışkı ile eyledi anı ber-bād
- 3 Dimāğ-ı cāna ne işrāb ider o şīrīn-fem
 Şorulsa la°l-i lebinden fesāne-i Ferhād
- 4 İderdi ķaşr-ı ten-i zarı düzd-i çeşmi ħarāb
 Şitāb-ı şu°le-i feryādı itmesem imdād
- 5 °Aceb mi nāya girift olsa ey °Aķā nālem
 Hevā-yı °ışkā derūnī var anda isti°dād

Y 13a / Ü₂ 11b

14/7 hāl ü zülfü : hāl-i zülfü Y

15/1 dil o ħūnīden : dil-i ħūnīden Y

15/2 şevķ oldu : şevķ idi Ü₂

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _ _

- 1 Fedā-yı cān idip o şāha ol qarīn-i vücūd
°Ademde devlet imiş olmamak diger mevcūd
- 2 Nişār-ı rūhla var ol °adīm-i sermed-i yār
Bu bī-bekāda ger istersen olmamak maķşūd
- 3 Bulunmayanlar o rūh-ı mücesseme hem-dem
Sezā degil midir ādemden olmasa ma°dūd
- 4 Düşerse pertev-i mihri fütādeye hem-ser
Nühüft-i pāyi olur mişl-i sāye-i memdūd
- 5 Hevā vü naķş degildir terāne-i °uşşāk
Odur bu kār-ı haķıķatde nağme-i Dāvud
- 6 Olalı lezzet-i şehd-i cemāline şahid
°Atā'ya telh gelir °ālem-i gıyūb u şuhūd

mef °ü lü fā °i lā tü me fā °i lü fā °i lün

_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

- 1 Yār ez -hevā-yı zūlf-i dilem bī-ķarār şod
Gerçi ez- güdāz nār-ı gamet çün gubār şod
- 2 Dildādeem çe sūd be-ān la°l-i bī-bahā
Bāzār-ı mā çünin ki bī-ihtiyār şod
- 3 Nā-dīdenet ki çend be-mirāt-i dil- i gamı
Hātır-şikeste em be-tū āyinedār şod

- 4 Mecnūn īn dū merdūm-i Leylī şodem ki men
°Aşķ-ı hūmā-yı ān ser-i mā dāğdār şod
- 5 Goftem demī me-pors zi te'şīr-i la°l-i mā
Āhīr şafā-yı cevher-i rūh āşikār şod
- Y 13b 6 Mesmūm-ı hār hār-ı güli ber zehām-ı gam
Men hākpā be zehr-i cefā lālezār şod
- 7 Der cāmī°iyyet-i sūhan ez-kilk-i mā °Aṭā
Bāng-i fūrūğ-ı nazmem ez-āteş-i menār şod
- Ü₂ 12a

Der- ħarfū'l-rā

18

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Bāde-i cām-ı ħaķīkatden gōñül mestānedir
Kūnbed-i minā-yı gerdūn bir tehī peymānedir
- 2 Allāh Allāh bir °imāret var ħarābāt içre kim
Aña nisbetle bu °ālem hāne-i vīrānedir
- 3 İtdi mir'āt-i diliñ pūr-jeng °aks-i māsivā
Ķalbiñ ey şūfī seniñ bir şūret-i put-ħānedir
- 4 Hāne-i dilde yanarken şem°-i °işķı rüz u şeb
Yine gōñlüm dā'imā ol şu°leye pervānedir
- 5 Ehl-i dūnyādır şanırlar sevdiginden °ālemi
İ°tibār el-ħaķķ °Aṭā'da vaħdet-i Sübhān'adır

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Her ne kim °ālemde var insān içinde gizlidir
Nokta-i vahdet veli °irfān içinde gizlidir
- 2 Cümle esmā müntehīdir çünki Zāt-ı Vāhid'e
Lafz u ma°nī nokta-i Qurān içinde gizlidir
- 3 Şıgmayan tenzīh ile kevn u mekān u °arşa hem
Mü'miniñ kalbindedir¹⁶¹ her ān içinde gizlidir
- 4 Ehl-i °irfānıñ begim olmaz nişānı şüretā
Kim Süleymān olsa bu dīvān içinde gizlidir
- 5 Bulmadı kimse bu °ummān-ı muhītiñ sāhilin
Nā-Hudālar dañi hep hayrān içinde gizlidir
- 6 Ehl-i Hakk'a lücce-i bañr-ı belā itmez eşer
Keşti-i Nūh-ı nebī tūfān içinde gizlidir
- 7 Aşlı birdir didiler zevk u cefānıñ °arifān
Bildim anı derd dañi dermān içinde gizlidir
- 8 Mahrem olmuş faqr u fañriñ¹⁶² remzine el-ħakk °Atā
Kenz-i lā-yefnāy¹⁶³ bulmuş kān içinde gizlidir

Y 14a

¹⁶¹ Bu beyitte, Mā vesi'anī semāi velā erdi ve vesi'anī kalbi abdi'l mü'min (Yerlere, göklere sığmadım. Mü'min kulumun kalbine sığıdım.) hadis-i kudsisine telmih vardır. Bkz. El-Aclūnī, *age*, 147.

¹⁶² 'El fakru fahri ve bihī eftahiru' (Fakr benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.) hadisine telmih vardır. Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, *age*, 49, Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvufian Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılap ve Aka, 1977), 125-126.

¹⁶³ 'El- kanā'atü kenzün lā-yefnā' (Kanat, tükenmez bir hazinedir.) hadisine telmih vardır. Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, *age*, 90.

mef[°]ü lü me fâ[°]î lü me fâ[°]î lü fe[°]ü lün

___./___./___./___

Ü₂ 12b

- 1 Nür olmasa çeşm olmaz idi hüsüne nāzır
Çeşm olmasa hüsñ olmaz idi nür ile zāhir
- 2 Tenvîr-i başarla güm olur aḥter-i a[°]yān
Şems-i ezel olduğda kemāhî mütebādir
- 3 Endîšem olup ḥal-i siyāh-ı ruḥ-ı cānān
Rengîn ḥayāl ile bulundu bu mezāhir
- 4 °Üryān ten olduğda gedā-yı ser-i kūyu
Ol şāha olam ben de bu fakrım ile fāḥir¹⁶⁴
- 5 Bir zāta varır çün dü-cihān bed' vü me[°]adı
Ol [°]ayndır elbette bize evvel ü āḥir
- 6 Düşmez pey-i edvāra [°]Atā mazḥar-ı küllî
Cüz'î olan esmāya nazardır o devā'ir

fâ[°]i lā tün fâ[°]i lā tün fâ[°]i lā tün fâ[°]i lün

___./___./___./___

- 1 Kākül-i dilber ki kavş-i ebruvān üstündedir
Sehm-i sevdādır ki peyveste kemān üstündedir
- 2 Gönlümü yağma içün gelmişdir ol ḥunî nigāh
Güiyā ceş-i ḥarāmī kārban üstündedir

¹⁶⁴ Bu beyitte de “Fakr benim övüncümdür. Ben onunla övünürüm.” hadisine telmiḥ vardır.

3 Tîr-i müjgânın dirîğ eyler mi şahn-ı sîneme
Ol kemân-ebrû hadengi hep nişân üstündedir

4 Resm-i nâzı levha-i hüsniñde taşvîr itdigîñ
°Aks idip üftâdeye mir'ât-i cân üstündedir

Y 14b

5 Ey °Aṭā ḥāl-i ruḥ-ı rengîn-i dil-ber gūyiyā
Jāle-i terdir cihānda gülsitān üstündedir

22

mef °ū lū fā °i lā tū me fā °i lū fā °i lūn

__ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

1 Dil mübtelâ-yı kâkül-i pür-pîç-i yârdır
Pür-hâle-i küdürete girmiş sitârdır

2 Bir ben mi âh °aşık-ı zârı o gönçanıñ
Şebnem gibi fütâdeleri şad-hezârdır

3 Zülf ü ruḥuñ hevāsına dökmeḡde dîde ḥūn
Bir dem degil bu ḡam bize leyl ü nehârdır

4 Göz perdesin maḡām ideli meh cebîn-i yâr
Neyler gibi fiḡân-ile bî-ḡarârdır

5 Ebrû-yı yârı ḡışmla pür-çîn gören didi
Kerrâr-ı ḡüsne el-ḡaḡ °Aṭā Zü'l-feḡâr' dır

Ü₂ 13a

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 °Arız-ı al üzre hāl ü hāl üzre mū mudur
Yoħsa āteş üzre °anber °anber üzre bū mudur
- 2 Yazmamış evşāf-ı dendānın sıhāh-ı Cevher’i
Kimse bilmez kim şadef yā dāne-i incü müdür
- 3 Muttaşıl zūlfü komaz fırşat nigāh-ı rūyuna
Ol şehiñ bu kāfire bilmem başı bağlu mudur
- 4 Kaşd-i cān eyler dem-ā-dem ol kemān-ebrū didim
Didiler °uşşāk hāşā bu kemān ebrū mudur
- 5 Zūlf-i pūr-çini dil-i °uşşākı teşhīr eylemiş
Ey °Atā ol ħod-perest-i nāz °aceb cādū mudur

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

- 1 Zāhir ü bātin dilā ancak o Zāt-ı Pāk’dir
Merdüm-i āgāh iseñ senden ġaraz idrākdir
- 2 Rū-be-rū şakku’l- kamer esrārını ĩmā ider
Sīne-i mihrāb-ebrū ol vecihden çākdir
- 3 Dā’imā ol lāle-ruhsārıñ süveydā-yı dilim
Dāė-ı °ışkı ile şan mecmū°a-i ħakkākdir
- 4 Zerreveş mihr-i ħakīkatden olup dil müstefiz

°İşk-la devr itmede m̄anende-i eflākdir

- 5 Maḥv idip kayd-ı sivāyı nār-ı vaḥdetle °Aṭā
Zīr-i pāy-i ehl-i ḥāl olmuş mücerred ḥakdir

25

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. _ _ / -. _ _ / -. _ _ / -. _ _

- 1 Naḥl-i gülden çün kalem urdu yine faşl-ı bahār
Surḥ ile yazdı şalā-yı °işreti gülzārvār
- 2 Nūş için °uşşāka peymāne tutar her şāḥ-ı gül
Gūş için erbāb-ı ḥāle bülbüle şavt-ı hezār
- 3 Ehl-i ḥāli bezme da°vet kılmağa işrāb için
Dest-i şāḥ-ı gülden olmuş nīm bir cām āşikār
- 4 Pür-şükūfe şöyle reşk āsumān el-ḥakḥ zemīn
Ruy-ı mir°āt-i felek °aksiyle olmuş pür-sitār
- 5 Vādī-yi endūhda olma esīr-i ceyš-i ḡam
°İşk ilinden ey °Aṭā eyle gülistāna firār

Ü₂ 13b

26

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

- 1 Heves-i °ays ile dil eşk-i belā dökmededir
Elem-i ḥasret ile manzāramız meykededir

- 2 Zaḥm-ı tīg-i ḳomadı dīdede ḥ^vāb u rāḥat
Yine ḥūn-dīde dil-i ḡam-zedemiz ḡamzededir
- 3 Dil-i pervāne o dil-sūzuñ-ile raḳḳāsiñ
Heves-i sem^c-i ḳudūmüyle döner perdededir
- 4 Dinilir ḡarb-ı meşel kim “eḡad-i kāne keelf”¹⁶⁵
Şıfat-ı elf-i ḳad-i yārda bir ḳā^cidedir
- 5 Sebeb-i sūziş-i dildir bize şevḳ-i vaşlıñ
Şanemā nār-ı firāḳıñla dil āteşkededir
- 6 Olalı hecriñe dil-beste^c Aḡā-yı nā-ḡār
Düşeli hem elem-i ḡasretiñe dil-şüdedir

Y 15b

fā^ci lā tūn fā^ci lā tūn fā^ci lā tūn fā^ci lūn

.._/_._._/_._._/_._._

- 1 Dil ḡarīḳ-i^c işḳda bu nūkteye āḡāḡdır
Yoluna ölmek o şāḡiñ^c āşıḳa şeh-rāḡdır
- 2 Olsa bī-tāb ol hilāl-ebrū^c aceb mi bādeden
Kevkeb-i ḡüsñü henüz bedr olmamış bir māḡdır
- 3 Ateş aldı şu^cle-i ruḡsarımı ḡördükde dil
Dūdman-ı ḳalbi vīrān şimdi āteşḡāḡdır
- 4 Merhem-i kāfūr-ı gerdendir ciger-pārem ḡaraş
Yoḡsa dāḡ-ı deşne-i nāzıñda bir dil-ḡ^vāḡdır

26/3 sem^c : şem^c Y

26/3 perdededir : perverdedir Y

¹⁶⁵ “Bin gibi bir” anlamına gelen bir atasözüdür.

- 5 Beste-i zencîr-i zülfüñdür °Aṭā'da yok qarâr
Perde perde nâle-i ŧebgâhı ŧimdi āhdır

28

me fâ °i lün fe °i lâ tün me fâ °i lün fe °i lün
 . _ . _ / . _ . _ / . _ . _ / . _ . _

- 1 Vesîle cūŧiŧ-i ibrâma zevrak-ı Cem'dir
Hevâ-yı cünbiŧ-i °iŧret belâ-yı mübremdir
- 2 Uŧül-i dâ'ire-i mey nizâm-ı °âlem-i āb
Maḳâm-ı °ayn-ı Cem¹⁶⁶ ü cāha dâ'ir °âlemdir
- 3 O seng-dil ne ḳadar la°l-bāz-ı va°d olsa
Taḳavvül itmede ber-vefḳ-i naḳŧ-ı ḳâtemdir
- 4 ŧu āb-ı ḳançer-i ḳamzeñ devâ-i ŧabr ammâ
Marîz-i derd-i dile la°l-i lebleriñ emdir
- 5 °Aṭā o turre ile ŧeh-levend-i ḳüsn ammâ
Edâ-yı kâküle baḳ ḳüsnüne muḳaddemdir

Ü₂ 14a

29

mef °ü lü fâ °i lâ tû me fâ °i lü fâ °i lün
 _ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

Y 16a

- 1 Ḳurŧîd-i devr-i ŧal°ata ḳattıñ medâr olur
Nâhîd-i istiḳâmete kervân sitâr olur

¹⁶⁶ °Aynı-ı Cem, Mevlevîlerde özel kıyafetlerle ekseriya geceleri tekkelerde, bazen kır gezileri esnasında icra edilen müzikli ve dini nitelikli toplantı ve tarikat törenidir. Daha geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, *age*, 71-72, A. Gölpinarlı, *Mevlevî Adab ve Erkânı* (İstanbul: İnkılap ve Aka Yay., 1963), 9.

- 2 Duht-ı rez-i lebiñle ol engüşt-i gonça-renk
Gülnârdır nevâl-i mey-i hoş-güvâr olur
- 3 Bÿy-ı hicâbı gül memeden aldı bu meşâm
Gül-pîrehen °arûs-ı beden perdedâr olur
- 4 Kıl yâdigâr süzen-i ebrÿyu mü-be-mü
Çeşm-âşinâlara müjeler ber-güzâr olur
- 5 Gel câme-h°aba ey kamer-i maşrıq-ı cemâl
Şâyed ki mihr-i hÿsnüñe âyîne-dâr olur
- 6 Alma dehâna şorma o beytü'l-°ineb lebi
Teb-hale-i zamîr-i °Aţâ âşikâr olur

30

fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lâ tün fâ °i lün

-. _ _ / -. _ _ / -. _ _ / -. _ _

- 1 Zülmet-i zülfüñde kaldım ey büt-i nakş-ı nigâr
Eyle nÿrâniyyet-i hÿsnüñ aña fer âşikâr
- 2 Âl idip renk eylediñ bu câme-i gülgün-ile
Penbe-i dâğ-ı dil oldu gonça-i bâğ-ı bahâr
- 3 Var mı mecrâsına şâf-ı °âlem-i âb olmağa
Şâh-ı nahl-i meyve-i vashñ olur mu âbdâr
- 4 Luţf idip kahr eylemek mi söyle cânâ maşşadıñ
Neş'e-i rÿy-ı mezâk-ı °işve mi bu hândekâr
- 5 Hak-pâyı gerçi teskîn-i sirişk itdi °Aţâ
Zahm-ı tÿğ-i gâmzesi kaldı cigerde yâdigâr

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ü₂ 14b

- 1 Çemende reng-i mey ruhsâr-ı yârı ergavân eyler
Gelip ol vech-ile bu bezmimiz bir gülsitân eyler
- 2 Ne rütbe saçı virsem eşk-i çeşmim mihr-i vaşl-içün
°Arūs-ı vech-i hüsnüñ tutk-ı¹⁶⁷ zülfüyle nihân eyler

Y 16b

- 3 Cefâdan harf yokdur sözde ol şîrîn dehânında
°İtâb-ı âteşîn güftâr ile hep imtihân eyler
- 4 Budur havfım o hüniden ki şayd-içün gönül murğun
Gam-ı şeh-bâz-ı hüsnü üstüh°ânım âşiyân eyler
- 5 Didim bir nîm-nigâha mazhar eyle ey kemân-ebrü
Didi havfım odur kim tîr-i gamzem bir ziyân eyler
- 6 Dañı neyle şafâ olur °Atâ yâr-ile gülşende
Gönül feryâd idip sîne kemânâsâ figân eyler

Der- harfû'z-ze

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

- 1 Gösterir her dem yüzün bir vech-ile cānānemiz
Şad-hezārān şîve eyler °āşîka bir dānemiz

31/2 eşk-i çeşmim : eşk-i çeşm Y

¹⁶⁷ Şair, burada Türkçe *tutuk* şeklinde yazılan ve perde anlamına gelen kelimeyi vezin gereği *tutk* şeklinde okumuştur.

- 2 Dā'imā pür-nür iken şevk-i cemālîfle gönül
 Ateş-i ıışkıñ kül itdi hāne-i vīrānemiz
- 3 Tā bilince kahr u luṭfuñ mebdē'-i yār olduğun
 Bend-i kayd-ı ibtilā idi dil-i dīvānemiz
- 4 İştīyāk-ı vaşl-ile şubḥ u mesā efgāndayım
 Yārdan ḥālī degilken rüz u şeb kāşānemiz
- 5 Maḥv olup varam hep ol Leylī cemālîñ şevkine
 Kaysāsā deşt ü şahrā oldu el-ḥaḥḥ ḥānemiz
- 6 Bu sebebden fāriğ olmaz zāt-ı dil-berden °Aṭā
 Āşinā-yı °ışkıyız toğmazdan evvel anamız

33

mef °ū lü me fā °ī lün mef °ū lü me fā °ī lün

___ ./ . ___ / ___ ./ . ___

- 1 Ol dilber-i °ayyāra zātında kelām olmaz
 Kaṭṭāl-i cihān ammā hīç kimseye rām olmaz
- 2 Ma °nā-yı cemālīdir evşāf-ı bihişt anıñ
 Andan güzel °uşşāka bir °ayşī müdām olmaz
- 3 Ser-nokṭa-i Qurān'a āgāh olan añlar kim
 Ol nüşḥa-i kübrāda bed' ile ḥitām olmaz
- 4 Cānāneyi āgūşa aldım ise ṭa °n itme
 Ey ḥ °āce şerī °atda ehline ḥarām olmaz
- 5 Nār içre gülistāna sa °y eyle çü İbrāhīm
 Dehriñ ki bahārında bir laḥza devām olmaz

Y 17a

Ü₂ 15a

- 6 Ez-nisbet ü ta^cbîr-i reh nîst °Aṭā bîrûn
Şahrâ-yı ḥaḳîkatde refṭâr u ḥîrâm olmaz

34

me fâ^ci lün fe^ci lâ tün me fâ^ci lün fe^ci lün

. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _

- 1 Hevâ-yı zülfüñ ile ḳadd-i ḥam belâ degiliz
Nişân-ı tîr-i cefâ olmağa sezâ degiliz
- 2 Felekde çekdigimiz muḳtezâ-yı meşrebdir
Bu bâde-ḥ^vârlığa yoḥsa mübtelâ degiliz
- 3 O mü miyâneyi râm itmedir merâm bize
Ki şanma râh-ı maḥabbetde biz gedâ degiliz
- 4 °Aceb mi eylese bî-gâneye nevâzişler
O tünd-ḥûya biz ol rûtbe âşinâ degiliz
- 5 Uşûl-i °ışkı gönül bizden itme istifsâr
°Aṭā şu râh-ı maḥabbetde reh-nümâ degiliz

35

mef^cü lü fâ^ci lâ tü me fâ^ci lü fâ^ci lün

_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

- 1 Ey âfitâb matla^c-ı ḥüsnüñ sitâr-ı nâz
Çün hâle mâh ḥaṭṭ-ı °izârîñ medâr-ı nâz
- 2 Açdım nihâl-i ḳaddiñ için tâze dâğlar
Olmaḳda şaḥn-ı sînem °aceb nev-bahâr-ı nâz

- 3 °Aks-i ruḥuñ mu penbe-i mīnāda ğonça-renk
Bu gül-°izāriñ olmadadır şerm-sār-ı nāz
- 4 Tarf-ı °izāra olmasa da bār üsküfü
Kim bilmez olduĝun o şehiñ tādār-ı nāz
- Y 17b
- 5 Dā'im dimāĝ-ı cāna mezāk olsa ğam degil
Telḥ-āb-ı la°li olduĝu dem ḥandekār-ı nāz
- 6 Dām-ı ḥayāli kurdı ol āhūyu şayd için
Ḥāmem °aceb mi olsa °Aṭā müşkbār-ı nāz

36

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Ü₂ 15b

- 1 Dāĝdār olsa °aceb mi sīne-i vīrānemiz
Daĝlar oldu ğam-ı ferdā ile kāşānemiz
- 2 Şem°-rūyān felekde rūşen olsa şevḩ-i mihr
Olmaz āfet-sūz-ı ğam her şeb dil-i pervānemiz
- 3 Zehr-i ḥasret dāĝ-ı dil hecriñle ğülşen sū-be-sū
Dem-be-dem Beytü'l-ḥazen pāy-i ḥum-ı mey-ḥānemiz
- 4 La°li işrāb-ı cevāb itmişdi şordum leb-be-leb
°Ahdine ṭurmaz mı āyā ol şiken peymānemiz
- 5 Bir şadefḥāmıñ °Aṭā ṭūṭi-zebān-ı vaşfidır
Baḥr-i gevherdār-ı eş°ār içre budur dānemiz

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn
 .. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

- 1 Tā seher taḥkiye-i kākül ü zülf-ile birāz
 Kıl ü kāl eyledi bülbül bu gice dūr-ı dirāz
- 2 Bu kadar āyīne-i gerdūna bakılsa mişli
 Büt-i Çīnī mi o billūr-beden-i ma°den-i nāz
- 3 Bu siyeh rūzda şevkim ola tā rūşen aña
 Şem°veş tā-be seher itmedeyim sūz u güdāz
- 4 Ne girift ülfet-i ağıyar olur ol kaşı kemān
 Aña hem-demlige şāyeste degil ol nā-sāz
- 5 Ne oyun oynadı muṭrıb de dönüp dā'irede
 Bir uşül-ile bizi tutdu o kāfir dil-bāz
- 6 Mütemennāsı bu meclisde çerāğ olma gibi
 Hele rūşence gönül itmede işrāb-ı niyāz
- 7 Ey °Aṭā zībver-i gülşen-i °irfān oldu
 Bülbül-i hāme bu tarḥ-ı neve olup dem-sāz

Y 18a

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn
 - . _ _ / - . _ _ / - . _ _ / - . _ _

- 1 Dehr-i fānīde dilā maḥlūḳdan yoḳ mültemes
 Her nefes ben zāra luṭf-ı ḥazret-i Yezdān bes

37/3 itmedeyim : itmekdeyim Y

37/7 zībver-i gülşen-i °irfān : zīb-i gülşen-i °irfān Y

Ü₂ 16a

- 2 Şerha şerha eyle sīneñ tīg-i cev̄r ü kahr ile
Şāneveş bulmaq dilersen zūlf-i yāra dest-res
- 3 Tārumār eyler hevā-yı zūlfü °aql-ı °āşıkı
Bu uzun sevdāya kılca ey göñül itme heves
- 4 Kesmez iseñ tīg-i şabr ile ümīdiñ ğayrdan
Vuşlat-ı dīdār-ı cānāndan hemān ümmīdi kes
- 5 Katre olmaz baħr-i °afv-i ħazrete cirm-i cihān
Ĥā'il olmaz pertev-i şemse ğuluvv-ı ħar u ħas
- 6 Tā°n-ı a°dādan °Aṭā yokdur ğamım hīç deħrde
Her nefes ben zāra luṭf-ı ħazret-i Yezdān bes

39

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. . . _ / . . . _ _ / . . . _ / . . . _

- 1 Kitāb-ı ħāne-i cismi yıķardı bīm-i hirās
Fuşül-i tīr-i nigeh dilde olmasaydı esās
- 2 Enīs-i ħasretiyiz şimdi bir perī kızımñ
Degil o āfet ile gerçi kâbil istīnās
- 3 Kemend-i pāy oluruz ol ğazāl-i vaḫşīye
Egerçi mümkün-i ünsiyet olsa insiñ inās
- 4 Ĥinā gibice yaķışmış o şūḫ-ı sīm-tene
Beyāz efser ile ol ħarīr-i penbe-libās
- 5 °Aṭā nüķūd-ı midād-ı döküp ricāl-i kalem

38/4 ğayrdan : ğayrıdan Y

38/6 deħrde : dünyede Y // Yezdān : Allāh Y

40

mef[°]ū lū fā[°]i lā tū me fā[°]ī lū fā[°]i lūn

__./__./__./__.

- 1 Faşl-ı bahār irişse leb-i cūybāra düş
Ya[°]nī karar-ı seyl-i ğam it bir kenāra düş
- 2 Düşme hevā-yı[°] ışık ile hāk-i mezellete
Bī-tāb olup düşerseñ eger pāy-i yāra düş
- 3 Āzāde-i cuyūş-ı ğam olmak merām ise
Teshīr-i kāl̄b-i yār idip āhen hişāra düş
- 4 Şekvā-yı dehri kâzī-i vakt itmez istimā[°]
Sa[°]y eyle bārī mahkeme-i Kirdgār'a düş
- 5 Düşme[°] Aṭā bu vādī-i iglāk-ı nükteye
Şīrīn-nizām sāde vü şöhret-şi[°]āra düş

41

mef[°]ū lū fā[°]i lā tū me fā[°]ī lū fā[°]i lūn

__./__./__./__.

- 1 Ol gonça-haddi dirler idi ehl-i hāl imiş
Gördüm ki hadd-i zātını bir reng ü al imiş
- 2 Keyfiyyet-i mey-i lebini añladım şorup
Mest-i şarāb-ı vuşlata āb-ı zülāl imiş
- 3 Vaşf-ı miyān u zülfü için pīç-ṭabımız

Şimdi zebān-ı halkda bir kıl ü kâl imiş

- 4 Düşmek hevā-yı çāh-ı zenaḥdān-ı dilbere
°Uşşāk-ı ehl-i diḳḳate cāh u celāl imiş
- 5 Muhtel olup sevād-ı dilim añladım °Aṭā
Çeşm-i siyāhı bādī-i her ihtilāl imiş

42

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn
..__/_..__/_..__/_..__

Y 19a

- 1 Niçe üftādeleri ḥāk-i ḳadem ḳılmış imiş
Meger ol fitne-i devrān ne çok bilmiş imiş
- 2 Bu sebep müctenib-i ḥançer-i cevri olmağa dil
Defa°āt-ile meger başına ḳaḳılmış imiş
- 3 Dīdebānlar anı göz ḥabsine almışlar hep
O perī duḫter-i rezle gice başılmış imiş
- 4 Anı başdan çıkarırdı nigeḫi ḳaşd itse
Tıfl-ı dil zūlfüne bu mertebe ḳapılmış imiş
- 5 Ḥayli ser-keşlik idip almağa dil-besteleri
Gice ol zūlf-i perīşān çok aşılmış imiş
- 6 Vechi var bend-i kemend eylese ol şāh °Aṭā
Dil-i dīvāne bu şeb zūlfüne taḳılmış imiş

Der-ḥarfü't- ḫā'

43

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Murğ-ı cismim ğark-ı hūn olsa °aceb mi hem çü baṭṭ
Akmada Ceyhūn-ı eşkim dem-be-dem mānend-i Şaṭṭ
- 2 Zūlf-i yāri ṭağıdıp °uşşāķı itdi tārumār
Bu perīşānlıķlara bādī şabā oldu faķaṭ
- 3 Bülbül-i şūrīde ğuş-ı ğonçaya vaķt-i seher
Şevķ-i mihrin ders iderken şaķıyıp itdi ğalaṭ
- 4 Mebde'-i vuşlat der-āğuş-ı miyān-ı yārdır
Fi'l-meşel meşhūrdur "lā-ḫayra illā fi'l-vasaṭ"¹⁶⁸
- 5 °Azline ol vālī-i iķlīm-i cevriñ bu sene
Şehriyār-ı milket-i cūd u °Aṭā'dan ğeldi ḫaṭṭ

Ü₂ 17a

Der- ḥarfü'l-°ayn

44

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 İdeli bād-ı şabā ferḫāl-i zūlfūñ intizā°
Zāhir oldu küllü sırrın cāvezi'l-işneyn şā°

¹⁶⁸ 'Hayır ancak orta olandadır.' anlamına gelen bir Arap atasözüdür. Hadis olduğu rivayet edilmişse de sahih hadis kitaplarında yoktur. Bkz. Mehmet Yılmaz, *age*, 101. ve M.Türker Acaloğlu, *age*, 45 ve 47.

43/5 vālī-i iķlīm-i cevriñ : Y'de "°" unutulmuş, والى تليجورك şeklinde yazılmıştır.

Y 19b

- 2 Yandı dil şevk-i der-āgūşu ile fānūsveş
Gerden-i kâfūru şem^c olmuş ruḡ-1 alı şu^cā^c
- 3 Kādri pest oldu kızardı şermden rūy-1 şafaḡ
Pertev-i mihr-i ruḡu buldukça evc-i irtifā^c
- 4 İtme şevvā ḡāl-i hecrinden dilā bülbül gibi
Sūz-1 şem^c-i ^cışk-ile pervāneveş eyle semā^c
- 5 Nāvek-i ḡām sīnemi çāk itmeden maḡşad ^cAtā
Ḥāsıl itmek mi ^caceb ḡāl-i derūna ıttılā^c

Der- ḡarfū'l-ḡayn

45

fā ^ci lā tūn fā ^ci lā tūn fā ^ci lā tūn fā ^ci lūn

-- . -- / -- . -- / -- . -- / -- . --

- 1 Çok mu yaḡsam ben de şevk-i vaşl-ile çün lāle dāḡ
Bāḡ-1 ḡüsnünde çok ol şem^c-i şebārānıñ çerāḡ
- 2 Dām-1 sevdāya ḡomuşken ol hezārān āşinā
Murḡ-1 cān ḡamuş ḡārābet bundadır mānend-i zāḡ
- 3 Ḥāll-i ḡikmetle ḡabībā ḡeçmiyor bu derd-i ser
Rūzigārıñ serdişinden turş-muḡteldir dimāḡ
- 4 Geç bu teşvīşden ḡarābāta ayak baş zāhidā
Ḳavl-i rindāndır ta^calluḡ düzah u cennet ferāḡ
- 5 Bister ü dībāda olmuş ya gedā-yı berg-püş
Zaḡmdār-1 hecre yeksāndır ser-ā-ser dāḡ u bāḡ

44/4 ḡāl-i hicrinden : ḡār-1 hicrinden Ü₂

45/4 ḡavl-i rindāndır : “ze-rı” karışırması sonucu Y’de zindān şeklinde yazılmıştır.

- 6 Kıblegāh itdim °Aṭā ol şūret-i Raḥmān'ı ben
Secdeye bu şūret üzre yok mudur şer°an mesāğ

46

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Ğam degildir tīg-i ğamzen ile olsa sīne dāğ
Çok kişiniñ deldi bağrın sevdigim sende bu çāğ

- 2 Şem°vār olmağda diller ḥasret-ile sūznāk
H°ān-ı °ışkından o şāh-ı işveniñ çokdur çerāğ

Y 20a

- 3 Cūyveş ol serv-i nāzıñ akmāsın dil pāyine
Mīvedār-ı ḥūşe-i derd ü belādır çün bu bāğ

Ü₂ 17b

- 4 Kesse de şāḥ-ı ümīd-i vaşlı zūr-ı rūzigār
Servveş kesmez ser-i kūyundan anıñ dil ayağ

- 5 Eyleseñ olmaz mı sünbülzār-ı vuşlatda °Aṭā
Şemm-i zūlf-i °anberīni ile ta°ṭır-i dimāğ

Der-ḥarfü'l-ḳaf

47

mef °ü lū fā °i lā tū me fā °i lū fā °i lūn

- - . / - . - . / - . - . / - . - -

- 1 Gendüm gibi idince o sengīn dili raḳıḳ
Oldum bu āsiyābda ben ḥayli bir daḳıḳ

- 2 Dil teşne-i zülâl-i vişâl olsa °ayb mı
Telh-âb-ı eşk-i hasrete olmuş iken garîk
- 3 Ölmek yolunda °aşîka olmazdı şâh-râh
Dîvâne dil bulaydı mülâkâta bir târîk
- 4 Nâlân hecrine °aceb olmaz mı çâre-sâz
Kânun degil mi devlet-i °ışkında yâ refîk
- 5 Var vüs°ati ki neş'e-i şâfi vire °Atâ
Luţfi °aceb mi olsa bu keyfiyyet ile zîk

48

fe °i lâ tün fe °i lâ tün fe °i lâ tün fe °i lün

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

- 1 Bu harâbâtda gam çekmeziz âbâd olsağ
Ya°nî kayd-ı elem-i dehrden âzâd olsağ
- 2 Yine itmekte felek şüretimiz seng-i mezâr
Nağşın almağda anîñ Mânî vü Behzâd olsağ
- 3 Âh bu bād-ı mağabbet bize virmez temkîn
Ne kadar derd ile hâkister ü ber-bâd olsağ
- 4 Dâ'imâ dâğ açarız sîneye Ferhâd gibi
Elem-i hasret-i Şîrîn-lebe mu°tâd olsağ
- 5 Şimdi bilmezler °Atâ kâdrimiz ebnâ-yı zamân
°Aşrımızda nola Nâbî kadar üstâd olsağ

Y 20b

Der harfî'l kef

49

me fâ °î lün me fâ °î lün me fâ °î lün me fâ °î lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ü₂ 18a

- 1 Hem-âheng idecek demdir şadâ-yı nâya âvâzîñ
Çün olduñ beste-i zencîr-i zülfü bir fiten-sâzîñ
- 2 Ser-i maķşûda vuşlat-cû isen ey °aşîķ-ı pā-māl
Ne olduñ sâyeveş üftâdesi ser ü ser-efrâzîñ
- 3 Degildir telhveş hürmetli bu mezhebde zemzemveş
Görüp âyîn-i Cem dîvânını bildik ise râzîñ
- 4 Siyeh fûtayla hammâm içre gör ol âb-ı hayvânı
Sikender başka bir vâdîsi var bu milket-i nâzîñ
- 5 Varıp el al °Aṭâ pîr-i harâbâtîñ ayağın öp
Olam hem-bezm-i vaşlı dirsen ol sâķî-i ṭannâzîñ

50

me fâ °î lün me fâ °î lün me fâ °î lün me fâ °î lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

- 1 Tehî destiz vefâsından yine ol mihr-i raḥşânîñ
Hezârân çillesin çekdik felekde ol kaşî yâyîñ
- 2 Şemîm-i zülfüñ için olmada diller perîşân hep
Senîñ ey gül-°izârım bu mudur °uşşâķâ iḥsânîñ
- 3 Zebân-ı ḥâme taķrîr-i lebinde lâl iken ey dil
Ne an kim cezbe-i ḥüsn-i ruḥı ta°bîr ola anîñ

4 Hākikāt zan idip şevk u maḥabbet °arzını °uşşāk
Döner pervâneāsā şem°ine ol şüh-ı devrānıñ

5 Ne setr eyler °Atā zīr-i midād-ı lafza mazmūnu
Duyar ehl-i hüner ḥ°āḥ āşikāre ḥ°āḥ pinhānıñ

Y 21a

Der ḥarfü'l- lām

51

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -

1 Nola teşhīr itse cism ü cānım ol ferd-i kemāl
Bā-vücūdu emr-i zevciyyetde olur sıḥr helāl

2 Şanma bī-şevkim felekde saña ben bī-ṭalı°i
İhtirāk-ı kevkeb-i hüsnüñ beni itdi hilāl

3 İdelim meclisde yağma-yı metā°-ı ḥüsn ü ān
Ḥānedān-ı fitnede zīrā ki var bir ihtilāl

4 Pertev-endāz-ı zemīn olmaz ser-ā-pā şivesi
Mū miyānın itmese bir şā°ir-i māhir ḥayāl

5 Mū-be-mū ḥatṭın yazar ol rūḥ-ı bī-rengiñ °Atā
Olmasa evşāf-ı la°inde zebān-ı ḥāme lāl

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Ü₂ 18b

- 1 Ol dehān-ı tenge olmaz mū miyānından su'āl
Bir maḥall-i zīkdir sıgmaz aña hīç kıl ü kāl
- 2 Ğam degildir olsa vaşfinda zebān-ı ḥāme lāl
Yazmamış levḥ-i zamīre anı naḳḳāş-ı ḥayāl
- 3 Ḥüsn-i ḥālin seyr iden dil-beste-i ferḥāl olur
Ravza-i rūyında ol şūhuñ nedir bilmem bu ḥāl
- 4 Gün-be-gün oldukça zīb-i pertev-i ḥüsnü ziyād
Mihr-i °ālem dem-be-dem bulmaḳda reşkinden zevāl
- 5 Vaşf-ı ḥüsn-i yār-içün bu şi°r-i rengīnim °Atā
Oldu levḥ-i ḥātır-ı yārānda ferḥunde-fāl

Der ḥarfül-mim

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Y 21b

- 1 Ol büt-i Çīnī ḥaḳīḳat kim ilāhımdır benim
Ḥaḳḳ bu kim miḥrāb-ı ebrū secdegāhımdır benim
- 2 Maḥv-ı küll oldum vişālin isteyip ol āfetiñ
Görünen sāyem degildir dūd-ı āhımdır benim
- 3 Yār u aḡyār mū-be-mū ser-beste-i fermān iken
Rūzigārıñ fitnessi zūlf-i siyāhımdır benim

- 4 H^vān-ı vaşlıñdır şehā çün bu seyāhatden ğaraž
Lā-cerem ğam-ḥ^vārıñ olmağ zād-ı rāhımdır benim
- 5 Sen kemāl üzre perestiş kııl °Aṭā red eylemez
Ol büt-i Çīnī ḥākīkat kim ilāhımdır benim

54

me fā °ı lün me fā °ı lün me fā °ı lün me fā °ı lün
. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

- 1 Degildir inkisār-ı sırr-ı mir'āt-i dilimden hem
Ğubār-ı tıynetim āşārıdır bende kelāl ü ğām
- 2 Belā-yı āsumānıdır felekde kevkebi-ḥüsnü
Velī evc-i leṭāfet māhıdır ol revnağ-ı °ālem
- 3 Ṭabībā gerdeniñ emdir ki dāğ-ı derde şāfidir
Olur teb-ḥāledār-ı ḥasrete kāfurdan merhem
- 4 Biḥişt-i nāzda çün rüḥ-ı mücessem şivekār olmuş
Niçe ṭākat getirsin ol perīniñ ḥüsnüne Ādem
- 5 Niçe zār olmasın kim meyl-i bāğ-ı vaşl itmezsin
°Aṭā bir °andelīb-i dāğ-ı hicrān oldı ey gül-fem

55

fā °ı lā tün fā °ı lā tün fā °ı lā tün fā °ı lün
_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Ü₂ 19a

- 1 Ey perī meftūnuña mekkār imişsin añladım
Bİ-mürüvvet ḥūnī-i ğaddār imişsin añladım

- 2 Olmayaydım kâşkî ¹⁶⁹beste-miyânîñ ney gibi
Her nefesde hem-dem-i ağıyar imişsin añladım
- 3 Şīve-i şad-gūnuñ itmiş ekşeri şüret-perest
Bā'ış-i şūr u fiten sehḥār imişsin añladım
- 4 Fırkatıñde vuşlatıñda °āleme mübrem belā
Dūriña nezdikiñe ḳahhār imişsin añladım
- Y 22a
- 5 Mecma^c-i °uṣṣāka geh zāhir olursın geh nihān
Ey °Aṭā çün kevkeb-i seyyār imişsin añladım

56

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn
_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

- 1 Şem^ciñe pervāneyim cānā tereddüd eylerem
Sūziş-i şevḳ-i maḥabbetle tecerrüd eylerem
- 2 Eylesem pervāne-vār ifnā-yı cān u ten yine
Nār-ı °ışḳ ile semenderveş ¹⁷⁰teceddüd eylerem
- 3 Eylediñ ben bī-vücūdu bendegānından şumār
Ben de şāhā iltifātıñla ta^caddüd eylerem
- 4 Bir °aceb keyfiyyetim var zevḳ-i cām-ı °ışḳdan
Nāle-i mestāne gāhī ki tecemmüd eylerem

¹⁶⁹ Eldeki dört nüshada da *kāşkî* kelimesi *kāşkî-i* biçiminde yazılmıştır. Metne doğru olan *kāşkî* biçimi alınmıştır.

¹⁷⁰ Ateşte yanmayan bir çeşit efsanevî kuştur. Bir rivayete göre Hindistandaki Mecusîlerin yaktığı ateşte ısının artmasıyla semender denilen kanatlı bir böcek oluşmuş. Daha geniş bilgi için bkz. İskender Pala, *age*, 476.

- 5 Zāde-i ṭāb[°]ım degildir şanma bu nuṭḡ-ı Mesīḡ
Bir [°]Aṭā'yım rūḡ-ı ḡudsīden tevellūd eylerem

57

me fā[°] lūn me fā[°] lūn me fā[°] lūn me fā[°] lūn
· _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _

- 1 Açılmaz [°]ayş ile dil seyr ile olmaz göñül ḡurrem
Meger ol yār ile meclisde sākīveş süre bir dem
- 2 Hevā-yı [°]işḡ-ile neyler gibi feryād ider göñlüm
Girift-i ülfet olup yār olalı aḡyār ile hem-dem
- 3 Ṭabībā çek eliñ zaḡm-ı derūna çāre bulmazsın
Bu bir nāsūrdur yāra şarıлмақla bulur merhem
- 4 Tecellī eyleyip [°]aks-i ruḡ-ı āyīne-i dilde
Göründü her ṭarafdan şūreti ol ḡandadur bilmem
- 5 [°]Aṭā keyfiyyet-i bezm-i vişāl-i yārdır şādī
Açılmaz [°]ayş ile dil seyr ile olmaz göñül ḡurrem

Ü₂ 19b

58

fā[°] lā tūn fā[°] lā tūn fā[°] lā tūn fā[°] lūn
· _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _

- 1 Cāna minnetdir o cānāne eger başsa ḡadem
Meclis-i sīne-i şad-çākī-i [°]uşşāka bu dem
- 2 Her seḡer aḡlama ey dīde o zībā-ten içün
Rīze-i çehre-i gül-gonça mıdır her şebnem
- 3 Kāşki olsa müjeñ ḡançerine sīne siper

Y 22b

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün
 . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

- 1 Yıkıl git mey-furūşa kalbiñi ma°mür istersen
 Ya var Beytü'l- Harāma olmağı me°cür istersen
- 2 °Amā-yı kâlb ile taḥkīk olur mu mā hüve'l-Ḥaḫḫ hiç
 Gör ol rūḥ-ı revānı ger cemāl-i hūr istersen
- Y 23a
- 3 Kuru lāf ile ḥall ü ḥürmeti cem° eylemek olmaz
 Yürü zemzemden el yu bāde-i engür istersen
- Ü₂ 20a
- 4 °Alī destinden olma nūş-ı cām-ı kevsere teşne
 Mezāk-ı nefse uygun kāse-i billür istersen
- 5 Şafā-yı bezm-i °irfāna yetiş sa°y it °Aṭā sen de
 Delīl-i °iṣḫā uy gel olmamak mehcür istersen

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün
 . . . _ / . . . _ / . . . _ / . . . _

- 1 Ḥelāl-zāde şuyun gösterirdi pīr-i muġān
 Egerçi ḥürmetini ḥalka itmeseydi °ayān
- 2 Şarardı beñzini sevdā-yı al-ı ruḥsārı
 Tebeddüh eyledi şūfide °illet-i yeraḫān
- 3 Ne fā'ide tūtalım vaşla çāre yoġ-ise de
 O ḥüsn ü cezbe ile çekdi bende itdi hemān
- 4 Taḥammül eyler idik bārī şıklet-i ġayra

Rakīb-i eşkal-i def^{ce}e olaydı bir imkân

- 5 Ne rütbe ketme çalışdımsa âteş-i ^cışıkı
^cAtâ o ser-keşe düd-ı dilimden oldu ^cayân

62

me fâ ^cî lün me fâ ^cî lün me fâ ^cî lün me fâ ^cî lün

..... / / /

- 1 Ne bî-mihr âfet olmuş bu edâ-yı nâ-sezâlıktan
 Mişâl-i zerre yok ol mehde şevk-i âşinâlıktan
- 2 Çemende penbe-i dâğ-ı dil itsem cism-i kâfûrun
 Nola tarh-ı tekellûf eylesem ben hâk-pâlıktan
- 3 Metâ^c-ı hâl-i hindüya virirken nakd-i cân ^cuşşâk
^cAceb ey h^vâce-i hüsnüm ne hâsıl bî-vefâlıktan
- 4 Riyâdan hırkâ-püş olduñsa pâk it cebhe-i cismi
 Mülevveş-dâmen-i dehr olma kir päs-ı riyâlıktan
- 5 Esîr-i devlet olmaz ey ^cAtâ âzâdeler zîrâ
 Güzeldir mülk-i istignâya şâh olmak gedâlıktan

Y 23b

Der Һarfü'l- vav

63

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Bāde-i °iškā olalı Һıynet-i cismim sebū
Cüst-cüy-ı āb u tāb-ile gezer dil sū-be-sū
- 2 Nükhet-i zūlf ü °izār u hāliniñ hayrānıym
Gül müdür sünbül müdür fülful müdür bilmem ne bu
- 3 Murğ-ı cān girmek için ol serv-i nāzıñ Һoynuna
Çıkmağa bu āşiyān-ı tenden eyler ārzū
- 4 Bāğda her şeb hezārān °aşıķ efgān itmede
Ol gülüñ girmez mi gūşuna °aceb bu güft-gū
- 5 Vaşf-ı Һaddinde °Aṫā nola Һıram itse Һalem
Serv °ādetdir ider her rūzigāra ser-fürū

Ü₂ 20b

64

mef °ū lū fā °i lā tū me fā °i lū fā °i lūn

- - . / - . - . / . - - . / - . - -

- 1 Bī-tāb olursa şevķ u Һarabdan o māh-ı nev
Sāz-ı niyāzı idelim āheng-i pīş-rev
- 2 Rām it o günle Һarḫda fikr-i daķıķ idip
Maḫşūl ola o gendūme dirsens mişāl-i cev
- 3 Var dūdmān-ı cānda bir naḫliñ āteşi
Çıkamaz Һarāb-ḫāne-i dilden tehī °alev

- 4 Ef'āle bakma ol mütesellī va'īd ile
Farz it cevāz-ı vuşlatı olmazsa da velev
- 5 Mīhr ü vefāsı şāyed ola rūšenā °Aṭā
Bī-tāb olursa şevk u ṭarabdan o māh-ı nev

65

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün
. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Y 24a

- 1 Eger olmazsa senden luṭf u şefkat yā Resū'l-allāh
Yamandır ḥāl-i pür-°isyān-ı ümmet yā Resū'l-allāh
- 2 Vücūd iklīmi ṭoldu ser-te-ser çirk-i ma'āş-ile
Meger taḥhīr ide eşk-i nedāmet yā Resū'l-allāh
- 3 Yine bī-dār iderse şubḥ-ı iḥsānıñ ider yoḥsa
Şeb-i °isyān-ı azlem dilde gāflet yā Resū'l-allāh
- 4 Der-i luṭfuñdan özge bir penāhim yoḥdur °ālemde
Meded-ḥ^vāhim cenābıñdan °ināyet yā Resū'l-allāh
- 5 °Aṭā bendeñ ğarīk-i mevce-i bahr-i kebā'irdir
Be-ḥaḫkḫı nuṭk-ı pākiñ kıl şefā°at yā Resū'l-allāh

66

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün
_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

- 1 İftirāk olmaz enīs-i vuşlata
Nā-ḥalef yoḥ aşinā-yı Ḥazrete
- 2 Bir ṭarīk ile degil mümkün vişāl

Ü₂ 21a

Bağlıdır feyz-i Cenāb-ı ʿİzzet'e

- 3 Neş'e-i cām-ı mey-i taqdīr ile
Çok gedālar vāşıl olmuş devlete
- 4 Ehl-i tevḥīd olmak ise maqşadıñ
Miḥnete şabr it şekūr ol niʿmete
- 5 Bul ʿAṭā insān-ı kāmīl sīretin
Himmet ile ol mübārek ḥaslete

67

fe ʿi lā tūn fe ʿi lā tūn fe ʿi lā tūn fe ʿi lūn
..__ / ..__ / ..__ / ..__

- 1 Muṭrib ol sūnbüle dā'ir sözü alma diline
Tiz-meşrebdir o dem-sāz toḫunma teline
- 2 Seyr it āyīne-beden o şanem-i efrenci
Ḥam-ı gīsūları beñzer Filemenk sūnbülüne
- 3 Pūselik aradıgın perdedir ammā muṭrib
Bu muḥālifçe düşer vech-i Ḥüseynī ḫoluna
- 4 Ḥam-ı gīsūsu daḫi başıma bir ḫayd oldu
Yine biñ dürlü belānıñ hele baḫ müşkülüne
- 5 Mū miyān ile ḫafādār olup şöyle ʿAṭā
Ya ʿnī bār olmayalım yār olalım kākülüne

Y 24b

me fā °ī lün me fā °ī lün fe °ü lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

- 1 Hırām it serv-veş bāğ-ı şafāya
Şalıp gülzāra zülf-i müşk-sāye
- 2 Ruḥ-ı sākīyi gör bu devr-i meyde
Ne şüret virdi mir'ātü'ş-şafāya
- 3 Bahāne rāhın itdi bu kemer-bend
Kelām olmaz hele cānā bu rāya
- 4 Nola çāk olsa mey °aks-i lebiñden
Bedeldir sākīyā ol mā-cerāya
- 5 Lebiñ müştākına bülbül ne lāzım
Bağılmaz bezm-i meyde hü u hāya
- 6 Hevā-yı sünbülīdir būy-ı zülfüñ
Ruḥuñ gül-gonçadır bāğ-ı bihāya
- 7 Bi-ḥamdi'llāh °Aṭā kayd-ı emelden
Yine āzādeyiz minnet Ḥudā'ya

Ü₂ 21b

mef °ü lü fā °i lā tü me fā °ī lü fā °i lün

_ _ . / _ _ . / . _ _ . / _ _ .

- 1 Biz kim hezār °āşık-ı üftādeyiz yine
Bir şūḥ-ı nevresīdeye dil-dadeyiz yine
- 2 Harf-i vefā şenīde-i la°l-i lebi degil

İmdād-ı h^vāh-ı keyfiyet-i bādeyiz yine

3 Dil-teşneler esîr-i serâb-ı cefâ iken
Nûş-ı zülâl-i vaşlına âmādeyiz yine

4 Gördükçe yüz çevirmede bizden o māh-rû
Bî-vech vaşl-ı yârı temennādayız yine

Y 25a

5 Yārān-ı nazma oldı^c Aṭā bir nev^c ihtirā^c
Bu nüşa-i laṭife ki inşādayız yine

70

me fā^ci lün fe^ci lâ tün me fā^ci lün fe^ci lün

. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _ _

1 Sitem okunu çeker sîneye nedir çäre
Bu ince zaḫmeti gizli şutar göñül yäre

2 Gedā-yı tālib-i vuşlat ider mi şabr u sükün
Figān ki ipligimiz gayrı çıkdı pāzāra

3 Ne men^c ider o büt-i işvekārdan vā^ciz
Mecāli^c ālem-i vaḫdetde var mı inkāra

4 Görüp raḫībe nigāhını telḫ-kām oldum
Yaḫışmaz idi bu şirîn-edā o murdāra

2

5 Hele bu bābda senden su'āle geldi^c Aṭā
Efendi yok mu kerem bu gedāya bir päre

mef[°]ū lū fā[°]i lā tū me fā[°]ī lū fā[°]i lūn

___./_._./_._./_._

- 1 Būs-ı kenārı eylese işrāb ğabġabı
Kim aġzına alırdı o cām-ı leb-ā-lebi
- 2 Rūh-ı neşāt-baġş-ı dil-i °aşıġān idi
Şīrīn-çeşīde olsa eger cām-ı meşrebi
- 3 Nāhīd-i devr-i tāl[°]atına müşterī cihān
Yā Rab ne māhiyetli imiş ħüsnü kevkebi
- 4 Zann itme nesh-i āyet-i ħüsn oldu ħaġġ-ile
Pūşīd şerġ-i sırr-ı cemāl itdi mıklebi
- 5 Olmaz mı teşnegān şeb-i hecrine °Atā
Būs-ı kenārı eylese işrāb ğabġabı

C 22a

me fā[°]i lūn fe[°]i lā tūn me fā[°]i lūn fe[°]i lūn

._._./_._./_._./_._

- 1 Bu ħāl-i zārıma şefġat nigāra gelmez mi
Su'al-i ħaste-i hicrān-zāra gelmez mi
- 2 Ķahr mı baġr-i tegāfūilde ol dūr-i nā-yāb
Ya rūzigār ile semt-i kenāra gelmez mi
- 3 Geçer gider mi firāġ ile vaktimiz çü şabā
O serv-ķād bize de vara vara gelmez mi

Y 25b

71/4 oldu : - Y

72/2 semt-i kenāra : būs-ı kenāra Y

72/3 çü : çün Y

- 4 Bu hār hār ile bülbül kalır mı böyle hamūs
Gelip bahār o gül mergzāra gelmez mi
- 5 Dem-ā-dem akmada eşkim mişāl-i cūy °Aṭā
°Aceb o şūḥ ser-i cūybāra gelmez mi

73

mef °ū lü me fā °ī lü me fā °ī lü fe °ū lün
_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _

- 1 Gülşende belābil hüneri bülbüle düşdü
Sākīler elinden felege gulgüle düşdü
- 2 Maḥbüb-ı kulüb olduđu-çün şeh-i hūbān
Āvāze-i hüsnü gibi dilden dile düşdü
- 3 Ruḥsārına düşdü şeb-i vuşlatda sirişkim
Ḥandānī-i ḥāṭırla o gonça güle düşdü
- 4 Hecr-ile girift oldu dil ol kaşı kemānıñ
Feryādım anıñ-çün ki gönül sünbüle düşdü
- 5 Yek cām-ı meye pīr-i muġān almıyor eş°ār
Elfāz-ı hüner şimdi °Aṭā bir pula düşdü

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün
 . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

- 1 Bisāt-ı °ayşı bezme başı idip nevrüz-ı sultānī
 Yeñi pür-neş'e kıldı eskiden maḥmūr-ı hicrām
- 2 İdip bu rüzigār endīşe-i ebr-i felekden dūr
 °Arūs-ı °ālemiñ meşşāte-i mihr oldı ḥayrām
- Ü₂ 22b
- 3 Çemen-püş-ı cibāli zīb ile sāhilde seyr it kim
 İder bād-ı şabā teşvīk-i dāmen-būsa °ummānī
- 4 Gülün vefk-i küşādın kāsıd ider bülbül göñül sen de
 Giderme dāmen-i büstānı elden ya gülistānı
- Y 26a
- 5 °Aṭā seyr eyledikde sū-be-sū cūy-ı çemenzārı
 Ferāmüş eyledim ben cüst-cūy-ı āb-ı ḥayvānı

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün
 _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

- 1 Bilmedim evvel kemāhī böyle ben dil-cū sizi
 Şayd idip deryā-dil oldu¹⁷¹ şimdi ey meh-rū bizi
- 2 Çerkesī hükmüyle çeşmiñ cān u dil yağmageri
 Ey dil ü dīn ḥaşmı īmān ḥırsızı kāfir kıızı
- 3 Ey eliñden dem-be-dem ḥunāb-ı ğam nüş itdigim

74/3 çemen-püş-ı cibāli : çemen-büs-ı cibāli Y

74/4 kāsıd : - Y

¹⁷¹ Bu kelime nüshalarda *olduñ* biçiminde yazılmasına karşın anlam açısından *olduğ* biçiminde okunması uygun görülmüştür.

Gönlüm alırken mi oldu dest-i nāzīñ kırmızı

4 Bir saķız çiynerse de pistān u la°lin būs için
Nuķl-i mey olmaz turunc-ı tāze vü tersā kıızı

5 Hem °itāb eyler a kāfir hem olursun şivekār
Ya niçe olmaz °Atā şabr u taķammül °ācizi

Muķatta°āt

1

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün
. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Şenā-yı bī-riyā kim olsa sem°-i hāṭıra maķrūn
Anıñ zevķ u şafası gerçi eyler ādemi memnūn
Velī °aķl-ı selīme istimā°-ı lezzet-i anıñ
O medḫe lāyık olmak miḫnetinden ola vāfir dūn

velehu

2

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn
_ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _

Bu ḫarābāt içre kim ḫāk-ile yeksāndır göñül
Līk ma°müre-i °irfāna sultāndır göñül
°Aks ider mir'ātveş levḫinde eşķāl-i şuver
Kā'ināt içre mu°allā °arş-ı Raḫmān'dır göñül

velehu

3

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Y 26b / Ü₂ 23a

Düş gönül tevḥīd-i şırfa varımı eyle fedā
 Niçe bir ağıyār elinden çekdiğin cevri u cefā
 Dūzahı cehli koyup gel cennet-i °irfāna gir
 Olsa "lā-hāvfün °aleyhim"¹⁷² olmaya hüzn ü belā

velehu

4

me fā °i lūn fe °i lā tūn me fā °i lūn fe °i lūn

. . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Elinden olmada peymānevār olanlar mest
 Ayağı sākī-i ser-mest çün tutar der-dest
 Dinilse zūlfüne hem-reng-i dühn-i °itr-ı şehī
 Müdāhane ile ol ḥod-pesend olur ser-best

velehu

5

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Ḳand-i la °liñ gerçi cānā şehd ü şekkerden lezīz
 Ḳanda şordumsa lebiñ dirler ki Kevşerden lezīz
 Ḳanı ol dem ki dökerdi tīg-i gamzeñ Ḳanı
 Görmedim bir dem cihānda ben o demlerden lezīz

¹⁷² Ahkaf Suresi 13. ayetten iktibas edilmiştir. Alıntılanan yerin anlamı 'Onlara hiçbir korku yoktur.' şeklindedir. Ayetin tamamının anlamı ise şöyledir: " 'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra da doğru yolda sebat edenler için hiçbir korku yoktur; onlar mahzun da olmayacaklardır."

velehu

6

me fā ° lün me fā ° lün me fā ° lün me fā ° lün
 . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Göñül mellâh-ı baħr-i ° ışk olaldan keştî-i tende
 Dem-â-dem mâ'il-i girdâbdır meyl-i kenâr itmez
 Temennâ-yı cefâ-yı yâr idendir seyyid-i ° uşşâk
 Celîs-ender ħarîm-i ° ışk olan vaşl ihtiyâr itmez

velehu

7

fe ° i lâ tün fe ° i lâ tün fe ° i lâ tün fe ° i lün
 .. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

O açık başlı o mestûre o ser-keş Çerkes
 Eyledi zülf-i siyâhı beni müstağnî-i fes
 Añâ pervâne-i şevk olmaz ise bülbül-i cân
 Dönüp ol âfet-i devrândan ey dil sözü kes

velehu

8

fā ° i lâ tün fā ° i lâ tün fā ° i lâ tün fā ° i lün
 _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Müttehid ber-vefķ-i ħikmet aşl-ı eşyâ bî-nizâ°
 Yettehid fi-zâtihim hattâ' z-zılâlli ve'ş-şu°â°
 Sâye cism-i muzlimiñ ħaylûleti âşâridır
 Cism-i şeffâf zılli kat°en olmamışdır istimâ°

Y 27a

velehu

9

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ü₂ 23b

O māhuñ iştıyāk-ı mihrine dil mübtelā ammā
 Bu şevķiñ āfet-i pervāne-i cān olduğun bildik
 Görince gerçi olduğ mübtelā-yı renc-i sevdāsı
 Ser-i zülf-i dil-āviziñ perişān olduğun bildik

velehu

10

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Revnaķ-ı şūr-ı şetāret ʔal°at-ı meh-pāresi
 Pİç-tāb-ı mār-cādū kākül-i mekkāresi
 La°i °ayn-ı mācerā-yı teşnegānī sū-be-sū
 Çeşm-i dil-cū āb u tābiñ ser-nigün fevvāresi

velehu

Ber-fenn-i rubā°iyyāt be-ʔavr-ı Şeyḫ Ḥayyām¹⁷³

1

Lā yümkinü en yücede ğayrük deyyār
 Sen vācib iken mümkünü itmem iķrār
 Eşyā-yı cihān ḥādiş ü sen Zāt-ı Kādīm
 İtdiñ bizi āşār-ı kıdemden izḫār

¹⁷³ Yalnızca Ü₂ nüshasında bulunan bu başlık metne müstensih tarafından sonradan ilave edilmiş gibi görünmektedir.

2 itmem : itmesem Y

velehu

2

Ben ādem-i ma^cnīyim İrem'den geldim
 Zan eyleme şūfī ki ^cademden geldim
 Yok yok nefes-i kıuds u^cAṭāu'llāhim¹⁷⁴
 Bu ḥādişe bir semt-i kıdemden geldim

velehu

3

Y 27b

Yār başsa ḳadem cāna maḥaldır bī-bāk
 Ol sūnbüle bī-ṭarḥ-ı tekellūf ben ḥāk
 Nā-ḥakḳ yire ifnā-yı vüçüd eylemedim
 Ḥāk olmak ile eylemişim cismimi pāk

velehu

4

Ḳurbānıñım ey şāhid-i māh-ı a^cyād
 Ölmek baña öldürme sañadır mu^ctād
 Tek zindegī-i hecr-ile ḳahr eyleme de
 İḥyā beni eylersin olursan cellād

velehu

5

Ü₂ 24b

Olmaz idi bu mertebe dil ḥālīñ dūn
 Her hālde ol şehden olaydñ memnūn
 Yek şīve-i canāneye mā'il olanıñ
 Biñ ḥasret-ile ḥālī olur dīger-gūn

¹⁷⁴ Bu rubaide Hicr Suresi 29. ayete gönderme vardır: "Bu itibarla ben onu düzenlediğim insan şekline koyduğum ve içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun için secdeye kapanınız."

velehu

6

Rindāna cefādır bu cihānıñ kārı
 Çün dār-ı menāmdır istemez bī-dārı
 Bir h^vāb-ı cāvid isterem kim bārı
 Unutdura bu güzeşte-i ekdārı

velehu

7

Virdik saña dil şanma belālar çekeriz
 Deşt-i °adem-i °ışkda biz¹⁷⁵ ser çekeriz
 Tīr-i siteme gerçi muķābil sīnem
 Ey rūh-ı revān anı berāber çekeriz

velehu

İn dü rubā^cī mütercem ez āşār-ı Şeyh Hayyām berāy-ı tanzīreş güfte¹⁷⁶

8

Y 28a

Bir kūze-geriñ çarhına şaldım enzār
 Çok kāseleri devr ile eyler hem-vār
 Vird itmede hāliyle ol iħrāk her-bār
 “Halaka’l-insāne min-şalşālin kel-feħħār”¹⁷⁷

6/3 kim : ki Y

¹⁷⁵ Bu kelime nüshalarda *bir* şeklinde yazılmasına karşın anlam açısından *biz* şeklinde okunması daha uygundur.

¹⁷⁶ Bu ibare yalnızca Ü₂ ve V nüshalarında bulunmaktadır.

8 itmede : itme Y

¹⁷⁷ “İnsanı, ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.” (Rahman /14)

velehu

9

Koyduğda reh-i ʿişkına cānā başı
 Olduğ elem-i ḥasretiñiñ pādāşı
 Bu şūr u şerin bāʿişi el-ḥaḥḥ sensin
 Biz ʿaṭf ideriz ğayra edebden nāşı

velehu

10

Ü₂ 24b

Vir bārī devā-yı şerbet-i vaşlı ḳanam
 Bu telḥī-i şabra niçe bir ben dayanam
 Şevkiñ beni sūznāk itmek ister
 Tāb-āver ider iseñ beni ben de yanam

velehu

11

Mevcūd seniñle bütün eşyā-yı cihān
 Maʿdūm seniñle ne ʿaceb kevn u mekān
 Sen kenz-i ḥafiken¹⁷⁸ neredeydi ʿālem
 Ḥattā izā ḳulte ki “kūn fekān”¹⁷⁹

velehu

12

Ben hem-demim ol yār ile in ü ānsız
 Çün ʿāşıkım olamam dem u devr ansız
 Hem evvelim hem āḥir āḥirim evveldir

¹⁷⁸ Burada ‘Gizli bir hazineydim. Bilinmeyi diledim bilinmek için halkı yarattım. Onlara kendimi bildirdim. Onlar da beni bildiler.’ hadis-i kudsisine atıf vardır. Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Yılmaz, *age*, 91-92.

¹⁷⁹ Kur’an-ı Kerim’de pek çok yerde geçen *kūn feyekūn* (Bu ibare, Bakara/117., Âl-i İmran/47. ve 59., Enam/73., Nahl/40., Meryem/35., Yasin/82. ve Mü’min/68. ayetlerde geçmektedir.) ibaresinin ikinci kısmındaki *yekūn* mızari çekimi burada mazi olarak çekimlenmiş, *kān* olmuştur. Ayette geçen ve ‘Ol, hemen olur.’ manasına gelen ibareye atıfta bulunan ve ‘Ol, hemen oldu.’ manasına gelen bir ifadedir. İkinci dizinin başındaki Arapça “Ḥattā izā ḳulte” ibaresi de “dediğin zamana kadar” anlamını taşımaktadır.

Ne yār olur bensiz ne ben ansız

Ebyāt

1

mef[°] ū lū me fā[°] ī lū me fā[°] ī lū fe[°] ū lūn

___./___./___./___

Serpüş-1 meziyyet-ile işkeste-edādır
Ol mū-yı miyān başıma püsküllü belādır

velehu

2

Y 28b

fe[°] i lā tūn fe[°] i lā tūn fe[°] i lā tūn fe[°] i lūn

..___/..___/..___/..___

Hele cū[°]-1 ni[°] am-1 şahn-1[°] Aṭā vū keremiñ
İdemez def[°] meger mevşile-i şahn-1 vişāl

velehu

3

me fā[°] i lūn fe[°] i lā tūn me fā[°] i lūn fe[°] i lūn

..___/..___/..___/..___

Ol āfiṭābı alıp kaçsa bezm ü vaḥdetine
Felekde bir gün uğurlardı mübtelā-yı elīm

velehu

4

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Görüp ten lānesin şanma tehī bir kuşca cānım var
Hümā-yı lā-mekānı fehm kıl bu āşiyānımdan

velehu

5

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Cünbiş-i vech-i yem-i ıtlāk olup bed' ü me°ād
Baħr-i zāt emvācını peydā vü ifnā eyledi

velehu

6

Ü₂ 25a

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Çün hayāt-ı °ışık ile geldi vücūda kā'ināt
°Ālem-i taħkīkde ref° oldı külliyen memāt

velehu

7

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Ey gözüm bu mā-cerā-yı ğamdan itme ictināb
İttikā-yı derd iden °ālemde olmaz kām-yāb

velehu

8

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Gerden-i kāfūruna rindān riyā eyler mi hīç
Līk gerdāniyyeden muṭrıb nevā eyler mi hīç

velehu

9

Y 29a

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Her hevādār añlamaz sırr-ı derūn-ı gōnçayı
Açılırsa ol yine bād-ı şabāya açılır

velehu

10

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Kevkeb-i baħtım medārı üzre devr itmez felek
Bu rekāket gālībā devrān-ı pergārındadır

velehu

11

me fā °i lūn me fā °i lūn me fā °i lūn me fā °i lūn

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Derūnumdan çıkar °ışk āteşi la°li firākıyla
Kızıldır gerçi fāş ammā bu gül-femden nihān olmaz

velehu

12

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn

..__/_..__/_..__/_..__

Ne şorarsın baña bu sūz-ı dilimden bñlbñl
Dil-i pervānemiz ol sōzñ dimez epsemdir

velehu

13

mef °ū lū me fā °ī lū me fā °ī lū fe °ū lūn

__./.__./.__./.__.

Cān almağ ol āyīne-i ruħsarīña maħşūş
Bu şūretiñ °aksi leb-i derbārīña maħşūş

velehu

14

Ü₂ 25b

mef °ū lū fā °i lā tū me fā °ī lū fā °i lūn

__./.__./.__./.__.

Deryā yüzünde zāhir olan mevcler degil
Şekvā-yı rūzigārı ider nūkte-dāna °arz

velehu

15

fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lā tūn fe °i lūn

..__/_..__/_..__/_..__

Bir kirişmeyle alıp hātır-ı vīrān şehri
Anı ma°nūre-i °ışk itdi Hñlāgū Hñn'ım

velehu

16

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Bir sebük-rūḫa ol ey dil-sūḫte bārī esīr
Olmaya levḫ-i ruḫūnda ihtimāl-i ḳīl ü ḳāl

velehu

17

Y 29b

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

°İşk-ı Leylī ile terk it varımı Mecnūn gibi
Çün budur mefhūm-ı taklīd es-selef ḫayrū'l-ḫalef

velehu

18

me fā °i lün fe °i lā tün me fā °i lün fe °i lün

. . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Ḥarāb-ı tāb-ı şarāb olmayınca dildārım
Çerāğ-ı ḫ^vān-ı vişāl olmadı dil-i zārım

velehu

19

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Yana yana dilleşirdi tā seḫer pervāneler
Bulsalar şābit-ḳadem bir şem^ca-i şāḫib-devām

velehu

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-.---/-.---/-.---/-.---

Mihr ü mäh-ı ebruvāna mū-be-mū üftāde mi
Sāye-i kākül niçün şām u seher olmaz cüdā

velehu

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-.---/-.---/-.---/-.---

°Aşık-ı şūrīdesi bir ben degil ol gonçanıñ
Bende kılmış dāne-i hāli hezārı zūlfüne

velehu

fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lā tūn fā °i lūn

-.---/-.---/-.---/-.---

Bāde-yi °ışk ile şūfī kalbe seylān itdirir
Zannım anı koymak ister mā'-i cārī hükmüne

velehu

Ü₂ 26a

mef °ü lū fā °i lā tū me fā °i lū fā °i lūn

---./---./---./---

Ğassāle-i şelāse¹⁸⁰ yeter ehl-i firqate
Muṭrib nevā-yı ülfeti tiz eylemezse gāh

¹⁸⁰ İçki içilirken ilk üç kadehe bu ad verilir. Bu üç kadeh insanı iyi şeylerden sıyırdığı için bu ad verilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. İskender Pala, *age*, 472.

velehu

24

Y 30a

me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün me fā °ī lün

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Daķıkā çekme çarħda sā'at-i rüz-ı cezā ħavfin
Münebbihden ol āgāh gün bu gün sā°at bu sā°atdır

velehu

25

fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lā tün fā °i lün

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

Sözlerim ħālī emelden neş'e-i dārū gibi
Kākülün vaşfinda ser-tā-pā ħayālim mū gibi

7. BİBLİYOGRAFYA

Acaloğlu, M. Türker. *Dünya Atasözleri*. İstanbul: Kaya Yay. (t.y)

Ak, Coşkun. *Nedim : Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanından Seçmeler*. Bursa : Gaye Kitabevi, 2000.

Akkaya, Nevres-i Kadîm and his Turkish Divan : textual analysis, critical edition and facsimile . 2. kısım. Ed. Şinasi Tekin –Gönül Alpay. Harvard : Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilizations.

Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp, 1991.

Anderson, A. Dolphin. *Osmanlı Hanedanının Yapısı*. Çev. Şerafettin Severcan. İstanbul : İz,1998.

Aydın, Şadi. “Sebk-i Hindî.” *Türk Edebiyatı*.c.28.s.319 (2000): 25-28.

Ayvansarayî Hüseyin Efendi. *Hadikatü'l- Cevâmi’*” Haz. A. Nezih Galitekin. İstanbul: İşaret,2001.

Ayvazođlu, Beşir. *Aşk Estetiđi*. İstanbul: Ötüken,1997.

Babinger. *Osmanlı Tarih Yazarları*. Ankara, 1982.

Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-Ârifin*,c.2. İstanbul,1967.

Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*.c.3. İstanbul: 1342.

Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük. Haz. M. Nihat Özön. 6. bs. İstanbul: İnkılâp ve Aka, 1979.

Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. İstanbul : Matbaa-i Osmaniye.

Ceylan, Ömür. *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi, 2000.

Davud Fatin Efendi. *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'ar*. İstanbul,1283.

Derleme Sözlüğü. Ankara: TDK, 1978.

Develliođlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 15. bs. Ankara: Aydın Kitabevi, 1998.

Deyimler Sözlüğü. Haz. Şaban Sezgin. Edirne : Ülkü Mtb.(t.y)

Die Arabischen, Persischen, Turkischen Handschriften der k.u.k Hofbibliothek Zu Wien. Haz. Flügel. c.2.

Dilçin, Cem. "Gazel". *Türk Dili: Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*. sayı 415-416-417. (1986): 78-247.

----- . *Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK, 1992.

----- . *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK, 1983.

Diriöz, Meserret. "Divan-ı Şânîzâde." *Hekim Şânîzâde Atâullah*. Kayseri: EÜ Mtb.,1989.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Şairleri*. c.2. İstanbul, 1935.

Eyübođlu, Kemal. *13.yy'dan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözü ve Deyimler*. İstanbul: Dođan Kardeş Matbaacılık, 1975.

Fâik Reşad, *Eslâf*. İstanbul: Asır, 1894.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp ve Aka, 1977.

----- . *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek, 1985.

----- . *Mevlevî Adab ve Erkânı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yay., 1963.

Hüseyin Kazım Kadri. *Türk Lügati*. Ankara: İstanbul, Maarif,1943.

İbnül Emin Mahmut Kemal İnal. *Son Asır Türk Şairleri*.c.2. İstanbul : 1935.

----- . *Son Hattatlar*.İstanbul: MEB,1970.

İmlâ Klavuzu. Haz. Hasan Eren. Ankara : TDK Yayınları, 1985.

İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı-Nazım Şekilleri ve Aruz*. 2.bs. İstanbul: Dergah,1997.

----- . *Enderunlu Vâsıf*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.,1988.

İsmail b. Muhammed el- Aclûnî. *Keşfü'l-Hafâ*. Beyrut: Darü'l- Kütübi'l- Arabî,1935.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu. c.4. Ankara: Maarif Vekâleti, 1959.

İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Rahle Yay., 1969.

Kahya, Esin. "Şânîzâde Mehmed Atâullah". *Erdem*.c.5.s.15 (1989): 848-857.

Kaplan, Mahmut. "Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehîm, İsmetî, Nailî ve Neşâtî'nin

Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri." *Hece (Türk Şiiri Özel Sayısı)*. c.5. s.53-55 (2001): 272-281.

Karabulut, Ali Rıza. "Şânîzâde Tabib Mehmed Atâullah Efendi'nin Eserleri." *Hekim Şânîzâde Atâullah*. Kayseri : EÜ Mtb.,1989.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*.

Köker, Ahmet Hulusi. "Şânîzâde'nin Hayatı ve Eserleri." *Hekim Şânîzâde Atâullah*. Kayseri: EÜ Mtb., 1989.

Kılıç, M. Erol. *Sûfi ve Şiir*. İstanbul: İnsan Yay., 2004.

Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli . Haz. İhsan Atasoy ve diğerleri. İstanbul: Yeni Asya Yay., 1989.

Levend, Ağah Sırrı. *Divan Edebiyatında Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun, 1980.

Lutfî Efendi. *Tarih-i Lutfî*. İstanbul: Matbaa-i Amire,1873.

Mazıoğlu, Hasibe. *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*. 2.bs. Ankara Akçağ, 1992.

----- . *Nedim*. Ankara : Kültür ve turizm Bakanlığı yay., 1988.

Mehmed Cemaleddin. *Âyîne-i Zürafâ – Osmanlı Tarih ve Müverrihleri*. İstanbul: İkdâm Mtb.,1314.

- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. c.1. Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mercanlıgil, Muharrem. *Ebced Hesabı*. Ankara: Doğuş Mtb.(y.y), 1960.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 1995.
- Mütercim Asım Efendi. *Burhân-ı Katı*. Haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs. Ankara: TDK, 2000.
- Ocak, Fatma Tulga. "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebki-Hindî." *Türkler*. c.11. 733-739.
- Okay, Orhan- Ünver, İsmail, Ünver. "Şânîzâde Atâullah". *Büyük Türk Klasikleri*.c.8.İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1988.
- Okyanus Türkçe Sözlük*. Haz. Pars Tuğlacı. İstanbul: Pars, 1971
- Onay. A. Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. 4.bs. Haz. Cemal Kurnaz. Ankara: Akçağ, t.y.
- Özen, Mine Esiner. *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İÜ Fen Fakültesi, 1985.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ, 1995.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş, 1995.
- Redhouse, James William. *A Turkish and English Lexicon*. 2. bs. İstanbul: Çağrı, 2001.
- Seyfettin Özege Bağış Kitaplar Kataloğu*. Haz. Ali Bayram- M. Sadi Çöğenli. c. 3-4.Erzurum: AÜ Basımevi,1998.

- Smith, Margaret. *The Life of Rabia & Other Women Mystics in Islam*. Oxford: Oneworld Publications, 2001.
- Steingass, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. 2. bs. London: Routledge and Kegan Paul, 1935.
- Şânîzâde Mehmed Atâullah. *Tarih-i Şânîzâde*. İstanbul: Ceride-i Havadis Mtb., 1873.
- . *Divan-ı Atâ* . İÜ Ktp.si TY 1352 ve 9636, Viyana Kraliyet Ktp.si, no.750, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp.si no. 727.
- Şemsettin Sami. *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Enderun, 1989.
- . *Kâmûsü'l-A'lâm*. Tıpkıbasım. Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996.
- Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK, 1963.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. Ankara : Kültür Bakanlığı Yay., 1990.
- . "Sebk-i Hindî Hakkında Bazı Düşünceler." *Milli Kültür*. s.58. (1987): 78-81.
- Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*. Haz. Haluk İpekten v.d. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.
- The Lingua Franca In the Levant*. Haz. Henry ve Renee Kahane, Andreas Tietze. İstanbul: ABC Kitabevi, 1988.
- Timurtaş, Faruk K. *Osmanlı Türkçesi Grameri III*. 8. bs. İstanbul: İÜEF, 1997.
- Tolasa, Harun. "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. sayı 1. (1982): 15-46.
- Tökel, Dursun Ali. *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ, 2000.
- Tulum, Mertol. *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl (Menakıbu'l-Kudsîyye Üzerinde Bir Deneme)*. İstanbul: Deniz, 2000.

- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî*. c.1. Haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro, 2001.
- “Sebk-i Hindî.” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, isimler, eserler, tesirler*. c.3. Haz. Ezel Erverdi v.d. İstanbul: Dergâh, 1990.
- Türk Ansiklopedisi*. Ankara:1950.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet, 1977.
- Uğur, Ahmet. “Tarih-i Şânîzâde.” *Hekim Şânîzâde Atâullah*. Kayseri: EÜ Mtb.,1989.
- Unat, Faik Reşit. *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. 5. bs. Ankara: TTK, 1984.
- Ülker, Necmi. “Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi’nin Mezartaşı.” *Tire’de Osmanlı Dönemi Türk Kitâbeleri*. Ankara,1994.
- Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler.” *AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*. c.11. sayı 1. (1993): 51-89.
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*. Haz. Yücel Dağlı v.d. İstanbul: YKY, 2001.
- Yıldırım, Nuran. “Türkçe Basılı İlk Türk Kitapları Hakkında.” *Journal of Turkish Studies*. c.3. (1979): 444-446.
- Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözlükler*. İstanbul: Enderun, 1992.

8. İNDEKSLER

8.1. İNCELEME KISMI İNDEKSİ

- Açık istiare 62
 Ahmed Vefik Paşa 5
 Allah 25, 38, 49, 50, 51, 52, 53
 Akkirmanlı Nakşî 51
 Ankara Türk Tarih Kurumu
 Kütüphanesi 13
 Âsım 1
 Âsım Tarihi 12
 Atâ 2, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 30, 31, 38, 46, 47, 48, 49, 51,
 52, 53, 54, 55, 57, 58, 79
Atâ Divanı 15, 20, 24, 25, 26, 29,
 30, 32, 33, 37, 38, 39, 42, 43, 49,
 53, 54, 59, 60, 71, 72, 73, 79
 Atiye Sultan 30
 Avusturya İmparatoriçesi 11
Âyîne-i Zürafâ 2, 4, 15
 Babinger 2, 15
 Bağdat 53
 Bâkî 26
 Baron Anton von Stoerck 11
 Bartolameo de Battisti de San
 Giorgis 11
 Behram-ı Gur 43
 Bektâşîlik 7, 8
 Benlizâde Efendi 5
 Beylerbeyi Camii 30, 75
 Borlu 29
 Bulak 12
 Bursalı Tahir 2
 Büyük Frederich 14
Büyük Türk Klasikleri 2, 15, 16
 Cavit Baysun 15, 75
Cebir-Mukâbele 14
 Cem 43, 44
 Ceride-i Havâdis 13
 Cevdet Paşa 1, 3, 6, 8, 10
 Ceyhun 53
 Cihan 49
 Cinas 69
 Cinas-ı mefruk 70
 Cinas-ı merfu 70
 Coğrafya 14, 16
 Çerkes 53
 Dara 43
 Devr-i kamer 48
 Divan-ı Atâ 15
 Divan-ı Hümâyün 6
 Divan-ı Şânizâde 17
 Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi 4
 El-Hâc Mehmed Sâdık Efendi 3
 El- Hâc Mustafa Efendi 3
 Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Hatun
 Tıp Tarihi Enstitüsü 3
 Eslâf 2, 4, 15, 16
 Eyüp Kadısı 6
 Evkaf Müfettişliği 6
 Fâik Reşad 2, 10, 15, 16
 Fas 53
 Fatin 2, 15
 Fehîm 26
 Ferhad 45
 Ferhad ile Şirin 45
 Feridun Nâfiz Uzluk 12

- Ferruh Efendi 29, 30, 54
 Fetih Suresi 39
 Galip Paşa 30
 Gerdaniye 46
 Hatice Sultan 30
Hamse-i Şânîzâde 7, 10
Hâtimetü'l-Eş'âr 2
Hediyetü'l-Ârifin 2, 13
 Hekimbaşı Behçet Efendi 7
Hekim Şânîzâde Atâullah 3
 Hekimbaşı Mesud Efendi 5, 7
 Hicaz 53
 Hoca İslam Efendi 5
 Hülagu 43, 45
 Hüseyinî 46
 Hüsn-i talil 66
 Hz. Adem 40, 41
 Hz. Ali 40, 42, 43
 Hz. Davud 40, 41
 Hz. İbrahim 40, 42
 Hz. İsa 25, 40, 42
 Hz. Muhammed 39, 40
 Hz. Nuh 40, 41
 Hz. Süleyman 40, 41
 İbn-i Sina 10
 İbnül Emin Mahmud Kemal İnal 2, 4, 6, 8, 9, 17
 İbrahim bin Edhem 42
 İham 63
 İham-ı tenasüp 63
 İktibas 69
 İmale 32
 İran 43
 İrsâl-i mesel 68
 İskender 43, 44
 İsmail Zühdi Efendi 5
 İstanbul 13, 29
 İstanbul Üniversitesi Ktp. 76, 77
 İstifham 66
 İştikak 69
 İzzet Mehmed Paşa Camii 29
 Kafiye 34, 35, 36
Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye 13
Kâmûsu'l-A'lâm 2, 4
 Kamus-ı Türkî 57
 Kânî 29, 30
 Kanûn 10
Kanunu'l-Cerrâhîn 12
 Kethüdâzâde 8
 Keyâniyan 43
 Kinaye 63
 Konya İl Halk Kütüphanesi 12
 Kuran 37
 Leff ü neşr 65
 Leyla ile Mecnun 45
 Lutfî 1, 3
 Mahmud Paşa Mahkeme-i Şer'iyesi
 Kâtipliği 3
 Matematik 14
 Mecaz 62
Medizinich-Praktischer Unterricht für die Feld-und Landwundaertze der Österreichischen Staten 11
 Mehmed Cemâleddin 2, 4
 Mehmed Sâdık Efendi 3
 Mekke 53
Menâkıb-ı Kethüdâzâde 8
 Meserret Diriöz 17, 18, 23, 71, 72
Mesnevi 29, 54
 Mısır 52
 Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa 12
Mir'âtü'l-Ebdân fi Teşrihi'l-A'zâi'l-i İnsan 7, 10
Mizânü'l-Edviye 12

- Mi'yâru'l-Etibâ* 7, 11
 Musiki 46
 Mustafa Efendi 3
 Müşteri 49
 Nâbi 26, 73
 Nahid 49
 Nedîm 18, 19, 54
 Nefha-i ilahiyye 52
 Nef'î 19, 25
 Nevruz 46
 Nida 67
 Nuh 39
 Numan Efendi 5
 Nur Suresi 39
 Osmanlı İmparatorluğu 18
Osmanlı Tarih Yazarları 2
Osmanlı Müellifleri 2, 4, 13
 Ortaköy 7
 Ömer Hayam 25
 Ömür Ceylan 60
 Pişdâdiyan 43
 Pişrev 46
 Pûselik 46
 Rast 46
 Ravza 53
 Redif 35, 36, 37
 Resu'-lallâh 38
 Rûcu' 67
 Sâbit 26
 Sadrazam Mehmed Emin Rauf
 Paşa 7
 Sadrazam Müfettişliği 6
 Safa 46
 Sakız 53
Sakk-ı Cedid 13
 Sasani 43
 Sebk-i Hindî 18, 19, 20, 25, 53, 54, 55, 56,
 72
 Sencer 43, 44
 Seyyid Abdi 75
Sicill-i Osmanî 2, 4, 16
 Silahdar Ali Bey 7, 30
 S. Nüzhet Ergun 2, 17, 72
Son Asır Türk Şairleri 2, 6, 8, 9, 13, 15, 17
Son Hattatlar 2
 Sultan III. Selim 14, 28
 Sultan II. Mahmud 7, 12, 29, 71
 Süleyman 39
 Süleyman Efendi 13
 Süleymaniye Ktp. 13
 Süleymaniye Medresesi 3
 Sünbüle 46
 Şânîzâde Mehmed Atâullah 1, 3, 5, 6, 7, 8,
 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 71, 72, 73
 Şânîzâde Mehmed Sadık 14
 Şah Sultan 30
Şehname 44
 Şehzade Sultan Ahmed 30, 78, 81
 Şehzade Sultan Mehmed 30, 81
 Şemseddin Sâmi 2
 Şeyh Galip 18
 Şeyhîzâde Esad Efendi 7
 Şeyhülislam Arif Hikmet Bey 5
 Şeyhülislam Atâ Efendi 30
 Şeyhülislam Dürrüzâde Abdullah Efendi 7
Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân 13
 Tarakçı Ahmed Dede 3
Târifât-ı Sevâhil-i Deryâ 15
Tarih-i Osmanî 12
Tarih-i Şânîzâde 8, 12,
Tasavvufî Şiir Şerhleri 61
 Tecahül-i arif 66
 Tekrir 62

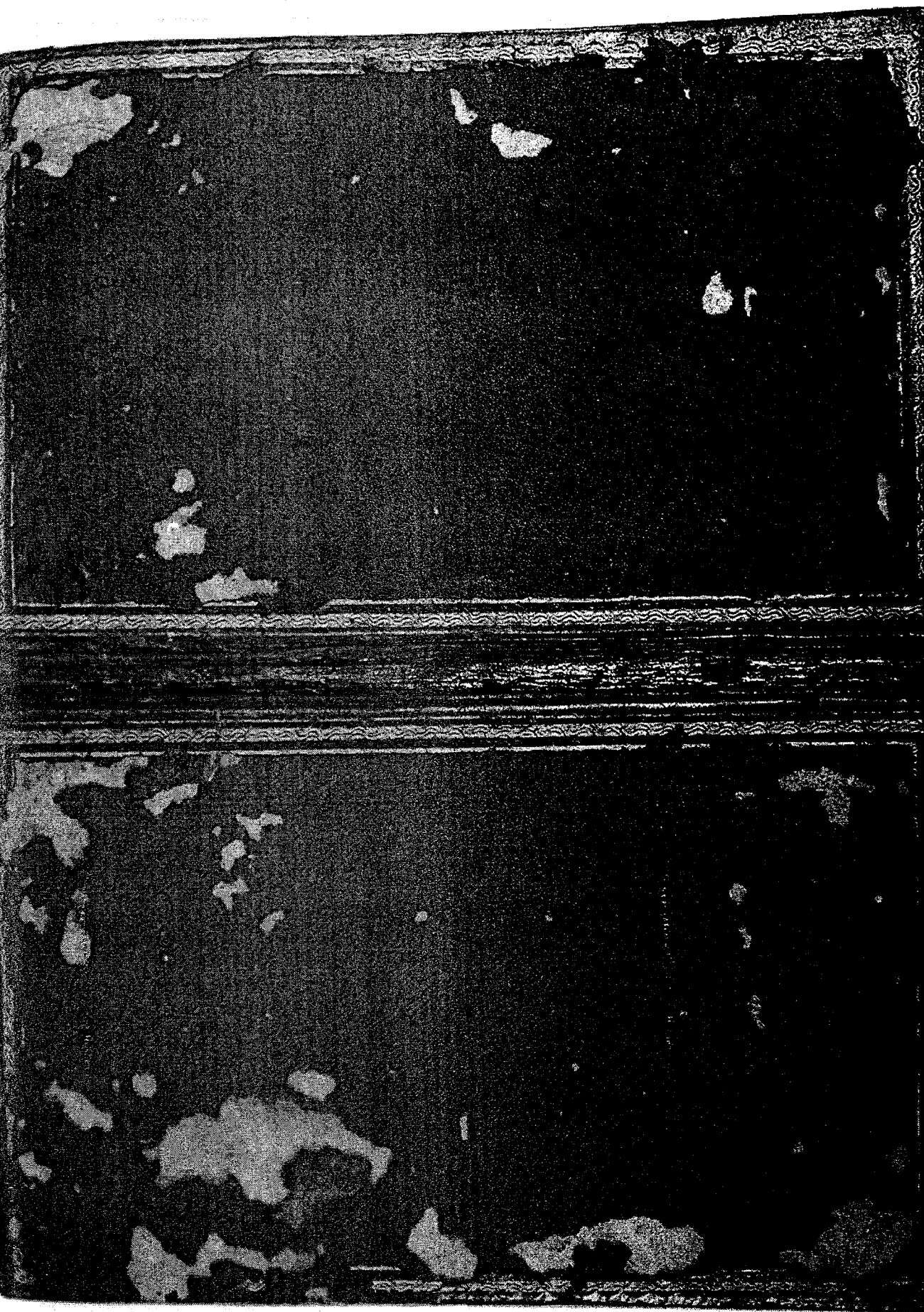
Telmih 68
 Tenasüp 64
 Teşbih-i belîğ 61
 Teşbih-i mufassal 61
 Teşbih-i mücmel 61
 Teşhis 62
 Tevriye 64
 Tezat 67
 Tire 8,9
Tuhfe-i Nâilî 2, 15
Türk Ansiklopedisi 15
Türk Şairleri 2, 15
 Ulama 33
Usûl-i Hendese 14
Usûl-i Hesâb 14
Usûl-i Sak 13
 Usûlü't-Tabia 7, 10
Vesâyânâme-i Seferiye 14
 Venedik 11
 Viyana Kralliyet Ktp. 15, 16, 79
 Yahya Naci 5
 Yahya Ziver 79
 Yakup 20
 Yapı Kredi Sermet Çifter
 Araştırma Ktp. 15, 16, 75
 Yemen 52
 Yeniçeri Ocağı 7
 Yesârî Esad Efendi 5
 Yazdirg 43
 Yunus 51
 Yusuf Ziyâeddin 13
 Zihaf 33

8.2. ATÂ DİVANINDA ÖZEL ADLAR İNDEKSİ

- Ādem : G54/4, R2
 Āl-i °Osmān T1/1
 °Alī : G60/4
 °Alīm : K1/37
 Allāh : T4/10, T12/10, G18/2
 Allāh-ı °Azīmü'ş-şān : T7/6
 °Atiyye Sultān : T5/13
 °Ayn-ı Cem : G28/2, G49/3
 Bağdād : T5/6
 Beglerbegi Cāmi°i : T7/3
 Behrām : T3/3
 Behzād : G48/2
 Beyt-i Harām : G2/2, G8/1, G60/1
 Beytü'l-ḥazen : G36/3
 Büt-i Çinī : G37/2, G53/1, G53/5
 Cem : T4/1, G28/1
 Cemşid : T5/7
 Cenāb-ı °İzzet : G66/2
 Cenāb-ı Mevlā : T9/11
 Cevher : G5/4
 Ceyhūn : G43/1
 Çerkes : T8/5, Kt.7
 Dārā : T5/7
 Dāvud : G2/4, G16/5
 Edhem : T9/4
 Fās : T8/5
 Fehīm : K1/50
 Ferhād : G15/3, G48/4
 Ferruh Efendi : Tk.1/4
 Filemenk : G67/2
 Furkān : T4/3
 Gālib Paşa : T11
 Ḥadīce Sultān : T6
 Ḥakīm : K1/37
 Ḥakk : T4/3, G1/3, G60/2
 Ḥakk Te°ālī : T8/8
 Ḥicāz : T8/2
 Ḥudā : T5/4, T5/9, T6/6, T9/7
 Hülāgū : B15
 Hüseyinī : G7/3, G67/3
 İbrāhīm : G33/5
 İskender : T5/6, T8/2
 °İzzet Meḥmed Paşa Cāmi°i : T9
 Kānī : Th.1/5
 Kays : G32/5
 Kerīm : K1/60
 Keşşāf : T12/3
 Kevşer : Kt.5
 Kirdgār : G40/4
 Kūrān : T5/10, Tk.1/1, G19/2, G33/3
 Leylā : G17/4, G32/5, B17
 Mānī : G48/2
 Mecnūn : G17/4, B17
 Mekke : T1/5
 Merve : G5/3
 Mesīh : G2/4, G56/5
 Mevlānā : T12/1, Tk.1/4
 Mısr : T5/6
 Muḥammed : K1/63, K1/66
 Muṭlaḳ : T9/2
 Nābī : G48/5
 Nāhīd : G29/1, G71/3
 Naḥīfī : Tk.1/2
 Nedīm : K1/50
 Nūh : G14/3, G19/6
 Pūselik : G67/3
 Rab : T1/6, T3/7, T5/11, T8/9, G11/1,
 G11/6, G59/4, G71/3
 Raḥīm : K1/60
 Raḥmān : T4/2, G45/6, Kt.2

- Ramazān : G11/5
 Ravza : T1/5
 Resūlellāh : G65
 Rūm : T3/4
 Şafā : T5/3
 Saķız : T3/4
 Sencer : T5/6
 Silahdār °Alī Paşa : T10
 Sikender : G49/4
 Sūdī-i fāzıl : T12/4
 Sultān II. Maħmūd : T2/1, T3/1,
 T4/1, T4/11, T5/1, T6/1, T7/1, T8/1
 Sübhān : T4/1, T6/3, G18/5
 Süleymān : T19/4
 Şāh Sultān : T2
 Şeyhü'l-İslām °Atā Efendi : T12
 Şehzāde Sultān Meħemmed : T4
 Şehzāde Sultān Aħmed : T1/7, T3/5, T3/6,
 T3/7
 °Uṭārid : T12/5
 Vāhib : G3/5
 Vāhib-i Hayy : T1/7
 Yezdān : T6/7, T9/12, G38/1, G38/6
 Zāt-ı Haķķ : G1/1, G1/4
 Zāt-ı Kadīm : R1
 Zāt-ı Pāk : G24/1
 Zāt-ı Vāhid : G19/2
 Zü'l-fikār : G22/5

9. METNİN ASLI

15/11/83

SAVIZADE ATAUULATI

DIVANCI

nu: Turkiye

190 x 120 (110 x 83)

Satır: 15

30

Anadol mah. ad.

Yazı: Türk

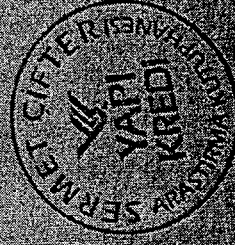
Seykema mészshikelo

Celence mhan stadiok

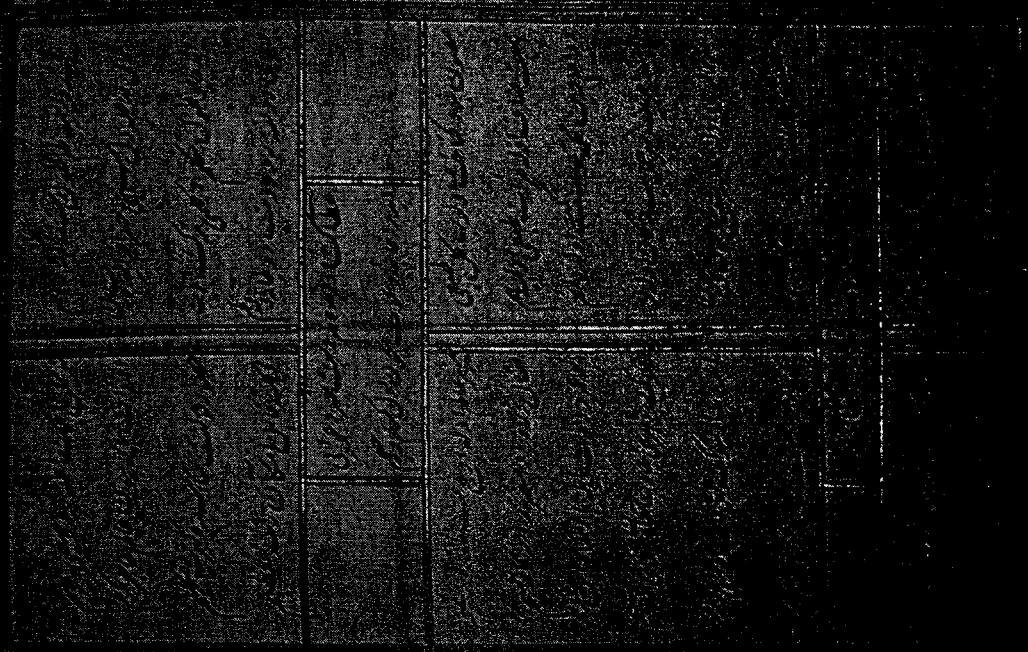
15/11/83

Handwritten text in the bottom left corner, possibly a signature or date.

Handwritten text in the middle left area, possibly a title or reference.

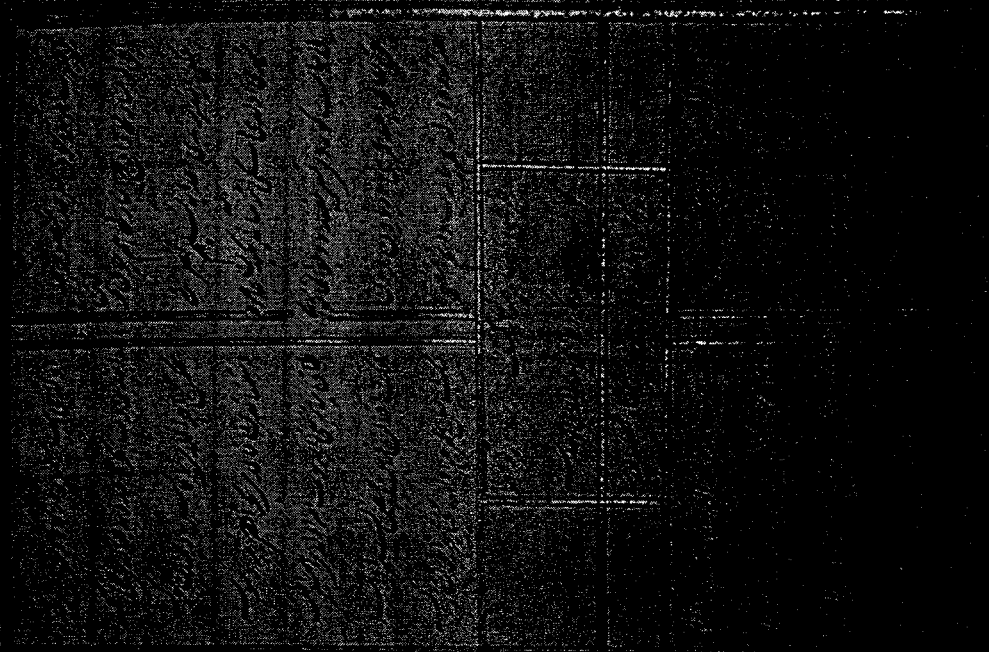

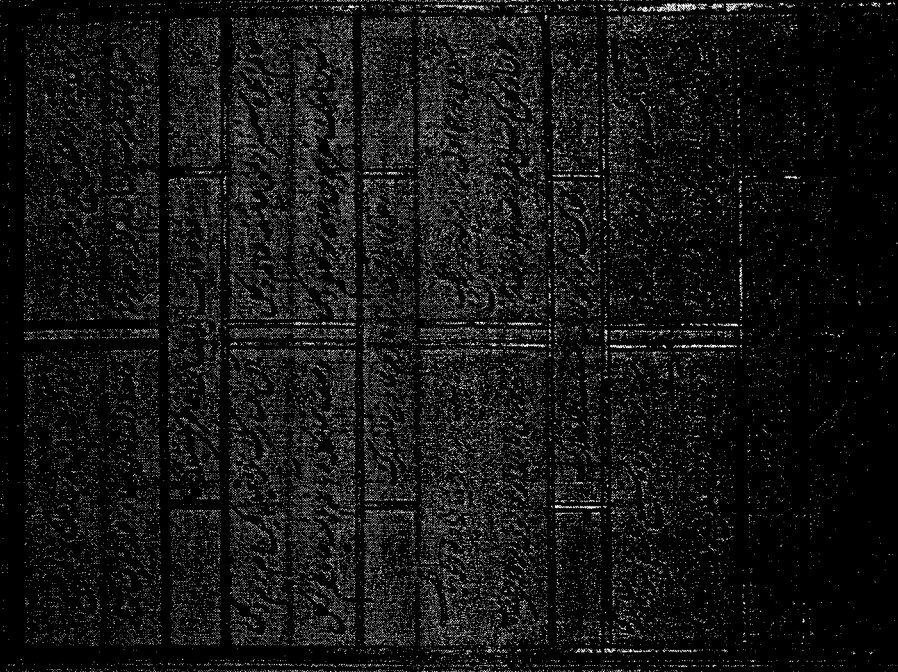

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

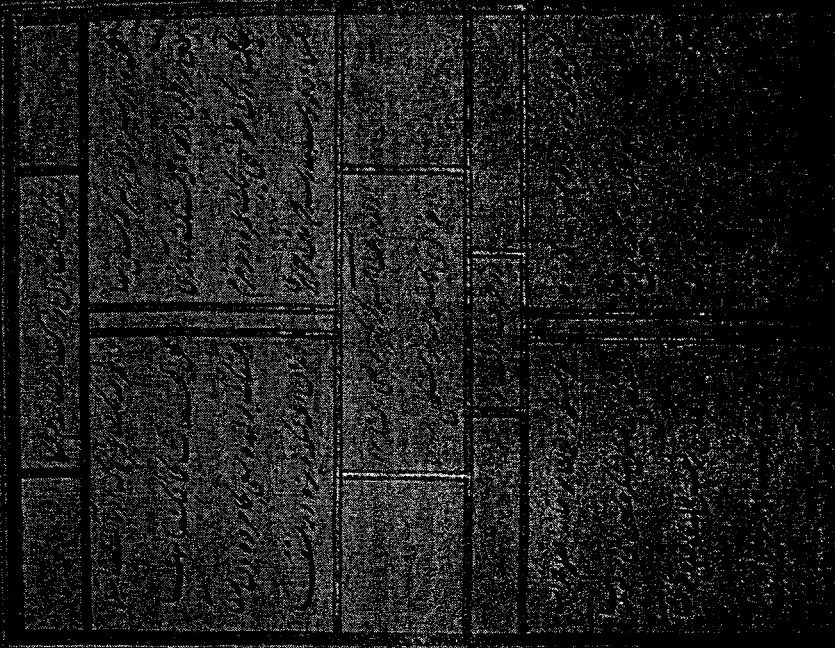
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

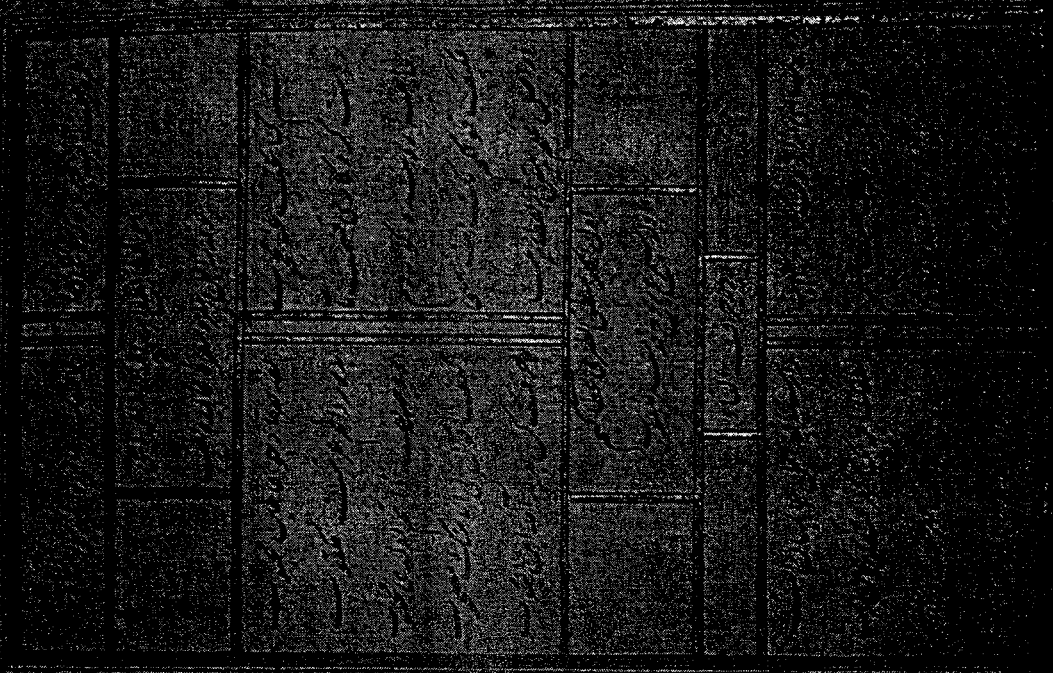

Handwritten text in a grid format, likely a ledger or account book. The text is written in a cursive script, possibly Persian or Urdu. The grid consists of approximately 4 columns and 3 rows of cells. The text is densely packed and appears to be organized into columns, possibly representing different categories or items.

Handwritten text in a grid format, similar to the top section. The text is written in a cursive script, possibly Persian or Urdu. The grid consists of approximately 4 columns and 3 rows of cells. The text is densely packed and appears to be organized into columns, possibly representing different categories or items.

<p>مجلس اول</p>	<p>تاريخ</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>
<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>
<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>

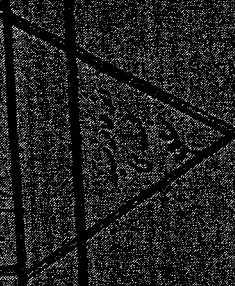
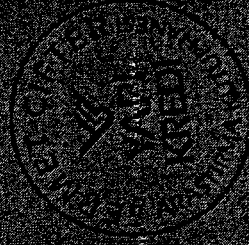
<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>
<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>
<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>	<p>...</p>

بسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله	الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا بعدنا في دارنا	التي لا تموت ولا تتغير
والله اعلم بالصواب	فمن اراد ان يعرف الحق
فليطلبه من عند الله	والله اعلم بالصواب
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله	الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا بعدنا في دارنا	التي لا تموت ولا تتغير
والله اعلم بالصواب	فمن اراد ان يعرف الحق
فليطلبه من عند الله	والله اعلم بالصواب

بسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله	الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا بعدنا في دارنا	التي لا تموت ولا تتغير
والله اعلم بالصواب	فمن اراد ان يعرف الحق
فليطلبه من عند الله	والله اعلم بالصواب
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله	الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا بعدنا في دارنا	التي لا تموت ولا تتغير
والله اعلم بالصواب	فمن اراد ان يعرف الحق
فليطلبه من عند الله	والله اعلم بالصواب

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

T
9636

5-6-11

240

تاریخ و ولادت
 حکمت زاد بر طفل و نشان آری
 تربیت فراخی تابی ز مادر گویشی
 کسر بود را یک ز بند آری کی
 اوج دولت عاقل بر کرب آری
 زهره هر شب که سوز بر آینه آری
 هفت بند نام شمس بر بخور آری
 شاه سلطان احمد بود ای مادر آری
 شاهان اعظم اورا اصفهان محمد
 امیر نظام ستمی در صورت زمان
 ابان در وی ایام استزاد که قوت
 داری کورک عام بر کی سفید در آید
 است در خوس در وقت فرزند خندان
 اطلی نوم بس تمام حیرت در آید
 این بود امیر اصفی در کسوف کوزان
 هر یک ملک کوزان روی در آید
 تاریخ و ولادت
 شاهان اعظم اورا اصفهان محمد
 امیر نظام ستمی در صورت زمان
 ابان در وی ایام استزاد که قوت
 داری کورک عام بر کی سفید در آید
 است در خوس در وقت فرزند خندان
 اطلی نوم بس تمام حیرت در آید
 این بود امیر اصفی در کسوف کوزان
 هر یک ملک کوزان روی در آید

تاریخ و ولادت	تاریخ و ولادت
شاهان اعظم اورا اصفهان محمد	شاهان اعظم اورا اصفهان محمد
امیر نظام ستمی در صورت زمان	امیر نظام ستمی در صورت زمان
ابان در وی ایام استزاد که قوت	ابان در وی ایام استزاد که قوت
داری کورک عام بر کی سفید در آید	داری کورک عام بر کی سفید در آید
است در خوس در وقت فرزند خندان	است در خوس در وقت فرزند خندان
اطلی نوم بس تمام حیرت در آید	اطلی نوم بس تمام حیرت در آید
این بود امیر اصفی در کسوف کوزان	این بود امیر اصفی در کسوف کوزان
هر یک ملک کوزان روی در آید	هر یک ملک کوزان روی در آید

تاریخ و ولادت	تاریخ و ولادت
شاهان اعظم اورا اصفهان محمد	شاهان اعظم اورا اصفهان محمد
امیر نظام ستمی در صورت زمان	امیر نظام ستمی در صورت زمان
ابان در وی ایام استزاد که قوت	ابان در وی ایام استزاد که قوت
داری کورک عام بر کی سفید در آید	داری کورک عام بر کی سفید در آید
است در خوس در وقت فرزند خندان	است در خوس در وقت فرزند خندان
اطلی نوم بس تمام حیرت در آید	اطلی نوم بس تمام حیرت در آید
این بود امیر اصفی در کسوف کوزان	این بود امیر اصفی در کسوف کوزان
هر یک ملک کوزان روی در آید	هر یک ملک کوزان روی در آید

<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>
<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>

<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>
<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>	<p>تاریخ ولادت صدیق سید سلیمان</p>

او قدر نامی از اولادی او بود که کم بود و بقیه خدا داد که ماست الله بکین ابوی برین معلا که بن خدا خلاصه در رسیده که خیرانی دهی برین صنعت که اکی اولادین تنگم از بی جوداری سرفا نه اجرا دریم انکاسی بران برین احوان علی

سازیدین قوی قوی صحت است که با ایدر نیا هر نایبیت علای عقی حیت محمود در هر کرون آن صف الی تاریخ است لفظ: خیرات نزا ایدر ایچ عودس از تاریخ ونا ایدر دالم آتی دولت و خیرات با بری بر صغیر زب بنه عوفین با

تاریخ صدرات علی اعلی

سومدم خیرک با یک تاریخ نویسن علی

تاریخ صدرات علی

ظفر خ صدرات صدرات علی محمدیم که مورد زینسان برود و زان هر نظر سیر سوزی سورت وزیر آصفی قوت بهور در رسم تاریخ و کهن سوغ ذوق اولادین برت به عوفین فرزند اولاد سوزی کم سوزی اولاد سوزی علی نای هم بود که اکی در هر نویسن

سازیدین قوی قوی صحت است که با ایدر نیا هر نایبیت علای عقی حیت محمود در هر کرون آن صف الی تاریخ است لفظ: خیرات نزا ایدر ایچ عودس از تاریخ ونا ایدر دالم آتی دولت و خیرات با بری بر صغیر زب بنه عوفین با

تاریخ ایلی تعمیر دولت از سر نه

بلاست اهر و بر سلطان محمود قانگیم تاریخ سمت جاز و شاه کنذر ظفر بابوب لرب و جوی هر حد صغیر با اکی لوبی و در واقع نبارده هم جوی اکی ایدر برده ای اعلی بنیم نصرته بکنی اوردی سکی زب تکون عالمی شموی اوردی سکی زب تکون عالمی بی ناس که در ای نشانی دیوانخانه حق نظام امیر عمرینی در ان قرون خدمت و اولادیم باب دلم صغیر تاریخ کون زین کشف بهر در علی

تاریخ ایلی جامع خیر محمدی در صغیر

جامع الفرة اصلاح محمدی است که او در عالم از و کین طلق صدر و بنادر ملک خرد و صغیر لرب ده تقوا و او کرب: نیکه اولادیم یوز بر نه: زهد و شاد بو

مدت بی محله الطرافت است صفت عدلی نرسه آقی دولت مقصد اولدی اهرب محمود که و در طبع ایدر زب بجهه عدلی که کلمی کلمی حکم اجرا فدوی تا حسن بدین کون دمن ندمن فالدی کوزا دنی بروکله طاق بزین با و اولاد و اولاد طرسه فلک اقبال قرین ضعیف نهم ندمن یک بین عزم اول کشف ایدر خیر کون خیر اولاد با کشف و طوعی زاده کشف

صاحب الدوله آقان و صدر در اولدی محکوم ملک محمود وزیر و بالانورد است و در سورت کالی کالورد است و در سورت علم و فضیله و سال در با اولاد نای جوی لنگ زبور باب صغی

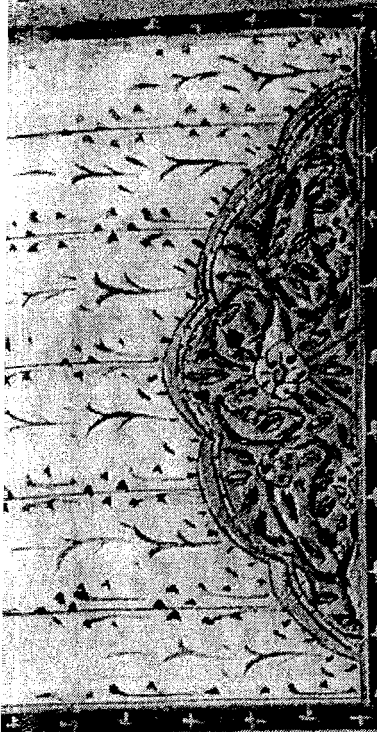
سرمه و نا با مسکین خج مسکینت	این جمعی شک در پست نین فرخنده
دره و ادهوی ز سر آس یا درست	گفت مآخرون دنگ و در دست نین ستوی
بره و ضعیف کنی نام لقی افسوس	حیست فاضله هنر در آفرین خرم
داده و حست و صولان نین لاله مسکین	از خودی کس را نباید سپید زین طلا
تجسس علی کافی	
قبول عطا محمود عا حست لعل لاله	دام اواف بر آتک زبده نقدارک
گفت جسته کنده مهول کون لاله کله	سوزش قبیح نو زرد چون نایل لاله
آقا نیت کانی اصفین بملارک	
کرد لاله من در جت بد صبح از	کوی باره بو عکین هیچ بر طریق لاله کوز
درفت دلاری با افعی کوز لاله	شده یک مسکنه نام لاله کوز لاله
با غمده غایت برت کاری سبیلارک	
آل حرف کر فر قی کون مردم کون	عالم بروه کس نوز اونی عا غم کوز
وصف ضلعه در نام نین با غم کون	آن بن لاله کوز فر صوف بی کوز لاله
انوری با صد دره ماد کا صملارک	
رویت در ارای کت لاله لاله لاله	سپه لای دره او بر دانه نوز بر عیب
دانه بوری با لاله او کوز لاله لاله	جون او کله کله کوز لاله لاله لاله
کله کوز کوز لاله لاله لاله لاله	

تاریخ برای درستی تاریخ اسلام علی قز	قرینا باسم زات جنای عا لاله لاله
عطا لکن صغری رما مصلح خطا لاله	فرید بیست آندرتو بیست و در عین ر
سر محمود ابرار عیله اکمل نقوی	همه خبری از آندرتو لاله لاله لاله
نقد آفریده نقلی اخبر ابو محب و عوی	ابو کوز لاله لاله لاله لاله لاله
ادب و کت کتاب دون مسود خانه عیله	منون ضعیف اظهاده نه سعی بر عا لاله
عطا کز ستوری اوس فکر و کوز	آه با جده صد سوزیت بن لاله لاله
نواد لعل لاله لاله لاله لاله لاله	اولی کوز لاله لاله لاله لاله لاله
فرد و لاله لاله لاله لاله لاله لاله	کوز لاله لاله لاله لاله لاله لاله
ساز خن لاله لاله لاله لاله لاله لاله	صبر با بی کوز لاله لاله لاله لاله
مصلح لاله لاله لاله لاله لاله لاله	سب کوز لاله لاله لاله لاله لاله
دعا کوز با صد لاله لاله لاله لاله	کس لاله لاله لاله لاله لاله لاله
لوهیت سعده تخرب لاله لاله لاله	دو سب لاله لاله لاله لاله لاله
بوی عا لاله لاله لاله لاله لاله لاله	نفرین ز کوز لاله لاله لاله لاله
نفرین ز کوز لاله لاله لاله لاله	
مصلح لاله لاله لاله لاله لاله لاله	شوی لاله لاله لاله لاله لاله لاله
لکه لاله لاله لاله لاله لاله لاله	از خج بیست لاله لاله لاله لاله
ناله لاله لاله لاله لاله لاله لاله	ان لاله لاله لاله لاله لاله لاله

بو عطا دکنده بی بر خرم جوان ابوری
صبر و کین آوب مجنون در غایت ابوری

سبزه سینه بود شع شطیخ سوزان ابوری
کافی سبزه دانه عقلم برین ابوری

جمع اولدن باشنه سوزاری کا حکمک

ابتدا غزوات	حروف اللغف	تو که زات همه او را ابتدا و انتها	موسیقی با نکت اورشع اولی تاسی دار	میلور زین علی بود ازین کشف ابر	کریم جو جوئی کجرات حق او شمع حلا	جوق زغان تکم زلف با اولی سلم ابر	سویکست خوق ضالی زه دل صلب لعلین	کم او در کف رابون تکم لول غلطان	جامع حسن اولی سلم کجرات بر اولی سلم	ساحلان اولی سلم کجرات ابر شتاب	بجز اولی سلم اولی سلمی خور ابریز	بره اولی سلمی زان زه اولی سلمی خور
-------------	------------	-----------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------	----------------------------------	----------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------	----------------------------------	------------------------------------

1

2

و اصول اولی سلمی زان زه اولی سلمی خور	نایبها هر جا به اولی سلمی خور اوج تاز	براهم زخم اولی سلمی خور	پس علی قصد همه ابر کجرات	خود زان اولی سلمی خور	بهمه بر اولی سلمی خور	زودن اخلاص کجرات اولی سلمی خور	انصاف فی برست اولی سلمی خور	بره اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور	اولی سلمی خور
---------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------	--------------------------	-----------------------	-----------------------	--------------------------------	-----------------------------	-------------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

3

4

5

چند رنگی است در این موهن بر زرد و سبزی و سرخ و سفید و زرد چنان حرف اوله سوزده اوله سوزده بوره خرم او خرمین که سفید و سبز دویم بر سرخ و سبز و سبز و سبز	کعبه اوله جود و بر سر کعبه است عروس و بر سر کعبه سفید و زرد عیاب آتین کعبه سبز و سبز غم شب از حسنی است خرم آتین دوبی خرم اوله سوزده سوزده
--	---

حرف	دبی سوزده اوله سوزده اوله سوزده	الزاد
-----	---------------------------------	-------

کوسته بر اوله سوزده بر اوله سوزده دانی بر سوزده کعبه سفید و سبز تایفه بر اوله سوزده سوزده استنباتی وصله سوزده سوزده محو اوله بر اوله سوزده سوزده	صندران سوزده سوزده بر اوله سوزده استخ سوزده کعبه سفید و سبز سند قبا سوزده اوله سوزده باری خرم اوله سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	--

بوسیدنی سوزده اوله سوزده سوزده است سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
---	--

اوله سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	---

چنانچه است سوزده سوزده سوزده نار سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
---	--

سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	--

سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	--

سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	--

سوزده سوزده	سوزده سوزده
--	--

سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده	سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده سوزده
--	--

حرف العين	<p>ایده بله ارب قرعان الفین تیغ کندی رل شوق از غموشی ایفا کوش قدر بست اوری قزوی از کورد شوق بنوش کواخا بهوزیک دلاپین کبی</p>
حرف الفین	<p>فل پرواری کول تر جا وزلان تیغ کوان کا قزوی تیغ الحوس تیغ ای تیغ برنوهرتی بولدی تیغ ارتفاع سوز تیغ صفور رلان ولسی بولک</p>
حرف ح	<p>ناور کیم شکی جا لیل یول صفیقا حاصل کیم عجب حاصل روز الموع</p>
حرف ط	<p>جونی یانتم نه شوق وصله یول لاورک دام سواد نه شوق کن اول تر لاف کت خلق ککنه طیب کجه یور بورد کج بولسکو یز اضر با ز باقی یول هوا لب تر یوان اولس با لای کیم بولسکو</p>
حرف ذ	<p>ایغ حسنه یوقی ذایغ سرب لای تیغ تیغ حاکما سوس تیغ تیه بولدی تیغ اورد کاک هر کس کت کول تیغ حاکما فون ز دانه ضعی اولغ و جنت تیغ زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ و تیغ</p>
حرف ز	<p>جولکا به شوم عل اول صورت حاکما سجده بوسوت اولدی ز شوم تیغ</p>
حرف س	<p>جونی کیم کت کول تیغ کول تیغ حاکما سوس تیغ تیه بولدی تیغ اورد کاک هر کس کت کول تیغ حاکما فون ز دانه ضعی اولغ و جنت تیغ زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ و تیغ</p>
حرف ص	<p>عم دکنه تیغ غزوک بولدی تیغ تیغ وار اولدند و دکنه سوز ناک جوی دکنه لول و زانک شوم تیغ</p>
حرف ض	<p>جونی کیم کت کول تیغ کول تیغ حاکما سوس تیغ تیه بولدی تیغ اورد کاک هر کس کت کول تیغ حاکما فون ز دانه ضعی اولغ و جنت تیغ زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ و تیغ</p>
حرف ظ	<p>جونی کیم کت کول تیغ کول تیغ حاکما سوس تیغ تیه بولدی تیغ اورد کاک هر کس کت کول تیغ حاکما فون ز دانه ظعی اولغ و جنت تیغ زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ و تیغ</p>

حرف ک	<p>کسب تیغ صند آب لال کور شمدی زبان صفور برقع فال کور عفت فال و فقه جاه و جمال کور</p>
حرف گ	<p>مکر اول فته دوران جونی کور دفعه کیم کور با شنه فاش کور اوری و ضرر زله کجه با شنه کور طعن زل زلفه بوری نه فاش کور کجه اول زلفه برک نه جوق آسور کور</p>
حرف ق	<p>محل اولوب سواد لم الکیم طعل شتم سباهی باوی هر اضلال کور</p>
حرف ج	<p>جبه اف درای خاک قدر فاش کور بوسب عجب تیغ جوبولغ دل بود با نورا کور جبه کت ارب آتی بات ک صورده کیم فاش کور صلح کرک ک ارب الفه دلم کور</p>
حرف ح	<p>حرف ح دل دواز بوسب الفه فاش کور وجهه بوسب کور اول و فاش</p>
حرف خ	<p>خبر عروف حون اولدی کور زلف باری کله فاش کور بولدی کور کور تیغ بولدی کور صلا و صفت و از غموشی بان بارور غزل اول اولی اقصیم جوب کور کور</p>
حرف د	<p>دکنه تیغ صند آب لال کور شمدی زبان صفور برقع فال کور عفت فال و فقه جاه و جمال کور</p>
حرف ذ	<p>ذکر اول فته دوران جونی کور دفعه کیم کور با شنه فاش کور اوری و ضرر زله کجه با شنه کور طعن زل زلفه بوری نه فاش کور کجه اول زلفه برک نه جوق آسور کور</p>
حرف ز	<p>زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ حاکما سوس تیغ تیه بولدی تیغ اورد کاک هر کس کت کول تیغ حاکما فون ز دانه زعی اولغ و جنت تیغ زخملا رجه بولک دورد سورد تیغ و تیغ</p>
حرف س	<p>سوز تیغ صفور رلان ولسی بولک کوان کا قزوی تیغ الحوس تیغ ای تیغ برنوهرتی بولدی تیغ ارتفاع سوز تیغ صفور رلان ولسی بولک</p>
حرف ص	<p>صند آب لال کور شمدی زبان صفور برقع فال کور عفت فال و فقه جاه و جمال کور</p>
حرف ض	<p>ضکر اول فته دوران جونی کور دفعه کیم کور با شنه فاش کور اوری و ضرر زله کجه با شنه کور طعن زل زلفه بوری نه فاش کور کجه اول زلفه برک نه جوق آسور کور</p>
حرف ظ	<p>ظکر اول فته دوران جونی کور دفعه کیم کور با شنه فاش کور اوری و ضرر زله کجه با شنه کور طعن زل زلفه بوری نه فاش کور کجه اول زلفه برک نه جوق آسور کور</p>

کودکین بجز بواسطه بیرون آمدن
سکه زنده بر دایره و در سکه زنده

دارد و بیگانه است بر سکه زنده
اولام هموم و معاینه این سکه

بزاران میگردند بلکه در وقت
سکه که فروزم بر سکه زنده
تا آن که بزمند حسن فرموده اند
دو سکه و در آن سکه او بیخ و در سکه

نیز بر سکه زنده و در سکه
دو بار این سکه زنده و در سکه

با وجود این سکه زنده و در سکه
احتراف که سکه زنده و در سکه
خانان وقت در سکه زنده و در سکه
موسیقی این سکه زنده و در سکه

بر سکه زنده و در سکه
اولام او سکه زنده و در سکه

اول و بان که از سکه زنده و در سکه
بر سکه زنده و در سکه

که در سکه زنده و در سکه
سکه زنده و در سکه

اولام او سکه زنده و در سکه
سکه زنده و در سکه

خانان هموم و معاینه این سکه
سکه زنده و در سکه
تا آن که بزمند حسن فرموده اند
دو سکه و در آن سکه او بیخ و در سکه

نیز بر سکه زنده و در سکه
دو بار این سکه زنده و در سکه

با وجود این سکه زنده و در سکه
احتراف که سکه زنده و در سکه
خانان وقت در سکه زنده و در سکه
موسیقی این سکه زنده و در سکه

بر سکه زنده و در سکه
اولام او سکه زنده و در سکه

اول و بان که از سکه زنده و در سکه
بر سکه زنده و در سکه

بر طریق بود کس کس در حال شاید جام می نغذیر ایلی نوحسب اولی ابره نغذیر	بغیب در فیهن غایب حرفه هفت کرد در دلس اولس دوله مخت صیرت کور اول نغذیر	بول عطف انت اول کل من سیرت مخت اول مبارک نغذیر	مطوب اول سنبله در نغذیر اوله سیرت آینه بن اولم افروخی بوسه که در نغذیر در اوله مطوب محم کبیری می باشی در نغذیر اوله	سویا نغذیر اوله در اوله نغذیر بغنی بار اولم بار اولم کل من	ظلمت بر سر و شمس باغ صغیر رخ شمع بی کور بود در سبده بماند زین آینه بود کس نغذیر نود حال اوله می نغذیر لکدن لکستند فته جیل نغذیر هولی سنبله بودی نغذیر	حلوب کوز در اولن مشک نصورت بر روی آت القف کلام اوله بود جانا بود مبارک فی اوله ما جوی بافزیزیم سبده هوی و لید رخت کف نغذیر باغ ابره
---	--	---	--	---	--	--

مع جان بکرم کون اوله در اوله بغذیر سب هزاران عاشق افق نغذیر	جمعده در است نغذیر ابره آرزو اول کل کبیری کور نغذیر	وصف فرد اوله اوله در اوله سرد اوله نغذیر اوله در اوله	بجانب اوله نغذیر سب اوله در اوله رام ایت اوله نغذیر سب اوله در اوله وزار در دمان جانده نغذیر سب اوله افعاد با نغذیر اوله نغذیر	حرف سب اوله نغذیر سب اوله در اوله هروفا سب اوله در اوله نغذیر	اگر اوله نغذیر سب اوله در اوله در بود نغذیر سب اوله در اوله بندیدار سب اوله در اوله در اوله نغذیر سب اوله در اوله	عطف نغذیر سب اوله در اوله بغنی نغذیر سب اوله در اوله	افزای اوله نغذیر سب اوله
--	--	--	---	---	--	---	--------------------------

